
Blikk på den rettslige prosessen og rettssikkerhet rundt barn utsatt for seksuelle overgrep.

Siw Beate Lilleaas

Masteroppgave

**Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Det juridiske fakultet
Universitetet i Oslo**

Våren 2013

KRIM 5001

Forord

Det er mange jeg vil takke for å ha bidratt til dette prosjektet. Veien har vært lang og min største takk går til de trofaste støttespillerne som har fulgt meg over mange år.

Først og fremst retter jeg en stor takk til informantenes i dette prosjektet:- Takk til spesialetterforskerne i politiet, til bistandsadvokatene og til statsadvokatene. Deres praktiske erfaringer og førstehånds kjennskap på feltet har bidratt med mye verdifull informasjon til oppgaven.

Tusen takk til Jane for lang og tro veiledning i ulike faser. Dine kommentarer har vært kritiske og rause. Du har gitt konstruktive faglige innspill og anbefalinger. Jeg vil også rette en stor takk til Institutt for kriminologi og retts sosiologi som har ivaretatt meg som masterstudent over en lang periode. Spesiell takk til Kristine Nybø.

Truls, jeg har så mye å takke deg for! Tusen takk for all omsorg, spesielt på oppløpssiden har du vært fantastisk god og sørget for at jeg har fått både mat og drikke. Det er mye mer jeg vil takke deg for, men er det ikke plass til her. Nå skal det bli tid for oss!

Tusen takk for all oppmuntring og støtte til Cecilie, Trym, Iben og Lucy - mitt gledespredende firkløver som gjør at hver dag blir lys og full av utfordringer. Og til slutt vil jeg takke Mamma, Dag og Fredrik for de gode diskusjonene underveis.

Oslo, mai 2013

Siw Beate Lilleaas

Innholdsfortegnelse

1	INTRODUKSJON.....	8
1.1	INNLEDNING.....	8
1.2	PROBLEMSTILLINGER	11
1.3	PERSPEKTIV PÅ RETTSSIKKERHET.....	12
1.3.1	<i>Grunnlaget for rettslige avgjørelser.....</i>	<i>12</i>
1.4	BEGREPSAVKLARING	13
1.4.1	<i>Rettsikkerhetsbegrepet.....</i>	<i>13</i>
1.4.2	<i>Privat og offentlig ansvar</i>	<i>14</i>
1.4.3	<i>Formell og reell rettsikkerhet.....</i>	<i>15</i>
1.5	AVGRENSNING	16
2	METODE.....	18
2.1	OPPGAVESTRUKTUR - INNDELING	19
2.1.1	<i>Del I – Formell rettsikkerhet.....</i>	<i>20</i>
2.1.2	<i>Del II – Reell rettsikkerhet.....</i>	<i>20</i>
2.1.3	<i>Del III – Analyse og tolkning.....</i>	<i>20</i>
2.1.4	<i>Del IV - Dilemmaer.....</i>	<i>20</i>
2.2	VALG AV INFORMANTER.....	20
2.2.1	<i>Prosjektets datamateriale</i>	<i>21</i>
2.2.2	<i>Kommentar til utvalg av informanter.....</i>	<i>21</i>
2.2.3	<i>Intervjuguide.....</i>	<i>25</i>
2.2.4	<i>Observatør i ankesak</i>	<i>26</i>
2.3	VALG AV METODE.....	27
2.4	PROSJEKTETS FASER.....	29
2.5	TEORETISK FORANKRING.....	29
2.6	NOEN METODISKE REFLEKSJONER.....	30
2.6.1	<i>Etiske vurderinger, konfidensialitet og anonymisering</i>	<i>32</i>
3	UTVIKLING AV BARNES RETTSLIGE STILLING	34
3.1	BAKGRUNN.....	34
3.1.1	<i>Forskningsmessig oppmerksomhet rundt barns rettigheter.....</i>	<i>34</i>
3.1.2	<i>Ulike oppfatninger rundt barn som vitner</i>	<i>36</i>
3.1.3	<i>Pålitelighet og troverdighet.....</i>	<i>36</i>
3.1.4	<i>Kunnskap om kommunikasjon med barn</i>	<i>37</i>
3.1.5	<i>Fortolkning av informasjon</i>	<i>38</i>
3.2	UTVIKLING AV TILTAK I POLITI- OG RETTSVESEN	39
3.2.1	<i>Sikring av bevis.....</i>	<i>39</i>
3.2.2	<i>Dommeravhør av barn.....</i>	<i>40</i>
3.2.3	<i>Barnefaglig kompetanse i politi og rettsvesen</i>	<i>40</i>
3.2.4	<i>Spesialiserte etterforskere i barneavhør.....</i>	<i>40</i>
3.3	OPPSUMMERING	41
4	DEL I FORMELL RETTSSIKKERHET	42
4.1	LOVGRUNNLAGET FOR BARNES RETTSSIKKERHET	42
4.2	UTVIKLING AV BARNES RETTIGHETER	42
4.2.1	<i>Barnekonvensjonens betydning</i>	<i>43</i>
4.2.2	<i>Barnevernloven og barneloven</i>	<i>45</i>
4.3	ULOVFESTEDE RETTSPRINSIPPER.....	47
4.3.1	<i>De barnerettslige prinsipper</i>	<i>47</i>
4.3.2	<i>Kontradiksjon.....</i>	<i>48</i>
4.3.3	<i>Uskyldspresumpsjonen.....</i>	<i>49</i>
4.4	VITNEPLIKT.....	49

4.4.1	Barns vitneplikt.....	49
4.4.2	Mistenktes rett til ikke å forklare seg	50
4.4.3	Bevisbyrden.....	50
4.4.4	Foreldrenes plikt.....	51
4.5	STRAFFELOVEN	53
4.5.1	Seksualforbytelse mot mindreårige.....	53
4.5.2	Seksuell utnyttning av barn via internett.....	54
4.6	SKADEERSTATNINGSLOVEN.....	55
4.7	BISTANDSADVOKAT	56
4.8	BARNEOMBUDET	56
4.9	BARNEVERNET	57
4.10	FORSKRIFT OM DOMMERAVHØR OG OBSERVASJON	58
4.11	STATENS BARNEHUS	60
4.11.1	Innledning.....	60
4.11.2	Hovedmål.....	60
4.11.3	Geografisk dekning.....	60
4.11.4	Brukerne av Statens barnehus.....	61
4.12	ANDRE INSTANSER.....	64
4.13	OPPSUMMERING	66
5	STATISTIKK.....	67
5.1.1	Omfang og mørketall.....	67
5.1.2	Årsaker til få domfellelser i seksuelle overgrepssaker.....	68
5.1.3	Bevis og tilståelser i overgrepssaker.....	69
5.1.4	Økning i antall dommeravhør.....	70
6	DEL II REELL RETTSSIKKERHET	72
6.1	INNLEDNING.....	72
6.2	ANKESAKEN	72
7	PROFESJONELLE BLIKK PÅ BARNES RETTSSIKKERHET	85
7.1	INNLEDNING.....	85
7.2	BARNEHUSLEDERENS BLIKK.....	86
7.3	SPESIALETTERFORSKERNES BLIKK.....	88
7.4	BISTANDSADVOKATENES BLIKK.....	98
7.5	STATSADVOKATENES BLIKK	104
7.6	OPPSUMMERING - STATSADVOKATENE.....	108
7.7	HVA SIER FUNNENE?.....	109
7.7.1	Lovgivningen dekker godt.....	109
7.7.2	Kvalitet på dommeravhøret.....	109
7.7.3	Lang behandlingstid.....	110
7.7.4	Lavt prioritert type kriminalitet.....	111
7.7.5	"Idealmodell"	111
7.7.6	Tilfeldigheter kan avgjøre	111
7.7.7	Bevisverdivurdering i praksis.....	112
7.7.8	Sammenblanding av sakstyper.....	112
7.7.9	Tverrfaglig kompetanse	113
7.7.10	Ny generasjon dommere.....	113
7.7.11	Saksbehandlingstid.....	113
7.7.12	Politijuristenes kompetanse	114
7.7.13	Tosomhetens kriminalitet.....	114
8	DEL III ANALYSE OG TOLKNING.....	116
8.1	INNLEDNING.....	116
8.2	KAPITAL I SOSIALE FELT BESTEMMENDE FOR RETTSSIKKERHET	116
8.3	SYSTEMTATISKE SVAKHETER VED BARNES RETTSSIKKERHET	118
8.4	JUSSENS DOXA	123

8.5	VEKTING AV RETTSPRINSIPPER.....	125
8.6	BARNEKONVENSJONENS BETYDNING FOR NORSK RETTSPRAKSIS	126
8.6.1	<i>Kritikk av Barnekonvensjonen.....</i>	126
8.7	MAKTMESSIGE FORSKJELLER	127
8.8	HÅNDTERING AV SEKSUELLE OVERGREP MOT BARN I STRAFFERETTEN	127
8.9	128
8.9.1	<i>Prinsipper på kollisjonskurs.....</i>	128
8.10	DET BIOLOGISKE PRINSIPP OG BARNETS BESTE	130
8.11	BARNES STILLING I RETTSPROESSEN	132
8.12	SENSKADER	135
8.13	OPPSUMMERING	136
9	DEL IV DILEMMAER KNYTTET TIL RETTSLIG BEHANDLING	137
9.1	RETTSYSTEMET ROM FOR IVARETAKELSE AV BARNES RETTSSIKKERHET.....	137
9.1.1	<i>Komplekst arbeidsfelt.....</i>	139
9.1.2	<i>Hva kan styrke barnes rettssikkerhet?.....</i>	140
9.1.3	<i>Symbolske kamper i sosiale felt.....</i>	140
9.1.4	<i>Profesjonalisering og tverrfaglighet.....</i>	141
9.2	ER DET SAMSVAR MELLOM FORMELL OG REELL RETTSSIKKERHET?	143
10	KONKLUSJON.....	144
10.1	KONKLUSJON	145
11	AVSLUTNING.....	146
11.1.1	<i>Forslag til tiltak.....</i>	148
11.1.2	<i>Barnehusevalueringen 2012.....</i>	149
11.1.3	<i>Avør av særlig sårbare personer i straffesaker.....</i>	150
	LITTERATURLISTE.....	152
	VEDLEGG.....	159
	VEDLEGG 1. INTERVJUGUIDE	159
	VEDLEGG 2 : INFORMASJONSBREV.....	160
	VEDLEGG 3 : SAMTYKKEERKLÆRING	162

Sammendrag

Politi og påtalemyndigheten står overfor kompliserte oppgaver når de skal avgjøre hva som er de faktiske forhold i saker der det er mistanke om seksuelle overgrep mot barn. De er den utøvende makt som på vegne offentlig forvaltning har til oppgave å ivareta rettssikkerhet for begge parter i henhold til lover, reglementer og forskrifter.

Kompleksiteten gjør seg spesielt gjeldene i etterforskningsstadiet, da det er her bevisgrunnlaget for videre rettslig behandling blir lagt. Å snakke med barn om seksuelle overgrep byr på mange utfordringer.

Jeg har undersøkt utviklingen av og bakgrunnen for bruk av dommeravhør av barn i saker der det er mistanke om seksuelle overgrep. Hva betyr det for barns rettssikkerhet at avhør gjennomføres på et barnehus av spesialletterforskere med barneavhørsutdanning? Deres arbeid sikrer et best mulig grunnlag for en rettslig behandling. Ved å benytte en spesiell kommunikasjonsmodell tilpasset barn i ulike aldre og utviklingsnivå med fokus på å lytte, ikke avbryte og stille åpne spørsmål vil barnet ha lettere for å prate. Sammen med tilpasset avhørsteknikk gir denne formen for avhør best resultat for barnet.

Jeg har kartlagt barnehusenes funksjon og betydning for å legge til rette best mulig med hensyn til å sikre overgrepsutsatte barns rettssikkerhet og sett på i hvilken grad dette tiltaket styrker barns rettssikkerhet.

Videre har jeg satt søkelys på hvordan barns rettssikkerhet ivaretas gjennom ulike deler av rettssystemet. Hvilken lovgivning ligger til grunn for ivaretagelse av barns rettigheter?

Et større apparat er involvert både før, under og etter rettslig behandling av overgrepssaker. Jeg har sett på de siste 20 årenes utvikling av lovgivning har styrket barns rettssikkerhet. Spesielt i saker der det er mistanke om seksuelle overgrep. Kommer lovgivningen som ligger til grunn for ivaretagelse av barns rettssikkerhet, barna til gode? I hvilken grad barns rettssikkerhet ivaretas gjennom den rettslige prosessen er søkt belyst gjennom personer som jobber i politi og rettsvesen og med barn i

avhørsituasjoner til daglig. Erfaringer fra politifolk og jurister vil danne et bakteppe for å kunne si noe om i hvilken grad rettssikkerhet ivaretas for barn i saker der det er mistanke om seksuelle overgrep. Observasjoner fra en rettssak sammen med datamaterialet i prosjektet vil også belyse troverdighet knyttet til barns vitneforklaringer. Barn i slike saker vitner gjennom dommeravhør og kvalitet i etterforskningsarbeidet er her av betydning for rettslig behandling og sakens utfall.

I oppgavens første del vil jeg analysere lovgivingen som ligger til grunn for rettstatens ønske om ivareta individenes krav på rettssikkerhet. I den andre delen vil observasjonene fra rettssaken, sammen med erfaringene fra informantene bli lagt frem. I den tredje delen analyseres og tolkes forskjellige forhold omkring styrking av barns rettssikkerhet de siste to tiår. I fjerde og siste del hvordan svakheter rammer overgrep utsatte barns rettssikkerhet i ulike deler av rettsprosessen. Avslutningsvis videreformidler jeg konkrete forslag til tiltak som kan bidra til ytterligere styrking av barns rettssikkerhet det norske rettssystemet i dag.

1 Introduksjon

1.1 Innledning

I saker hvor det er mistanke om seksuelle overgrep mot barn oppstår mange problemstillinger knyttet til det at barn er vitner. Barnets vitneforklaring avgjør sammen med bevis og andre vitneforklaringer, hvordan saken behandles i rettssystemet. Et sentralt spørsmål i den rettslige behandlingen er om man kan tro på barn som vitner om seksuelle overgrep.

Barn i forhold til voksne har liten eller ingen kjennskap til hvordan de kan ivareta egen rettsikkerhet. Jeg ønsker å sette søkelyset på lovgivningen som ligger til grunn for barns rettsikkerhet i saker der det er mistanke om seksuelle overgrep og undersøke om lovgivningen dekker barnas behov for beskyttelse? Hvordan forvaltes denne lovgivningen gjennom rettsprosessens mange stadier med tanke på ivaretagelse av barns rettsikkerhet? Fungerer lovgivningen på feltet etter sine intensjoner og tas det hensyn til ulikheter blant barns ressursituasjon og ulikheter i utgangspunktet mellom voksne og barn som parter i en rettssak?

Seksuallovbrudd som begås mot barn kan variere sterkt fra sak til sak utifra lovbruddets grovhet og saksomfanget. Det kan dreie seg om alt fra at barnet ser en fremmed som blotter seg på offentlig sted, til at en omsorgsperson misbruker barn seksuelt, gjentatte ganger over lang tid. Forskjeller i grad av behov for rettshjelp variere ut i fra barnets alder, utviklingsnivå og saksomfang. På tross av overgrepssakenes ulike karakter og innhold har barna det til felles at de helt eller delvis er uten makt til å gjøre motstand, men barn besitter også ulike grader av ressurser når det gjelder ivaretagelse av rettsikkerhet. Jeg vil understreke at mistanke om seksuelle overgrep mot barn også kan ramme uskyldig mistenkte, siktede og tiltalte hardt og disse vil også i utgangspunktet stille med ulike ressurser.

Barn som faktisk har blitt utsatt for seksuelle overgrep oppfatter jeg som *særsilt utsatt gruppe* på grunn av de store maktforskjellene mellom voksen og barn når det gjelder sosiale betingelser som alder, ressurs- og utviklingsnivå. Utsattheten forsterkes også gjennom at barnet kommer i en offersituasjon som utsatt for seksuelle overgrep. Med *offersituasjon* mener jeg at disse barna er utpreget krenket siden de også ofte er traumatisert og ofte sliter med varige skader (Leira 2002, Leira 2003, Søftestad 2008, Axelsen & Bakke 2012).

Avstanden i maktforholdet mellom voksen overgriper og overgrepsutsattbarn gjør at rettshjelpsbehovet er større for barna på den måten at andre oppdager, anmelder og forhindrer nye, seksuelle overgrep. Maktubalansen mellom voksen overgriper og overgrepsutsatt barn (Hennum 1999) ser jeg som et sentralt utgangspunkt for studiet av forhold som kan knyttes til ivaretagelse av barns rettssikkerhet.

Samfunnet og mediernes fokus på forhold rundt overgrep mot barn, samt bedre tilrettelegging ved rettslig behandling har ført til en økende tendens til å anmelde seksuallovbrudd. Omfanget av seksuelle overgrep mot barn kan belyses gjennom kriminalstatistikk og offerstatistikk. Av hele kriminalitetsbildet utgjør seksuallovbruddene (både voksne og barn) en liten prosent. I 2010 utgjorde seksuallovbrudd 1,5 % av alle anmeldte forbrytelser. I 2012 var 1,6 % seksuallovbrudd, 0,3 % var seksuallovbrudd mot barn (SSB 2013).

Denne typen forbrytelser er svært alvorlig og særdeles krenkende for fornærmede og er derfor et viktig område man må prioritere å sette søkelyset på, selv om seksualforbrytelser utgjør en liten del av det totale kriminalitetsbildet.

Mørketallene er store ut i fra hva folk forteller i offerundersøkelser (Balvig & Høigård 1988, Stene 2001). Når det gjelder seksualisert vold og overgrep er forklaringene på de store mørketallene er mange. Blant annet at ser man at denne typen kriminalitet skjer privat og at gjerningsperson og offer er i nær relasjon, noe som vanskeliggjør å anmelde

slike lovbrudd (Skjørten 1994). Offerundersøkelser viser at i hver 13. sak er gjerningspersonen ukjent for offeret (Stene 2001). En annen årsak er at seksualforbrytelsene har skjedd langt tilbake i tid, før anmeldelsen. Blant annet anmeldes ofte ikke incest før offeret er i voksen alder og en del saker straffeforfølges ikke på grunn av foreldelsesfrist og fordi gjerningspersonen var under 15 år (Stene 2001). Statistisk materiale viser at flere saker anmeldes, men allikevel færre saker som kommer så langt som til domstolen (Bakketeig 2000, Kriminalstatistikken 2012). Det er forskjellige årsaker til at overgrepssaker mot barn har så stor henleggelsesprosent, noe jeg skal forklare nærmere om i denne oppgaven. Årsakene ligger blant annet i det sentrale spørsmålet om troverdighet i forhold til barn som vitner. Det handler også om hvordan politi og rettssystemet bruker kommunikasjonsmåter og kunnskap om hvordan man håndterer barn i kritiske situasjoner.

Barns rettslige stilling i henhold til norsk lov er betydelig styrket i forhold til for bare tyve år siden. Som følge av dette har rettsapparatets håndtering av saker der det er mistanke om seksuelle overgrep mot barn har endret seg på mange måter fra tidligere praksis. Blant annet har det vært satset på å øke spesialkompetanse på feltet overgrep mot barn hos en del av de involverte aktørene på de ulike stadiene i rettsprosessen. Det er for bedre å ivareta barna i rettsprosessen og styrke deres rettssikkerhet.

Denne oppgaven vil som sagt innledningsvis presenteres gjennom fire deler. Den første tar for seg bakgrunn og utvikling av den lovgivningen som danner rammen rundt barns rettssikkerhet idag. Den andre delen inneholder praktiske erfaringer fra profesjonelle aktører som opererer på ulike stadier i den rettslige prosessen. Utdrag fra del en og to vil danne grunnlaget for en tredje del. I denne delen vil jeg analysere og tolke det empiriske materialet for å se i hvilken grad barns rettssikkerhet ivaretas. Samlet vil de tre delene danne grunnlag for å belyse og diskutere ulike dilemmaer som kan oppstå gjennom rettsapparatets behandling av overgrepssaker.

1.2 Problemstillinger

Til å studere forhold som er av rettssikkerhetsmessig betydning for barn i saker der det er mistanke om seksuelle overgrep, har jeg brukt følgende problemstillinger;

1. På hvilken måte ivaretas barns krav på rettssikkerhet gjennom ulike stadier i den rettslige prosessen?
2. Virker lovverket slik det opprinnelig er tenkt å virke i forhold til barn som ressursvak gruppe med små muligheter til selv å ivareta egne rettshjelpsbehov?
3. I hvilken grad ivaretas barns rettssikkerhet i saker hvor det er mistanke om seksuelle overgrep mot barn rettsapparatet gjennom politi- og rettsvesen?
4. Har de siste 20 årenes tiltak for styrking av rettssikkerhet for overgrepsutsatte barn, kommet barna til gode?

Det foreligger en bred og omfattende forskning på feltet seksuelle overgrep mot barn, som kan belyse disse spørsmålene. Jeg har valgt å belyse problemstillingene ut i fra hvordan politi og rettsvesen jobber med saker der det er mistanke om seksuelle overgrep. Derfor er det av betydning hvordan barn oppfattes som vitner og avgivere av rettskraftig informasjon.

Bakketeig (1999) og Hennem (1999) har begge undersøkt bevisvurdering i saker som omhandler seksuelle overgrep mot barn. Bakketeig (1999) har flere perspektiv på behandlingen av disse sakene, blant annet barnets rolle i saker som omhandler seksuelle overgrep og spør i hvilken grad rettsapparatet er egnet til å ivareta barna i slike saker? Hennem (1999) har belyst hva som er avgjørende for bevisvurdering i barns vitneforkalringer og fant at jo lavere barnets alder var, desto større var sannsynligheten for at saken ble henlagt (Hennem 1999). Jeg bruker forskningen fra Hennem (1999) og Bakketeig (1999), fordi studiene viser forhold som fortsatt er av betydning med hensyn til hvordan politi og rettsvesenet behandler saker der det er mistanke om overgrep mot barn. Bakgrunnen for dette prosjektet er også å undersøke om endret praksis i politi og rettsvesen er av betydning for ivaretagelse av barns rettssikkerhet.

Rettsapparatets håndtering av saker som omhandler seksuelle overgrep mot barn er kompliserte på mange måter. Kompleksiteten som ligger i dette arbeidsfeltet vises på ulike måter når rettslige avgjørelser skal tas. Det er fordi strenge juridiske krav styrer den rettslige behandlingen. Av hensyn til rettssikkerhet for fornærmede og for tiltalte - begge parter skal få fremme hver sin side av saken. Likhetsprinsippet ligger til grunn for ivaretagelse av rettssikkerhet. Flere uformelle rettsprinsipper kan spille avgjørende rolle når det gjelder ivaretagelse av rettssikkerhet. Dette kommer jeg tilbake til.

1.3 Perspektiv på rettssikkerhet

Et moderne demokratisk samfunn har som ideal å leve opp til at alle borgere har krav på at deres rettssikkerhet ivaretas. Dette betyr at man i rettslig behandling av saker er forpliktet til å hensynta begge sider i like stor grad. Rettssikkerhet handler om hvordan partenes rettigheter ivaretas etter den til enhver tid lovgivning som gjelder.

På den ene siden av saken har vi en person med status som mistenkt, siktet eller tiltalt. På den andre siden barnet med status som fornærmet og vitne i egen sak. For å belyse denne tosidigheten er det nødvendig å trekke inn grunnleggende prinsipper for rettslige avgjørelser og lovgivningen som skal dekke partenes krav på rettssikkerhet. Mitt perspektiv i denne oppgaven rettes spesielt mot *barn som vitner i saker der det er mistanke om seksuelle overgrep*. Jeg har undersøkt i hvilken grad rettssystemet ivaretar disse barnas rettssikkerhet. Bakgrunnen for ivaretagelse av rettssikkerhet ligger i hva som utgjør grunnlaget for arbeidet med rettslige avgjørelser.

1.3.1 Grunnlaget for rettslige avgjørelser

Grunnlaget for rettslige avgjørelser er bygget på tolkning og anvendelse av lovverket sammen med flere ulovfestede prinsipper som inngår i den rettslige behandlingen. Blant annet;

1. Kravet om at "*ingen skal dømmes uten lov*" (Grunnlovens § 94) og
2. Prinsippet om at alle mennesker har krav på "*rettferdig rettergang*" (Menneskerettighetskonvensjonen art. 6) og
3. "*Hensynet til barnets beste*" alltid gå foran som et overordnet prinsipp når det gjelder rettslig behandling av saker som angår barn (Barnekonvensjonen Art. 3).

Prinsippene danner sammen med tolkning og anvendelse av lover, forskrifter og reglement grunnlag for hvordan rettssystemet forvalter rettssikkerhet. Derfor er disse relevante å trekke frem når, oppgavens andre del handler om undersøkelse av reell rettssikkerhet, altså hvordan lovverket virker i praksis.

Nå vil jeg avklare begrepet rettssikkerhet og hvordan de ulike formene for *idealet om, formell og reell* rettssikkerhet vil bli brukt i og rundt den videre diskusjonen om i hvilken grad lovgivning, tiltak og aktører i rettsprosessen kan sies å ivareta overgrepsutsatte barns rettssikkerhet.

1.4 Begrepsavklaring

1.4.1 Rettssikkerhetsbegrepet

Rettssikkerhet bygger på en omfattende lovgivning, rettsprinsipper og forvaltningsorganer som er satt til å iverksette tiltak og å påse at lovverket blir fulgt opp på i henhold til gjeldene rett. I utgangspunktet er rettssikkerhet et *ideal* – et ønske om å beskytte borgere eller spesielt svake grupper mot urett. I denne oppgaven vil vekten legges på den offentlige forvaltningens plikt til å ivareta barns rettssikkerhet. Men også det private ansvar som ligger hos foreldre og andre som har plikter nedfelt i lovverket i forhold til avdekking og avverging av overgrep mot barn.

Rettssikkerhet er tradisjonelt forstått som et vern for borgere mot vilkårlighet, uforutsigbarhet og usaklig forskjellsbehandling fra staten (Dullum, 2000 s. 29), mens

rettssikkerhet i dag handler mer om vern av borgere mot andre borgere (Ryssdal 2005). I denne oppgaven skal jeg se nærmere på *barns* rettssikkerhet i saker der barn har vært utsatt for seksuelle overgrep. Det er flere måter å studere dette på. Jeg ville undersøke om den formelle lovgivningen, slik den opprinnelig er tenkt fra lovgivers side faktisk styrker barnas rettssikkerhet reellt sett. Det vil handle om borgeres vern (barna) mot andre borgere (en mistenkt, siktet eller tiltalt) og hvordan statens profesjonelle aktører (helsepersonell, politi og jurister) forvalter lovgivningen på feltet. Jeg presiserer at *offentlig forvaltning*, betyr lovgivningen og dens institusjoner og utøvende profesjoner som skal ivareta barns rettssikkerhet og hvordan disse jobber. *Private rettssubjekter* er personer med behov for beskyttelse og/eller rettshjelp, partene i en retts sak. Derfor har jeg lagt til grunn denne definisjonen for rettssikkerhet:

*”Rettssikkerhet er normer for forhold mellom den offentlige forvaltning og private rettssubjekter, som åpenbarer seg gjennom lov, forskrift, retningslinjer eller ulovfestede rettsprinsipper, og som har som formål å sikre den private part fundamentale rettsgoder, rettighet og menneskeverd gjennom riktige forvaltningsavgjørelser”.*¹

(NOU 1991:20;)

Normer for forhold mellom den *offentlige forvatning* og *private rettssubjekter* utgjør barns formelle lovgrunnlag for rettssikkerhet til gjennom lovgivningen og bli beskyttet mot vold og overgrep.

Jeg vil rette blikket mot forvaltningens bruk av lover, forskrifter, retningslinjer og ulovfestede rettsprinsipper for å se i hvilken grad rettighetene sikres overfor barn.

1.4.2 Privat og offentlig ansvar

I første rekke er det foreldrenes ansvar å påse at barnet beste blir ivaretatt. I de senere årene er det også satt fokus på medmenneskers plikt til å melde ifra ved mistanke om vold, mishandling og overgrep mot barn. Sekundært kommer det offentliges ansvar til

¹ NOU 1991:20 Rettssikkerhet for mennesker med psykisk utviklingshemming s. 14

uttrykk gjennom hvordan barnevern, politi og rettsvesen bidrar som aktører på forskjellige stadier i rettsprosessen under utredning og etterforskning før eventuell domstolsbehandling.

Om barns rettssikkerhet i tilstrekkelig grad ivaretas gjennom rettsapparatets behandling av overgrepssaker blir belyst gjennom et utvalg profesjonelle aktører på noen stadier i rettsprosessen. *Profesjonelle aktører*, vil i denne sammenhengen si; det offentlige forvaltere av lovverket med vekt på ivaretagelse av overgrepsutsatte barns rettssikkerhet. Det er flere profesjonelle aktører som kan opptre på ulike stadier i rettsprosessen, som for eksempel barnevernsarbeidere, helsepersonell, politietterforskere, politiadvokater, statsadvokater, bistandsadvokater, forsvarere og dommere. Deres roller spiller inn og får konsekvenser for ivaretagelse av barns rettssikkerhet på forskjellige måter som vi senere skal se eksempler på.

1.4.3 Formell og reell rettssikkerhet

Rettssikkerhet gis individer i et samfunn gjennom en rekke tiltak, herunder lovgivning, organisasjoner og institusjoner som legges til grunn for rettslige behandling. I denne oppgaven diskuteres forholdet mellom;

1. *Formell rettssikkerhet*; det vil si settet av lover, formelle rettigheter og forskrifter som utgjør grunnlaget for idealet om ivaretagelse av overgrepsutsatte barns rettssikkerhet, og
2. *Reell rettssikkerhet* ; som innebærer hvordan dette idealet faktisk forvaltes og praktiseres gjennom rettsprosessen og i hvilken grad idealet om ivaretagelse av barns rettssikkerhet kommer barna tilgode.

Begrepene formell rettssikkerhet og reell rettssikkerhet blir brukt til å beskrive henholdsvis ønsket om å beskytte og utfall i praksis.

Først analyseres forholdet mellom hvordan lover og forskrifter er tenkt å virke fra lovprodusentenes side (Mathiesen 2011). Videre vil jeg belyse hvordan grunnlaget for barns rettssikkerhet forvaltes og ivaretas av ulike aktører gjennom stadiene i rettsprosessen. Hvordan rettssikkerhet rundt overgrepsutsatte barn faktisk fungerer slik den er ment fra lovgivers side, diskuteres rundt dataene fra intervjuene med informantene og observasjonene fra rettssaken. Informantene representerer det jeg har kalt profesjonelle aktører som forvalter og ivaretar barnets sak og interesser underveis i den rettslige prosessen.

For å kunne danne meg et inntrykk av i hvilken grad *formell rettssikkerhet* fungerer har jeg i intervju med representanter fra politi og påtalemyndighet forsøkt å få ulike blikk på hvordan lovgrunnlaget virker. Hvordan den rettslige behandlingen påvirker barnets stilling, danner det jeg vil benevne som *reell rettssikkerhet*.

Jeg har spurt et utvalg profesjonelle aktører som forvalter barns rettsvern på forskjellige stadier i rettsprosessen om deres syn på barns rettssikkerhet i Norge idag. *Den rettslige prosessen* er stadiene som inngår i en straffesak fra anmeldelse, etterforskning og domstolsbehandling (Kilde²: Straffesakskjeden fra anmeldelse til dom. Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå 2002).

1.5 Avgrensning

Min jobb i denne oppgaven har vært å belyse ivaretagelse av *barns rettssikkerhet* på ulike stadier i den rettslige prosessen. Fokuset er rettet mot i hvilken grad barnets rettssikkerhet ivaretas av politi og rettsvesen. Jeg er oppmerksom på at valget av et slikt perspektiv kan påvirke i en bestemt retning. Ofte oppstår det tvil i saker hvor det er mistanker om seksuelle overgrep og derfor ser jeg helt klart viktigheten av ivaretagelse av rettssikkerhet for mistenkte/siktede eller tiltalte. Jeg har imidlertid gjort et bevisst valg ved å belyse forhold og dilemmaer rundt ivaretagelse av rettssikkerhet sett fra

² Kilde: Figur 1. Straffesakskjeden, fra anmeldelse til dom.
<http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/lovbrudd-fra-anmeldelse-til-dom>

barnets perspektiv. Ved å ta med mistenkte, siktede eller tiltaltes perspektiv, slik blant annet Brandsæter (1998) har gjort i sitt studie om overgrepssdomte, ville jeg fått mindre fokus på barnets perspektiv.

Å intervju forsvarere i sakene ville også gitt et mer bredspekteret perspektiv. Blant annet fordi flere advokater arbeider som forsvarer i en sak og som bistandsadvokat i en annen, noe som for øvrig ville vært interessant å utforske. Jeg fant det ikke naturlig å ta med her, men juristenes roller er sentrale på flere måter og kan utforskes nærmere i et eget prosjekt. I tillegg ser jeg hvor viktig alle de profesjonelle aktørenes rolle er i den rettslige prosessen og at manglene kan utgjøre svakheter ved prosjektet.

2 Metode

For å belyse rettssikkerhet rundt barn utsatt for seksuelle overgrep kunne jeg velge ulike metoder. Jeg kunne fått et større datamateriale ved å velge kvantitativ metode, men jeg ønsket en nærhet til problemstillingene som lå i spørsmålene jeg ville ha belyst. Valget falt på å intervjuere aktører som medvirker i den rettslige prosessen.

Mange ulike profesjoner er involvert og partenes roller overfor barnet er også forskjellige. Jeg ville ha deltagere som har roller direkte knyttet til ivaretagelse av barnets rettssikkerhet. Det har jeg valgt fordi spørsmålene jeg ville få belyst handlet blant annet om hvordan man i rettslig sammenheng behandler og forvalter rettskraftig informasjon, gitt fra barnet selv.

Mitt utvalg dekker et lite utsnitt av en ellers stor og kompleks sammenhengende prosess. Dette er en viktig presisering som gjelder i hele dette arbeidet. Jeg er oppmerksom på at min fremstilling kan virke ensidig ved mitt valg av informanter til å belyse hvordan rettssikkerhet ivaretas i saker der det er mistanke om seksuelle overgrep mot barn. Dette har jeg forklart nærmere i innledningen.

For å få ulike blikk på ivaretagelse av barns rettssikkerhet i Norge i dag har jeg intervjuet politietterforskere, bistandsadvokater og statsadvokater. Felles for informantene er at de har lang erfaring i arbeid med saker som omhandler mistanke eller at barn er utsatt for seksuelle overgrep. Jeg har også intervjuet en leder av et barnehus i Norge. I tillegg har jeg deltatt som observatør i en rettssak, som var anket til Lagmannsretten, hvor en far sto tiltalt for gjentagende grove seksuelle overgrep mot sin seks år gamle datter.

Rettslig behandling er en langsom, tidkrevende og komplisert prosess. Langsom på grunn av tiden det tar å behandle saken gjennom flere ulike stadier og komplisert fordi det er mange aktører som involveres på de forskjellige stadiene i saksgangen. Det første stadiet i prosessen starter med at et forhold blir anmeldt på grunn av mistanke eller viten om at overgrep har funnet sted. Er det grunnlag for det, bli forholdene etterforsket, hvor så resultatet av etterforskningen bestemmer om det skal tas ut tiltale eller om saken skal henlegges.

Spørsmålene jeg har ønsket belyst rettes mot hvem som ivaretar barnets interesser i rettsprosessen. Eksempelvis hvordan behandler politiet saker der det er mistanke om overgrep mot barn? Hvordan blir barnet og dets pårørende tatt imot og hvordan behandles vitneforklaringer fra barn? Jeg har også undersøkt hvordan barn ivaretas, dersom foresatte er mistenkt(e) i saken. Videre har juristenes roller vært belyst i forhold til ivaretagelse av barnets rettigheter. Blant annet har jeg undersøkt hva som legges til grunn for vurdering av bevisgrunnlag når vitneforklaringer er gitt av barn.

2.1 Oppgavestruktur - inndeling

Oppgaven fremstilles i fire hoveddeler og er lagt opp rundt en formell og en reell del. Først måtte jeg undersøke hvilke lover og regler som legges til grunn ved rettsapparatets håndtering av saker der det er mistanke om seksuelle overgrep mot barn. De siste 20 årene har det blitt innført nytt lovverk med hensikt å styrke barns rettigheter generelt, har ført til at betydelige ressurser er satt inn i politi og rettsvesen for å ivareta overgrepsutsatte barns rettssikkerhet.

Jeg var interessert i det praktiske, rettslige arbeidet som politiet og påtalemyndigheten gjør ved vurderingen av barns vitneforklaringer og ønsket å belyse i hvilken grad overgrepsutsatte barns reelle rettssikkerhet kommer til uttrykk i rettslig behandling.

2.1.1 Del I – Formell rettssikkerhet

Første del tar for seg bakgrunn og utvikling av den lovgivningen som danner rammen rundt barns rettssikkerhet idag. Denne delen har et dokumentanalytisk preg. Den rettslige prosessen og rettslige avgjørelser er bygget rundt anvendelse og tolkning av lover, reglement og rettslige prinsipper.

2.1.2 Del II – Reell rettssikkerhet

Andre del inneholder praktiske erfaringer fra profesjonelle aktører som opererer på ulike stadier i den rettslige prosessen. I denne delen har jeg intervjuet et utvalg profesjonelle aktører fra ulike stadier i rettsprosessen og jeg har intervjuet en leder for et barnehus. Jeg har også vært observatør i en rettssak.

2.1.3 Del III – Analyse og tolkning

Utdrag fra del en og to vil danne grunnlaget for tredje del. I denne delen vil jeg analysere og tolke det empiriske materialet for å se i hvilken grad barns rettssikkerhet ivaretas. Ivaretakelsen av barns rettssikkerhet sees i lys av informantenes erfaringer.

2.1.4 Del IV - Dilemmaer

Samlet vil de tre delene danne grunnlag for å belyse og diskutere ulike dilemmaer som kan oppstå gjennom rettsapparatets behandling av overgrepssaker.

2.2 Valg av informanter

Valget falt først og fremst på å intervju politietterforskere med spesialutdanning med bred erfaring i å avhøre barn i saker der hvor det er mistanke om at de har vært utsatt for seksuelle overgrep. Ettersom barnehusene har en vesentlig rolle når det gjelder ivaretagelse av barns rettssikkerhet valgte jeg også å intervju en representant for barnehusene. Videre ville jeg intervju barnets advokat, det vil si bistandsadvokaten. Jeg ville også intervju representanter fra påtalemyndigheten, hvor valget falt på

statsadvokater. Etter intervjuene utvidet jeg undersøkelsen ved å observere i en ”klassisk ankesak”. Jeg begrunner valgene nærmere i avsnittene nedenfor. Først vil jeg presentere utvalgets sammensetning nedenfor.

2.2.1 Prosjektets datamateriale

Fagfelt/ profesjon	Stilling	Antall intervjuet	Kjønn	Antall år erfaring*)
Barnefaglig	Barnehusleder	1	K	15
Politifaglig	Spesialletterforskere (Barneavhørere)	3	K	20
			K	22
			K	15
Juridisk	Bistandsadvokater	2	K	4
			M	12
	Statsadvokater	3	K	5
			K	12
			M	22
SUM		9	2 (M) 7 (K)	Gj.snitt. erfaring. 12,1 år

2.2.2 Kommentar til utvalg av informanter

Jeg intervjuet til sammen ni personer med lang erfaring innen avhør av barn, etterforskning og bevisvurdering av barns vitneforklaringer i saker der det er mistanke om seksuelle overgrep mot barn. Hovedvekten av disse var kvinner (7), kun to var menn. Tre av informantene har spesialutdanning innen dommeravhør av barn og mellom 12 og 15 års daglig erfaring i arbeid med slike saker. Fire av de totalt ni informantene i materialet har over femten års profesjonell erfaring i arbeid med seksuelle overgrepssaker mot barn. Tre av ni informanter uavhengig av profesjon/yrke har mellom ti og tolv års arbeidserfaring.

Med en gjennomsnittlig praksis i håndtering av overgrepssaker på 12,5 år, kan gruppen av informanter jeg har intervjuet sies å ha bred erfaring i denne typen arbeid. Informantenes beretninger og erfaringer med systemets ivaretagelse av barns rettssikkerhet kan derfor sies å veie tungt. De yngste informantene hadde henholdsvis fire og fem års erfaring.

For å etablere kontakt sendte jeg informantene et informasjonsbrev³. I brevet redegjorde jeg for prosjektet og ba om kontakt med informanter med bred erfaring på feltet. Da jeg ikke fikk respons på brevet tok jeg kontakt pr telefon med administrativ enhet i et politidistrikt og ble der videre henvist til et barnehus. Forespørselen ble godt mottatt og jeg fikk navn og telefonnummer til å kontakte både politietterforskere og bistandsadvokater.

Jeg henvendte meg pr e-post til Den øverste påtalemyndighet ved Statsadvokatens kontor. I løpet av kort kom det tilbakemelding om tre personer som var villige til å stille til intervju. Når jeg fikk respons fra en som ville delta i prosjektet, ba jeg om et møte for intervju. En kortversjon av prosjektbeskrivelsen ble sendt deltagerne i forkant av intervjuene. Ved å introdusere prosjektet på denne måten kunne informantene i forkant forberede seg med hensyn til betraktninger og refleksjoner om forhold rundt barns rettssikkerhet.

Intervjuene ble gjennomført på informantenes arbeidsplass og varte fra 2 til 3,5 timer.

Barnehusleder

Den første jeg intervjuet ledet et av landets Barnehus. Jeg fikk omvisning i barnehusets lokaler og et innblikk i deres arbeidsdag og fagfelt. Allerede her forsto jeg at spørsmålene jeg ønsket besvart, måtte justeres og tilpasses de ulike profesjonene jeg etter hvert skulle videre å intervju. Alt jeg lurte på av fasiliteter og hvordan barnet ble

³ Se vedlegg 2: "Informasjonsbrev i forbindelse med masterprosjektet *"Blikk på den rettslige prosessen og rettssikkerhet rundt barn"*.

møtt i rammen rundt et barneavhør fikk jeg vite i løpet av dette intervjuet.

Barnehuslederen hadde 15 års erfaring på barnevernfeltet og hadde mye kunnskap om overgrepssatte barn og ungdoms livssituasjon.

Spesialletterforskere - barneavhørere

I denne gruppen møtte jeg tre politietterforskere, alle med etterutdanning innen barneavhør *”Kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør”*. De hadde 12 – 15 års erfaring i avhør av barn. Deres erfaringer kan derfor regnes som verdifull innsikt for å belyse forhold omkring rettsapparatets håndtering av saker der det er mistanke om seksuelle overgrep mot barn. Politietterforskere er spesialisert på avhørsteknikk og kommunikasjon med barn i avhør. Spesialletterforskerne har ansvar for å avhøre barn i saker hvor det er mistanke om seksuelle overgrep. De har også innsikt i det arbeidet som har vært lagt ned i politiet når det gjelder styrking av den barnefaglige interessen. Deres arbeidsfelt inngår også i det tverrfaglige samarbeidet som koordineres på barnehuset.

Bistandsadvokater

I den neste delen av prosjektet kontaktet jeg bistandsadvokater. Bistandsadvokaten ivaretar fornærmedes rettigheter og deres erfaringer i saker som handler om barn utsatt for seksuelle overgrep kunne gi andre bidrag til tematikken rundt overgrepssatte barns rettssikkerhet. De håndterer flere roller som del av jusens mangefasetterte oppgaver, blant annet ligger deres ansvar i å fremme offerets krav på erstatning i vold og overgrepssaker. Jeg møtte i denne gruppen første mannlige informant. Han var litt usikker på sin deltagelse, på grunn av kravet om å ha erfaring på feltet. Han påpekte selv at fire års erfaring ikke kunne sies å være *”lang”* erfaring. Jeg valgte allikevel å ønske hans synspunkter velkommen i prosjektet, fordi han var mann og yngre enn mange av de andre deltagerne.

Statsadvokater

Det er påtalemyndigheten avgjør hvorvidt det foreligger bevisgrunnlaget for å ta ut tiltale. Etter en diskusjon med veileder ble vi enige om at det ville være bra for prosjektet også å intervju statsadvokatene som involvert instans. Det er politiadvokaten som er tilstede under dommeravhøret, men valget falt på statsadvokaten da denne bestemmer hvorvidt det skal tas ut tiltale eller ikke i saker over en viss strafferamme⁴ (over 6 års ubetinget fengsel). Jeg ønsket å vite hva statsadvokatene la til grunn ved vurdering av bevis gitt av barn og hva som avgjorde om sak kan føres for retten.

En statsadvokat kom med et konstruktivt innspill om å tilføye politijurister og forsvarere som informanter til prosjektet. Forslaget måtte dessverre avslås, da tiden rett og slett ble for knapp og prosjektet for stort.

Jeg har underveis sett at det å få innsyn i hvordan politijuristene jobber ville gitt viktig informasjon, da det er deres jobb å vurdere om etterforskningsresultatet har gitt tiltrekkelig bevisgrunnlag for om saken kan føres for domstolen eller om den henlegges.

Hvis jeg hadde valgt kvantitativ metode ville dette valget gitt muligheter til flere svar med et større omfang av informanter. Jeg kunne benyttet spørreskjemaer og fått et mye større datamateriale. Ved å velge et kvantitativt metodeopplegg kan mye verdifull informasjon vil gå tapt. For å studere rettssikkerhet for barn og i hvilken grad denne blir ivare tatt fant jeg at det å intervju involverte aktører som muligheter til å få mest fylldig informasjon omkring temaet. Nærhet til utvalget og muligheten til å spørre tilpasse spørsmål ut i fra situasjon eller be om fordypninger der det virker nødvendig blir begrenset ved å behandle store mengder data (Thagaard 1998).

⁴ Politiadvokaten behandler saker med strafferamme opp til 6 års ubetinget fengsel. Statsadvokatene behandler saker med strafferammer fra 6 år til 18 års ubetinget fengsel. Tiltaler med strafferammer fra 18 -21 års fengsel behandles av Riksadvokaten.

2.2.3 Intervjuguide

For å belyse problemstillingene i detteprosjektet var det viktig å få kjennskap til hvordan barnets vitneforklaring forvaltes gjennom den rettslige prosessens. Hvordan de forskjellige aktørene forholder seg til barnets sak i de forskjellige stadiene var også av interesse. Dette er spesielt med tanke på at barnet ikke selv møter i retten og at det kan gå lang tid fra lovbruddet er begått til det anmeldes og en eventuell retts sak faktisk gjennomføres. Jeg utformet en intervjuguide⁵ med standard spørsmål.

Først ville jeg vite hvordan avhørsmøte med barn ble planlagt, tilrettelagt og gjennomført overfor barnet. Disse spørsmålene fikk jeg svar på allerede i det første intervjuet på barnehuset. Videre ville jeg vite om det ble brukt en bestemt mal for avhørsteknikk og kommunikasjon med barn. Jeg ville også vite nærmere hvordan saken ble presentert for barnet og hvordan spørsmål blir stillet til barn. Det var også viktig å vite hvordan barnet ble forberedt til et avhør og hvordan man går frem for å oppnå tillitt til et barn i avhørssituasjon. Et annet aspekt var å få vite hva som ligger til grunn for vurdering av vitneforklaringens bevisverdi og hvilke forhold som er bestemmende for om det kan tas ut tiltale. I tillegg ville jeg ha belyst hvordan informasjonen i barneavhøret tolkes av ulike aktører involvert i det rettslige arbeidet.

Jeg var også interessert i å vite i hvilken grad har de involverte partene i rettsprosessen spesialkompetanse for ivaretagelse av barns rettssikkerhet? I tillegg spurte jeg om deres inntrykk av at det er noe forskjell på innhold og kvalitet på avhør dersom det er foretatt av en etterforsker uten dommeravhørsutdanningen? Jeg ville også få frem egne tanker informantene hadde gjort seg omkring temaet barn og troverdighet/sannhet og ba om deres erfaringer i forhold til at rettssystemet kan oppfatte utsagn fra barn annerledes enn fra voksne?

⁵ Se vedlegg 1: Intervjuguide

Alle informantene ble spurt om hvordan det står til med barns rettssikkerhet i Norge i dag og ba eventuelle forslag til tiltak som burde iverksettes for å bedre barns rettssikkerhet. Dette presiserte jeg at var helt opp til den enkelte å svare på.

Selv om innholdet i intervjuet kunne omhandle ømtålelige temaer, som jo seksuelle overgrep mot barn er, merket jeg ingen reservasjon hos informantene på grunnlag av dette. Om jeg hadde intervjuet foreldre og barn som var direkte involvert, ville nok saken ha stillet seg annerledes. Informantene har vært direkte og åpne i sine svar om hvordan de jobber med barn og ivaretagelsen av barns rettssikkerhet. De har også tilføyd erfaringer som ligger på utsiden av selve spørsmålene. Blant annet uttrykte de hvor vanskelig arbeidet med disse sakene er, når man på nært hold ser hvordan mangler på ressurser i rettssystemet rammer enkelte barn hardt. For eksempel at barn sendes tilbake til hjem, der overgrepene kan fortsette som før fordi an ikke hadde tilstrekkelig midler til å etterforske saken mer grundig. Men, de forteller også om hvordan det er å gå hjem fra jobb å føle at man har gjort "det rette". Jeg hadde ikke fanget denne informasjonen i en stor kvantitativ undersøkelse basert på skjemaer. Dersom jeg hadde valgt et stuktret opplegg uten fleksibilitet ville også mye av denne informasjonen kunne gå tapt (Thagaard, 1998).

2.2.4 Observatør i ankesak

Jeg har også vært observatør (ikke deltagende) i en rettssak. Rettssaken fulgte jeg blant annet for å se hvordan et dommeravhør ble vist i retten. Jeg ville undersøke hvordan barnets forklaring ble vurdert og behandlet av retten. Her fikk jeg innblikk i hvordan de involverte aktørenes roller arter seg i praksis. Kun en sak er fulgt og gir bare et kort glimt i et stort bilde.

Aktørene som er kjente med mange saker som omhandler seksuelle overgrep mot barn, karakteriserte denne saken som "klassisk ankesak". Dette betyr at saken hadde flere likhetstrekk og sammenliknbar med andre anker i overgrepssaker mot barn. For det

første gjaldt dette at tiltalte nektet straffeskyld, for det andre at tiltalte sådde tvil om barnets historie og sa at barnet ble påvirket til å si usannheter av andre voksne. Dommeravhøret som forelå var omtalt av påtalemyndigheten som godt. Ofte er det kvaliteten på dommeravhøret som er avgjørende for om barnet blir trodd og om man finner det bevist at det foreligger straffbare forhold. Et godt barneavhør blir sett på som et sterkt bevis i saker hvor barn er utsatt for seksuelle overgrep.

2.3 Valg av metode

I dette prosjektet har jeg valgt *kvalitativ metode*. Jeg ønsket å intervju personer som kunne gi relevant informasjon for å studere forhold rundt ivaretagelse av barns rettssikkerhet i rettssystemet?

For å kunne innta barnets perspektiv på rettssikkerhet falt valget på *intervju* av aktører som på forskjellige stadier i rettsprosessen behandler / vurderer vitneforklaringer gitt av barn. Selv om jeg har valgt barnets perspektiv har jeg ikke informasjon fra barnet selv, men fra profesjonelle aktører rundt barnet. Jeg har derfor intervjuet personer fra yrkesgrupper som involveres i den rettslige prosessen, spesielt med henblikk på saker hvor det er mistanker om at barn er utsatt for seksuelle overgrep.

Jeg ønsket profesjonelle blikk på i hvilken grad barns rettssikkerhet ivaretas gjennom den rettslige prosessen. J

Valget falt derfor på informanter fra profesjoner som var direkte i kontakt med barnet hovedsakelig fra politi og påtalemyndighet.

Til å belyse mine problemstillinger har jeg valgt flere tilnærminger i en form for metodetriangulering (Thagaard 1998). Jeg har benyttet tre tilnæringsmåter;

1. *Dokumentanalyse* for undersøkelse av lovgivningsgrunnlag, forvaltningsorganer og retningslinjer for ivaretagelse av rettssikkerhet.
2. *Delvis strukturerte intervjuer* overfor ni informanter.
3. *Observasjon* (ikke deltagende) ved å være tilskuer i en rettssak

Delvis strukturerte intervjuer

Jeg har benyttet et *delvis strukturert opplegg* på intervjuene, som betyr at spørsmålene mine på forhånd var fastlagt i henhold til en intervjuguide, mens rekkefølgen av temaene bestemte jeg underveis for å følge informantens fortelling bedre, fordi det var det viktig med fleksibilitet, slik at ikke informanten opplevde intervjuet fastlåst og brant inne med informasjon som kunne belyse viktige sider ved den rettslige prosessen (Thagaard, 1998).

Informantene har pekt på at ingen saker er like og at praksisene deres derfor vanskelig kan beskrives i en standard form og derfor ble det gitt lite med generelle svar. Det har vært en utfordring, når sakene er så forskjellige i en så vidt ellers lik type prosess og med i utgangspunktet like arbeidsmetoder og lovverk. Informantene kom stadig tilbake til å fortelle om enkeltsaker, noe jeg oppfattet som et uvanlig sterkt engasjement i mange ulike menneskeskjebner. Det virket samtidig som informantene hadde en høy grad av profesjonell tilnærming til sakskomplekset. Yrkesprofesjonene og dertil hørende politi-/påtale og juridiske spisskompetanse

Informantene jeg har snakket med representerer det politifaglige feltet og det juridiske feltet. Jeg har også intervjuet en person som representerer det barnefaglige feltet. Felles for deltagerne er at de innehar viktige posisjoner med tanke på å forvalte barns rettssikkerhet. Deltagerne har fått spørsmål om deres roller og deres syn på barn som premissleverandører under de skiftende stadiene i rettsprosessen. Spørsmålene har vært rettet mot aktørenes forhold til hvordan de opplever rettslig behandling av barns vitneforklaringer. I tillegg har de besvart spørsmål i forhold til troverdighet og kommunikasjonsforståelse med hensyn til ivaretagelse barnets rettssikkerhet.

Omfanget av materialet er ikke stort nok til å generalisere rundt problemstillingene. Jeg har holdt meg til å belyse forholdene rundt rettssikkerhet gjennom lovgivningen på

feltet gjennom erfarne og profesjonelle aktørers ståsted i den rettslige prosessen. Jeg har forsøkt å fylle kravet om at resultatene fremstår som forståelige og logiske i forhold til offentlig ansvar for ivaretagelse av barns rettssikkerhet (Finstad 1996).

2.4 Prosjektets faser

Veien fra prosjektets start til den endelige avslutningen har vært lang. Prosjektet ble til som ide våren 2004 og samme høst ble prosjektbeskrivelsen godkjent. Innsending av meldeskjema for studentprosjekt til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) skjedde først våren 2009 og jeg startet forberedelsene til datainnsamling i form av intervjuer. Påfølgende høst ble prosjektet godkjent av NSD og jeg kontaktet informanter for intervju.

2.5 Teoretisk forankring

Jeg har brukt teori fra både det kriminologiske, sosiologiske og retts sosiologiske feltet for å belyse problemstillingene i dette prosjektet. Jeg har brukt retts sosiologisk teori fra Mathiesen (2011) for å beskrive forholdet mellom samfunn, lovgivning og retten. Dette vekselvirkningsforholdet mellom samfunn og rett kan belyse spørsmålene omkring lovproducentenes intensjoner i forhold til om lovverket virker slik det opprinnelig er tenkt å virke. Her ment med tanke på at barn som i rettshjelpstrengende ressursvak gruppe med små muligheter til selv å ivareta egne rettshjelpsbehov.

Bourdieu (1996) kultursosiologiske teori om symbolsk makt vil kan kaste forklare hvordan rettsapparatet som system fungerer i forhold til makt mellom partene og aktørene imellom. Begrepene habitus og sosiale rom (Bourdieu 1994) forklarer ulikheter og maktubalanse som i utgangspunktet finnes mellom barn og voksne, samtidig fornærmede og tiltalte i saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn.

Som utgangspunkt for å belyse hvordan saker der det er mistanke om seksuelle overgrep mot barn håndteres i rettsapparatet gjennom politi- og rettsvesen vil jeg bruke Bakketeig (1999) og Hennem (1999).

Når det gjelder hvilke lover, regler og forskrifter som danner grunnlaget og er av betydning for ivaretagelse av barns rettssikkerhet har jeg blant annet benyttet Norges lover, Lovdata, offentlige dokumenter og utredninger som har hatt betydning for utviklingen av barns krav på beskyttelse og egne rettigheter.

Om de siste 20 årenes tiltak for styrking av rettssikkerhet for overgrepsofrettede barn, kommet barna til gode, vil bli belyst ut i fra hva informantene som jobber med barns vitneforklaringer forteller om sine erfaringer rundt dette arbeidet.

2.6 Noen metodiske refleksjoner

I forbindelse med valg av metode var det fra starten bestemt at jeg skulle innhente data gjennom å intervju etterforskere, bistandstandsadvokater og statsadvokater, fordi jeg var interessert i å få førstehånds kjennskap til deres arbeid og deretter hvilket inntrykk de hadde av hvordan det står til med barns rettssikkerhet i Norge i dag. På veien møtte jeg engasjerte og svært meddelsomme informanter, som delte av sin kunnskap og inviterte til videre deltagelse på andre hold, som for eksempel aktuelle konferanser og tips til andre kunnskapsrike informanter på feltet samt aktuelle rettsaker jeg ble anbefalt å følge underveis. Jeg måtte anstrenge meg for å ha en reflektert holdning i forhold til problemstillingene og har videre forsøkt å ikke la det bli et for selvreflektivt prosjekt, slik Prieur (Hviid Jacobsen, Kristiansen og Prieur 2002) beskriver Bourdies teori om at forskere lett kan gå i "the diary disease" (Bourdieu og Wacant 1996) – altså å være en forteller om min egen opplevelse av for eksempel observasjonsrollen i rettsaken som jeg fulgte. Jeg satt i rettsalen i tre dager og brukte to timer hver vei på reise til og fra og hadde på denne måten god tid til å tenke over for det første forventninger til hva jeg ville møte og på vei tilbake innholdet i dagens observasjon. Dommeren som ledet retten ønsket meg formelt velkommen og forklarte til retten at min tilstedeværelse var godkjent; jeg var der som forsker. Dette hadde en effekt som ga seg utslag i å minne seg selv om å forsøke være objektiv – å ikke la raseri eller følelser ta overhånd (Bourdieu in Maggiori 2002 i Prieur 2002).

Prieur beskriver det Bourdieu mener om at man som god forsker trenger vilje, men også raseri som drivkraft i arbeidet, for eksempel *”raseri over verdens tilstand, over urættferdighet og dominansrelasjoner”* (Prieur 2002). I dette arbeidet har jeg søkt nøktern og saklig informasjon for å formidle de overgrepsutsatte barnas situasjon i rettssystemet. Men, jeg innrømmer at drivkraften i prosjektet har vært en sterk følelse av urettferdighet overfor den urett og ”blindhet” som rammer samfunnets yngste og mest sårbare individer. Sårbarheten følger av den formidable maktforskjellen som ligger mellom voldtektsmann og voldtatt barn. Jeg har ikke uten tvil kunnet akseptere at rettssystemet ivaretar barnets beste, selv om det er her beslutningene om hva som er rett og hva som er galt blir tatt.

Seksuelle overgrep mot barn vekker hos de fleste harme over den urett som er begått mot ofrene. Man kan også bli ledet til å tro at enkeltsaker er uttrykk for et vanlig og utbredt fenomen og generalisere. Dette må en være oppmerksom på når en studerer forholdene omkring ivaretagelse av rettssikkerhet for overgrepsutsatte barn. Informantene i mitt prosjekt har fortalt historier om grove og for meg ubegripelige overgrep som er begått mot små barn. Mye av drivkraften i prosjektet bunner i denne ubegripeligheten.

Jeg har vært oppmerksom på at min rolle som forsker kan fremkalle ønsker hos informantene til å fremstille de mest problematiske sidene ved de overgrepsutsatte barnas situasjoner (Thagaard 1998). Som forsker må man være oppmerksom på at informantene kan legge vekt på de mest dramatiske hendelsene rundt fenomenet man studerer (Finstad & Høigård 1993). Informantene i dette prosjektet har bidratt med flere dramatiske historier. Imidlertid har alle informantene i dette prosjektet flere ganger gitt uttrykk for at ingen sak er lik, og at generalisering er vanskelig. De har også alle pekt på viktigheten av at rettssikkerhet ivaretas både overfor barnet, men også overfor den personen som er mistenkt, siktet eller tiltalt. Politietterforskerne ga klart uttrykk for at

de var i like stor grad opptatt av å avdekke usanne historier og urettmessige anklager om seksuelle overgrep.

Jeg har også vært oppmerksom på at mitt utvalg av informanter fra politi og påtalemyndighet gjelder personer som innehar makt i stor utstrekning. I kraft av sin profesjon har de dyp faglig innsikt i områder jeg bare har skummet overflaten av. Denne faglige autoriteten sammen med myndighetsmakt kan påvirke min instilling og mine problemstillinger, men jeg har i størst mulig grad søkt nøktern informasjon til å belyse forhold som kan påvirke barns rettssikkerhet i praksis. Et felt deltagerne i dette prosjektet må sies å ha dybdekunnskap om. . Jeg merket meg at intervjuene bar preg av deres profesjonelle tilnærming. Feltet er såpass komplisert, både hva gjelder jussen og også det å snakke åpent om grove seksuelle overgrep mot barn.

2.6.1 Ethiske vurderinger, konfidensialitet og anonymisering

Jeg har ikke bedt om konkrete opplysninger om barna i sakene. Min tilstedeværelse i ankesaken ble på forhånd godkjent av lagdommer. Jeg fikk først tillatelse gjennom den aktuelle lagmannsrettens administrasjon. Videre ble det innhentet godkjennelse fra forsvarer i saken.

Når det gjelder dokumentasjon fra denne rettssaken har jeg valgt å ikke oppgi referanse til domsbeslutningen av hensynet til kravet om anonymitet. Informasjon om dom i saken har jeg hentet fra Lovdata.

For øvrig har jeg fulgt kravet til informert samtykke, frivillig deltakelse, konfidensialitet og anonymisering, jf. NESH (Alver og Øyen 1997). Alle innsamlede data er anonymisert og det skal ikke være mulig å knytte disse til enkeltpersoner.

Flere informanter har uttrykt at de ikke ønsker å bli gjenkjent i prosjektet og begrunnet dette med at det ikke er mange personer som jobber med disse typer saker og det er små forhold i distriktene, så derfor har jeg vært sparsom med opplysninger som kan knytte personer til sted og tilhørighet.

Det har blitt lagt vekt på etiske avveininger og refleksjoner i alle ledd av prosjektet. For at ingen skulle bli gjenkjent i materialet valgte jeg å navngi informantene bare med initialer og barnet som var fornærmede i rettssaken omtales som "jenta" eller "barnet".

Jeg har søkt å belyse temaet overgrepsutsatte barns rettssikkerhet i vid forstand, men er samtidig klar over at ved å innta barnets perspektiv kan komme til å utelukke viktige forhold som kan gi inntrykk av at rettssikkerhetsperspektivet fremstilles i snever forstand. Dette er imidlertid ikke et sammenliknende studie, men en undersøkelse som tar for seg i hvilken grad barns rettssikkerhet ivaretas gjennom den rettslige prosessen.

Prosjektet søker å belyse utviklingen av lovgivningen som ligger til grunn for barns formelle krav på rettssikkerhet. Videre vil jeg bruke intervjudata fra erfarne spesialletterforskere i politiet, bistandsadvokater og statsadvokater til å kaste lys over dilemmaer som kan oppstå på arbeidsfeltet "rettslig behandling av saker som involverer seksuelle overgrep mot barn". Ulike aktørers blikk på rettssystemets reelle ivaretagelse av overgrepsutsatte barns formelle krav på rettssikkerhet blir presentert og siden diskutert. Først vil jeg få trekke frem de viktigste hovedlinjene som ligger til grunn for kunnskapsutviklingen av forhold som har hatt betydning for dagens lovgrunnlag som har som hovedmål å hindre og beskytte barn, da spesielt rettet mot vold- og overgrep.

3 Utvikling av barns rettslige stilling

3.1 Bakgrunn

Tvil rundt barns fortellerevne og "livlige fantasi" har preget den rettslige behandlingen i overgrepssaker. Ved et lite tilbakeblikk fra tidlig 70-tall står det å lese i Kriminalteknisk håndbok (s. 61:1970) at: "*Barn har i alminnelighet en livligere fantasi enn voksne ...*" og at de var som regel mye lettere å påvirke og at alle forbehold måtte tas i avhør med barn som vitner (s. 297 i: Bakketeig 1999).

I denne delen vil jeg se på noen hovedtrekk de siste 20 årene om forhold som er av betydning for utviklingen av lovgivning rundt barns rettigheter. Kort vil de viktigste endringene i lovverket fra perioden 1970-80 tallet også tas med, fordi det her foreligger et fundamentalt grunnlag for samfunnets endring i syn på barn som individer med egne rettigheter.

Forskningsmessig oppmerksomhet har på ulike måter vært med å sette søkelyset på dilemmaer som oppstår i saker der det er mistanke om seksuelle overgrep. Blant annet har temaer om troverdighet og pålitelighet i forhold til barn som vitner vært vidt diskutert. I denne oppgaven er kun en liten del av et større forskningsfelt belyst i forhold til betydning for bedre beskyttelse av overgrepsutsatte barns stilling i rettsprosessen, blir trukket frem her.

3.1.1 Forskningsmessig oppmerksomhet rundt barns rettigheter

En økende interesse for ivaretagelse av barns rettigheter skapte behov for å kartlegge omfang og utbredelse av seksuelle overgrep mot barn og i hvilken grad man kan tro på barn som vitner. Allerede i 1987 hadde Justisdepartementet en arbeidsgruppe som så på mulige tiltak for å få flere til å anmelde saker om seksuelle overgrep mot barn og bedre etterforskningsrutinene (NOU 1988:29). I 1989 ble det opprettet et mottak for seksuelt misbrukte barn ved Aker sykehus, hvor barn under 14 år fra hele landet kunne

bli undersøkt ved mistanke om overgrep (Normann og Michalsen 1988 I: Bakketeig 1999). Sosialdepartementet gjennomførte i perioden 1992-1993 et landsdekkende prosjekt med handlingplan (St.m. nr. 53 s. 16: "Oppbygging av tiltak for barn som er utsatt for seksuelle overgrep 1992) rettet mot å øke kompetanse hos personer som jobber med forebygging, avdekking og rettslig behandling rundt overgrepsutsatte barns.

På 1990-tallet oppsto en viss stagnasjon i arbeidet som skulle sikre overgrepsutsatte barns rettsvern og trolig skyldtes dette utfallet av Bjugn-saken⁶, hvor rundt 60 barn var antatt utsatt for seksuelle overgrep av syv mistenkte, hvor seks ble siktet og en til slutt tiltalt, men senere frikjent (Magnussen og Melinder 2003). Man antar at denne omfattende saken, som til slutt endte med frifinnelse og som hadde et enormt fokus i media både under etterforskning og rettslig behandling helt frem til Den Europeiske Menneskerettighetsdomstolen (EMD) gjorde at mange vegret seg for å anmelde overgrep av frykt for ikke å bli trodd (Bakketeig 1999 s 103).

Utover 2000-tallet har et stadig økende fokus på forhold rundt seksuelle overgrep mot barn⁷. Blant annet har Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2008-2011) har ført til at mange tiltak er igangsatt for bedre ivaretagelse av barns rettssikkerhet. "Vendepunkt" var Regjeringens storsatsing for å få satt søkelys på hvordan det offentlige hjelpeapparatet kan bidra til å forebygge, oppdage og hindre volds- og overgrepshandlinger i familien. Denne handlingsplanen bygger på 50 ulike tiltak som tar sikte på å forebygge, avdekke og bedre forhold rundt personer som opplever vold i nære relasjoner.

⁶ Bjugnsaken fikk omfattende oppmerksomhet i media, noe som over tid førte til økt oppmerksomhet rundt temaet seksuelle overgrep mot barn. Den først tiltalte ble frifunnet for anklager om seksuelle overgrep mot barn i Den Europeiske Menneskerettighetsdomstolen. Alle, utenom en siktelse, ble frafalt og ingen ble kjent skyldig og dømt for seksuelle overgrep mot opptil 60 barn (Magnussen og Melinder 2003). Som en følge av dette ble folk forsiktige med å anmelde seksualforbrytelser mot barn av frykt for ikke å bli trodd (Bakketeig 1999).

⁷ Regjeringens handlingsplan mot vold og overgrep; Vendepunkt 2008-2011
Handlingsplan mot vold i nære relasjoner
<http://www.regjeringen.no/pages/36717130/HandlingsplanJDweb.pdf>

På bakgrunn av forskning og samarbeid mellom Justisdepartementet, Barne- og familiedepartementet og Helse og omsorgsdepartementet ble det første Statens Barnehus⁸ opprettet i 2007. Statens barnehus omtales i eget kapittel, men kort sagt er dette et konkret tiltak for ivaretagelse av barns rettssikkerhet, hvor barnet blir avhørt av spesialutdannede etterforskere. Barneavhøret er barnets vitneforklaring og bevis i en sak for rettslig behandling.

3.1.2 Ulike oppfatninger rundt barn som vitner

Blant fagfolk har det vært ulike oppfatninger i forhold til barns evne til å fortelle om overgrep. Man har stilt spørsmål som: I hvilken grad barns fortellerevne kan antas å ha bevisverdi informasjon? Oppfatningene har varierte fra teori om at barn var ofre for oppkonstruerte historier av andre voksne (Gardner 1997) og at omfanget var overdrevet stort og at det kunne oppstå "*moralsk panikk*" på grunn av enkeltmenneskers hysteri førte til gruppehysteri som ble til "*overreaksjon*" fra samfunnets side ved å straffeforfølge seksuelle overgrep mot barn (Gardner 1997:48-54 i: Bakketeig s. 300:1999). Enkelte mente barn ikke tok skade av seksuelle handlinger fra voksne, men at samfunnets gruppehysteri mer skadet barnet (Brøgger 1991: i Bakketeig 1999) og til den andre ytterligheten som hevdet at barn aldri eller svært sjeldent lyver om seksuelle overgrep (Bakketeig s. 298:1999).

3.1.3 Pålitelighet og troverdighet

Om man kan tro på barn som vitner i saker som omhandler seksuelle overgrep har vært omdiskutert og forsket på fra forskjellige hold. Fra 1990-tallet ble det forsket bredt på feltet. Ulike resultater ga forskjellige svar; alt fra at vitneutsagn fra barn kan tillegges like stor vekt som et vitneutsagn fra en voksen person (Cecci & Bruck 1993) til at barn lyver og disse kan vi ikke stole på (Holgerson og Sjøgren 1990). I hvilken grad man kan

⁸ Nettportal Statens Barnehus: <http://www.statensbarnehus.no>

stole på barns vitneutsagn når det gjelder seksualforbrytelser, er avhengig av avhørerens evne til ikke å bryte av eller stille ledende spørsmål overfor barnet, historien bør fortelles fritt og spontant, uten avbrytelse eller påvirkning (Ceci & Bruck 1995). Hennem (1999) har undersøkt hvordan rettssystemet vurderer bevis i saker som omhandler seksuelle overgrep mot barn. Blant annet viste funn at jo yngre barnet var jo mindre bevisverdi hadde barnets vitneutsagn i rettslig sammenheng (Hennem 1999). Magnussen og Melinder (2003) har gjennomgått nyere forskning på hukommelse og pålitelighet i barns vitneutsagn. De presiserer at forskningen vektlegger *pålitelighet* i forhold til barns uttalelser, i motsetning til troverdighet som ikke er godt forskbart, fordi det handler om voksnes holdninger til barns utsagn, som ikke ansees som holdbart i rettspsykologisk forstand. Etter 3 års alder er barns vitneutsagn å betrakte som pålitelige, men suggestive (ledende) etterforsknings- og avhørsprosedyrer kan påvirke (Magnussen og Melinder 2003).

Videre forskning rundt barneavhør støtter teorien om viktigheten av spesialkunnskap om barn gir det beste resultat i etterforskningsarbeidet (Gamst og Langballe 2004, Gamst 2005). Det mest avgjørende for bevisinnhenting er, at jo lengre barnets fortelling er, desto større er sannsynligheten for at de blir trodd (Myklebust, 2009). Dette støtter teorien om at kommunikasjonsmetoder ved avhør av barn er viktig for å kunne sikre holdbarhet og bevis, både i forhold til om overgrep har skjedd eller ikke og videre om saken faktisk kan bringes inn for domstolsbehandling.

3.1.4 Kunnskap om kommunikasjon med barn

Forskning om kunnskap om kommunikasjon med barn i avhør fikk etter hvert stor betydning når det gjelder metoder for å vurdere den rettslige verdien i barns vitneforklaringer (Gamst og Langballe 1998, 2004). Gamst og Langballe (2004) undersøkte på hvilken måte etterforsker kommuniserte med barn i dommeravhør og hvordan barnas vitneforklaringer ble tolket og kvaliteten på innhentet relevant informasjon med tanke på bevisverdien i rettsaker (Gamst og Langballe 1998, 2004).

3.1.5 Fortolkning av informasjon

Gamst og Langballe (1993) analyserte dommeravhør av barn i anmeldte saker der det var mistanke om seksuelle overgrep og resultatet viste behov for endringer i praksis rundt avhør av barn. Dommeravhør av barn som ble analysert i forhold til hvordan dommere og etterforskere kommuniserte med barn viste at viktig informasjon gitt fra barn (i forbindelse med både dommeravhør og utredninger ved pedagogisk-psykologisk tjeneste) var fortolket om av voksne og nedskrevet i et voksent språk (Gamst og Langballe 2004). Spørsmållstilling og kommunikasjonsmåte var avgjørende for i hvilken grad informasjonen fra avhøret kunne brukes i videre etterforskning og i hvilken grad barnets utsagn ble sett på som *gyldig i rettslig sammenheng*; at dersom etterforskeren eller dommeren stilte lukkede spørsmål som bare gir mulighet for ja eller nei-svar ville avhøret ikke ha verdi i rettslig forstand, fordi det da regnes for å lede barnet til å svare (Gamst og Langballe 2004). I dette forskningsarbeidet ble det utviklet en *rettslig kommunikasjonsmodell for avhør av barn*. Dennes benyttes i dommeravhør i dag. Dette arbeidet hadde fokus rettet mot barnets ståsted i rettslig behandling . Arbeidet er derfor av betydning for bedre ivaretagelse av barns rettssikkerhet. Blant annet fordi denne modellen ligger til grunn for Politihøgskolens videreutdanning av barneavhørere.

Nyere forskning viser at barn forteller lettere en hel og sammenhengende historie, dersom den de snakker med har barnefaglig kompetanse og stiller åpne spørsmål og har en lyttende innstilling til barnets historie (Gamst 2005). Det har også vist seg at når barn forteller en lengre og sammenhengende historie, øker troverdigheten til det barnet forteller (Myklebust 2009). Det er også slik at retten har en tendens til å tro mer på voksne enn på barn, de lytter også mer til voksne som forteller om at de ble utsatt for overgrep som barn, enn å sette lit til barns fortellinger om overgrep i nåtid og mange dommere tror saker som handler om seksuelle overgrep i bunn handler om en samværskonflikt og dømmer etter dette tankemønsteret (Totland 2012).

3.2 Utvikling av tiltak i politi- og rettsvesen

Mange tiltak er iverksatt for å trygge barns rettssikkerhet på flere nivåer i politi- og rettsvesen, blant annet ved anmeldelse, etterforskning og vitneforklaring der det er mistanker om seksuelle overgrep. Arbeidet som nedlegges i etterforskningsstadiet har vist seg som noe av det mest avgjørende med tanke på hvordan saken blir behandlet videre inn i rettssystemet (Hennum 1999, Bakketeig 2000, Gamst og Langballe 2004, Myklebust 2009). Senere i oppgaven vil jeg gi eksempler på hvordan politiet i sitt etterforskningsarbeid på den ene siden er pålagt å ivareta barnets rettssikkerhet og på den andre siden skal også etterforskningen sikre at uskyldige ikke blir siktet og dømt. Av den grunn er spesialkunnskap i kommunikasjon med barn helt nødvendig både for å kunne ivareta rettssikkerhet for barn og for voksne i overgrepssaker. Metoden også er utviklet med tanke på å avdekke usanne historier.

3.2.1 Sikring av bevis

Tydlig beskrivelser av fakta rundt intime seksuelle handlinger sees på som svært viktig i forhold til påtalemyndighetens bevisvurderingsgrunnlag. Dette er avgjørende for om saken henlegges eller ikke. Det viser seg at dersom politietterforskere med spesialkompetanse i å avhøre barnet har ansvar for å ta i mot vitneforklaringen fra barnet, vil dette øke sannsynligheten for at det sikres gode bevis i saken (Gamst og Langballe 2004, Gamst 2005). Dersom barnet i avhør klarer å beskrive seksuelle handlinger, angi presise tidspunkter, stedsbeskrivelser og personkarakteristikker sammen med andre vitneforklaringer kunne tilskrives verdi i bevisrettslig sammenheng om de stemmer overens (Gamst & Langballe 2004).

Det er påtalemyndigheten som har *bevisbyrden*; det vil si ansvaret med å bevise at tiltalte er skyldig i de(t) straffbare forholdene han eller hun er anklaget for (Andenæs 1994). Barn kommer generelt dårligere ut i forhold til voksne når det gjelder å uttrykke seg presist i forhold til hva som er viktig og avgjørende informasjon i bevissammenheng (Gamst 2005). Derfor er kompetanse rundt overgrepsutsatte barns utsatte posisjon i

rettsapparatet og kunnskap om kommunikasjon med barn som vitner av stor betydning for det videre rettslige arbeidet og ivaretagelsen av barns rettssikkerhet.

3.2.2 Dommeravhør av barn

For å avdekke om barn har blitt seksuelt misbruk er barnets vitneforklaring etterforskningsstadiets viktigste bevismateriale. Flere forhold er av betydning i rettslig behandling i disse sakene. Et godt språk og gode kommunikasjonsevner mellom barn og avhører er en forutsetning for å få så presis gjengivelse av hendelse(ne) som mulig og små detaljer i barnets vitneforklaring kan være avgjørende for om saken etterforskes videre eller om den henlegges (Myklebust 2009). Spesielt viktig er det når det etterforskes i saker der barn er i førskolealder (Gamst og Davik 2013).

3.2.3 Barnefaglig kompetanse i politi og rettsvesen

Det politifaglige og juridiske arbeidsfeltet styres av retningslinjer for hvordan det skal arbeides på hvert enkelt nivå i rettsprosessens ulike stadier. I politiet har det vært satset på tilleggsutdanning på kunnskapsfeltet *barnefaglig kompetanse* for bedre å ivareta barns rettssikkerhet. *Barnefaglig kompetanse*; betyr å ha profesjonell kunnskap og viten om barns utvikling, kommunikasjonsevne og forståelse for traumatiserte barns problemer og særstilte utgangspunkt som rettsobjekt i rettssystemet (Gamst & Langballe 2004, Hennem 1999, Myklebust 2009).

Jeg har her trukket frem forskning som er bakgrunnen for innhold og oppbygging av videreutdanning av spesialetterforskere i barneavhør ved Politihøgskolen.

Spesialutdanningen er et blant flere konkrete tiltak for styrking av overgrepsutsatte barns rettssikkerhet og har derfor relevans til problemstillingene i denne oppgaven.

3.2.4 Spesialiserte etterforskere i barneavhør

Politihøgskolen i Oslo tilbyr egen videreutdanning i avhør av barn og ungdom som har fokus på de særskilte utfordringer politiet støter på i møte med vitner, fornærmede og

mistenkte i alvorlige forbrytelsessaker. Dette er et tiltak direkte knyttet til bedre ivaretagelse av barns rettssikkerhet. Formålet med utdanningen er å gi særskilt kompetanse slik at Politiet sikrer at avhøret og etterforskningen for øvrig skal være av høy kvalitet. Spesialutdanningen sørger for at barn og ungdom blir møtt av en "skikket person" og får muligheter til å gi deltajert og pålitelig informasjon. Dette arbeidet skal også sørge for at skyldige dømmes og at uskyldige går fri (s.1: Studieplan for videreutdanning i avhør av barn og ungdom Politihøgskolen 2012). Utdanningen krever minst tre års erfaring i etterforskning og avhør av barn og personlig egnethet blir vurdert. Utdanningen dekker barnefaglige emner, etterforskning, juss og avhørsmetodikk. Ved fullført studie blir man godkjent spesialefterforsker / barneavhører – altså en "skikket person" som dommeren skal tilkalle for gjennomføringen av dommeravhøret.

3.3 Oppsummering

Bred forskningsbasert kunnskap fra ulike perspektiv har vært nødvendig for å belyse ulike dilemmaer knyttet til rettsapparatets håndtering av saker som omhandler overgrep mot barn. Jeg har her nevnt ulike bidrag med utgangspunkt i forskjellige perspektiver. Denne tverrfaglige forskningbaserte kunnskapen sammen med et større politisk engasjement har hatt stor betydning for styrking av overgrepsutsatte barns stilling i rettsprosessen. Denne forskningen danner grunnlaget for de rammene som har satt standard hvordan ivaretagelse av overgrepsutsatte barns rettssikkerhet i dag praktiseres i politi og rettsvesen.

Videre vil jeg nå trekke frem de lover, reglementer og institusjonelle ordninger som er av betydning for rettsapparatets ivartakelse av barns rettssikkerhet.

4 DEL I Formell rettssikkerhet

4.1 Lovgrunnlaget for barns rettssikkerhet

Radikale holdningsendringer har ført til et nytt verdisyn overfor barn. Mange ulike tiltak har ført til at barns rettssikkerhet er styrket i vesentlig grad. Barn har oppnådd en annen status som blant annet ved det å bli regnet som egne rettssubjekter⁹ (NOU 1995: 26). Barns rettslige stilling ble bemerket helt tilbake til 1980-årene (Smith 1988). Ved rettslig behandling har barnet fått visse rettigheter i forhold til at disse er individer med spesielle behov for beskyttelse og som avgivere av rettslig relevant informasjon.

4.2 Utvikling av barns rettigheter

I 1981 innførtes Barneloven med formål om å sette barns rettigheter på dagsorden. I all vesentlighet førte dette til en symbolsk endring fra "foreldremyndighet" til "foreldreansvar" (NOU 1995:26). Tidligere ble barn sett på som foreldrenes eiendom, mens fokus nå rettes mot betydningen av foreldrenes ansvar for egne barns oppvekst og velferd. Foreldrene har det primære ansvaret for barna og statens ansvar er sekundært. Den rettighetsutviklingen som har preget rettslig behandling av saker hvor barn er involvert og har ført til økt beskyttelse av særlig utsatte barn. Her vil jeg trekke frem flere forhold de siste 20 årene som har hatt til formål å styrke utsatte barns rettssikkerhet.

⁹ NOU 1995: 26: Barneombud og barndom i Norge. Evaluering av barneombudsordningen og utredning om organiseringsformer for barn og ungdom. Barne- og familiedepartementet. 4. Desember 1996. 6.2. Oppvekst i et postindustrielt samfunn og 6.3. Barn som rettssubjekt.

Av særlig betydning er Menneskerettighetene med FNs konvensjon om barns rettigheter¹⁰, som ble vedtatt i 1989. FNs Barnekonvensjon trådte i kraft fra 1991. Hensikten var å sikre alle barns rettigheter, herunder sivile, politiske, økonomiske, sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter.

4.2.1 Barnekonvensjonens betydning

Når det gjelder styrking av barns rettssikkerhet er det retningslinjene nedfelt i Barnekonvensjonens artikkel 19 som gjelder og spesielt retningslinjene som omhandler barns rett til ikke å bli utsatt for overgrep fra sine omsorgspersoner (Hennum 2008). Norsk lovgivning er forpliktet gjennom FNs Barnekonvensjon¹¹ å sørge for at myndighetene legger til rette for at barns rettssikkerhet i praksis. Etter at Barnekonvensjonen ble tatt direkte inn i norsk lov i 2003 gjelder det ved motstrid at konvensjonens bestemmelser skal gå foran norsk lovgivning (Smith, s. 24 2008). Nedenfor gjengis artikkel 3 og 19 (Barnekonvensjonen 1989), fordi dette er grunnleggende retningslinjer for forvaltningens ivaretagelse av overgrepsutsatte barns rettssikkerhet. FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989 sier:

Artikkel 3.

Pkt. 1. *Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.*

Pkt. 2. *Partene påtar seg å sikre barnet den beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel, idet det tas hensyn til rettighetene og forpliktelsene til barnets foreldre, verger eller andre enkeltpersoner som har det juridiske ansvaret for ham eller henne, og skal treffe alle egnede, lovgivningsmessige og administrative tiltak for dette formål.*

¹⁰ Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) 21. Mai 1991 nr 30. <http://www.lovdatab.no/all/hl-19990521-030.html#map072>

¹¹ <http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-konvensjon-om-barnets-rettigheter-Barnekonvensjonen>

Pkt. 3. Partene skal sikre at de institusjoner og tjenester som har ansvaret for barns omsorg eller beskyttelse, retter seg etter de standarder som er fastsatt av de kompetente myndigheter, særlig med hensyn til sikkerhet, helse, personalets antall og kvalifikasjoner samt kvalifisert tilsyn.

Spesielt for overgrepsutsatte barn gjengis artikkel 19s tre punkter:

Artikkel 19.

Pkt. 1. Partene skal treffe alle egnede lovgivningsmessige, administrative, sosiale og opplæringsmessige tiltak for å beskytte barnet mot alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnyttning, herunder seksuelt misbruk, mens en eller begge foreldre, verge(r) eller annen person har omsorgen for barnet.

FNs Barnekonvensjon Artikkel 19. Punkt 2.

Pkt. 2. Slike beskyttelsestiltak bør omfatte effektive prosedyrer for utforming av sosiale programmer som yter nødvendig støtte til barnet og til dem som har omsorgen for barnet, samt andre former for forebygging, påpeking, rapportering, viderehenvisning, undersøkelse, behandling og oppfølging av tilfeller av barnemishandling som tidligere beskrevet og, om nødvendig, for rettslig oppfølging.

FNs Barnekonvensjon Artikkel 19. Punkt 2.

Retningslinjene oppfordrer for det første domstolene og lovgivende organer i en konkret spesifisering om at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører barn og for det andre at barn har rett til beskyttes mot alle former for seksuelle utnyttelse og misbruk.

Det er altså slik at FNs Barnekonvensjon pålegger altså staten å verne barn generelt mot utnyttning og spesielt mot seksuelle overgrep og igangsette alle nødvendige tiltak,

nasjonalt og internasjonalt om nødvendig. Retningslinjene er inkorporert i norsk lovgivning for å ivareta barns rettssikkerhet og overgrepsutsatte barns rettssikkerhet spesielt. Senere i oppgaven diskuteres hvilken betydning Barnekonvensjonen har for ivaretagelsen barns rettssikkerhet.

For ytterligere å belyse hvilket lovgrunnlag som skal styrke barns rettssikkerhet går jeg nå over til en kort presentasjon av barnevernloven og barneloven.

4.2.2 Barnevernloven og barneloven

Andre lover som legges til grunn for ivaretagelse av barns rettssikkerhet *Barnevernloven*, lov 100/1992. Denne er sentral, fordi loven regulerer det offentlige ansvar for å bidra til å trygge barns oppvekstvilkår og å sikre at barn som har behov for det, får nødvendig hjelp til rett tid. Særlig viktig er Barnevernloven for ivaretagelse av rettssikkerhet overfor barn som utsettes for overgrep av foreldre. Denne gruppen er spesielt utsatte og på den måten helt avhengige av et offentlig hjelpeapparat som fungerer og er tilgjengelig for barna når de trenger det.

Det er også slik at skoler og barnehager som offentlige institusjoner har ansvar for ivaretagelse av barns rettssikkerhet gjennom tilrettelegging for gode oppvekstvilkår. Dette innebærer blant annet ansvar for å forebygge og oppdage så tidlig som mulig når det er mistanke om seksuelle overgrep mot barn.

I tillegg har vi *Barneloven*, lov 7/1981 som også er sentral da denne regulerer det personlige forholdet mellom barn og foreldre¹². Barneloven trekker opp retningslinjer for domstolenes skjønnsfrihet og begrensninger i forhold lovanvendelse i ulike saker (Haugli 2008). Loven kommer til anvendelse for eksempel i saker der barn tvangsflyttes. Slike problemstillinger rundt overgrepsutsatte når politi og barnevern benytter

¹² Barnekonvensjonen, Barnsrettigheter i Norge (Høstmælingen, Kjørholt og Sandberg 2008)

midlertidig beredskapshjem i etterforskningstadiet for å hindre at barnet blir sendt tilbake til et hjem der overgrep kan fortsette uforstyrret. Dette blir senere belyst med eksempler fra intervjuene i oppgavens empiriske del.

Når det gjelder barns rettigheter uttrykker norsk lovgivning at det er *hensynet til barna* (Ot.prp. nr. 29, 2002-2003 og Haugli 2008) som overordnet skal være med å styre retten i avgjørelsen som vedrører barn. Haugli (2008) peker på at barneloven og barnsvernsløven i høy grad bygger *barnets beste* gjennom det biologiske prinsipp, derfor kan det bli et kulturelt fenomen som ligger til grunn i rettslige avgjørelser. Under revisjon av Barneloven (2003) uttalte Barne- og familiedepartementet under henvisning til internasjonale konvensjoner at:

”For øvrig er hensynet til barnet det overordnede målet i all lovgivning om barn.”

(Ot.prp.nr.29 2002-2003)

Paragraf 48 i Barneloven sier eksplisitt at *rettslige avgjørelser skal rette seg etter det som er til det beste for barnet*. I 2006 kom en ny bestemmelse i Barnelovens § 48 om at det ved rettslige avgjørelser også må tas hensyn til barnet ved å *forhindre at de blir utsatt for psykisk eller fysisk skade eller fare*. Lovgivers intensjon var ment for å styrke barns rettssikkerhet. Kompleksiteten rundt det rettslig arbeidet som omhandler barnets beste, kommer klart til uttrykk når retningslinjene for domstolenes skjønnsfrihet og begrensninger beskrives. Tolkning og anvendelse av barneloven beskrives som følger:

”... departementet finner det vanskelig å definere barnets beste i loven (...) Avgjørelser bør bero på konkret individuell vurdering i hver sak (...) (Ot.prp. nr. 29 2002-2003, s. 28).

Retningslinjene som det her vises til har betydning for rettslig avgjørelse i praksis (Haugli 2008 s. 56). Dette viser til kompleksiteten som må legges til grunn i rettslig behandling når det gjelder vurderinger rundt hva som er til det beste for barnet. Retningslingene for

domstolene kan oppfattes som byråkratiske og et ullent språk kan legge et røykteppe over "barnets beste" (Haugli 2008).

Retningslinjer og rettslige prinsipper setter standarder for hvordan lovverket kan tolkes i rettslige avgjørelser. De ulovfestede rettsprinsipper er også av betydning for ivaretagelse av barns rettssikkerhet.

4.3 Ulovfestede rettsprinsipper

For å belyse noen av dilemmaene som kan oppstå ved praktiseringen av lovgivningen som ligger til grunn for barns rettssikkerhet vil jeg trekke frem prinsipper for de verdier lovene er forankret i. Det er flere ulovfestede, men grunnleggende prinsipper som gjelder i juridiske tolkninger og argumentasjon som ligger til grunn i rettslige avgjørelser.

4.3.1 De barnerettslige prinsipper

"De barnerettslige prinsipper" er uttrykk for overordnede verdier, som både ligger til grunn for lovgivningen og som må tas med i betraktning ved tolkning og anvendelse av loven (Bertheussen 2011). Bertheussen (2011) drøfter de tre grunnprinsippene i rettslige avgjørelser som omhandler barn. dvs. prinsippene om "*Barnets beste*", "*Det biologiske prinsipp*" og "*Mildeste inngreps prinsipp*" og at rettens anvendelse og tolkning av loven tilstreber det beste for barnet, men at prinsippene går i hverandre og tas med i vurderingen i hvert enkelt tilfelle, derfor er det også slik at det ene utelukker ikke det andre.

Prinsippet om å følge det som til enhver tid er barnets beste skal i rettspleien benyttes som tidligere nevnt fungere som det overordnede prinsipp i saker som handler om barn. Hvordan saker behandles ut fra hva som er *barnets beste* i en slik situasjon oppfattes ulikt av de involverte og vi skal etter hvert se at de involverte aktørene i rettsprosessen har forskjellige syn på hva som er barnets beste. Disse tre rettsprinsippene er viktig å nevne, fordi lovgivningen fortolkes gjennom prinsippene og kan være med å svekke

barnets rettssikkerhet. Vi får eksempler på dilemmaer som kan oppstå ved anvendelse av rettsprinsipper og retningslinjer, i oppgavens tredje del.

Kontradiksjon er et annet rettslig prinsipp, som skal ivareta mistenktes rettigheter.

Prinsippet er av stor betydning for den mistenkte, men kan virke svekkende på barnets rettssikkerhet.

4.3.2 Kontradiksjon

Kontradiksjonsprinsippet går ut på at begge parter i en rettslig tvist skal ha anledning til å bli hørt (Forvaltningsloven §16 og 17 (forhåndsvarsling))¹³. Prinsippet om kontradiksjon er i følge Den Europeiske Menneskerettighetsdomstolen (EMD)¹⁴ og intern norsk rett¹⁵ en viktig rett som må praktiseres i henhold til grunnkravet og er spesielt utformet med tanke på rettferdig rettergang for å sikre den mistenktes rettsvern. I overgrepssaker mot barn kan dette eksempelvis dreie seg om at hvis far og / eller mor er mistenkte i saken og myndighetsperson må opptre som setteverge for barnet (Vergemålslovens § 16). Settevergen kan være en myndighetsperson fra skole eller barnehage eller en advokat med erfaring i å møte med barn. Mistenktes krav på kontradiksjon kan sees på som et svakt punkt med tanke på ivaretagelse av barnets rettssikkerhet noe vi kommer tilbake til under spesialetterforskernes erfaringer med etterforskning i overgrepssaker. I rettslig behandling skal prinsippet om *rettferdig rettergang* ivareta "fair trail" for begge parter.

I de rettslige avgjørelsene må det tas hensyn til flere grunnleggende uformelle prinsipper. I det neste settes søkelyset på prinsippet om at *enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode*.

¹³ <http://www.lovdato.no/all/tl-19670210-000-004.html>

¹⁴ EMD Artikkel 6 nr. 1 Jfr. "Kravet til *fair trail*".

¹⁵ Norges Høyesterett (26. Januar 2011 avsa dom i sak HR-2011-00182-A (sak nr. 2010/1792 straffesak, ankesak over dom)) drøfter i denne saken kontradiksjonsprinsippet i norsk rett. Mannens forsvarer var ikke var informert om de dommeravhør som ble tatt av hans barn og som lå til grunn for utmåling av straff i familievoldsak. Anken ble tatt til følge og lagmannsrettens dom ble opphevet. Dommeravhørene ble derfor ugyldige og kunne ikke brukes som bevisgrunnlag for utmåling av straff i denne saken.

4.3.3 Uskyldspresumpsjonen

Et overordnet rettsstatsprinsipp i demokratiske styresett er *uskyldspresumpsjonen* som betyr at enhver skal ansees som uskyldig inntil det motsatte er bevist. En del av prinsippet handler om at rimelig tvil skal komme tiltalte til gode – *in dubio pro reo* – som betyr at tiltalte skal frifinnes, dersom det foreligger rimelig tvil om personen har begått lovbruddet. Prinsippet er nedfelt i norsk lov gjennom Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (Artikkel 6). Det er derfor ikke tilstrekkelig bevis for domfellelse at en som er tiltalt for seksuelle overgrep, *sannsynligvis* eller *overveiende sannsynlig* har forgrepet seg på barnet. *”Det må være hevet over enhver rimelig tvil at den tiltalte er skyldig, det vil si at all rimelig tvil skal komme den tiltalte til gode. Politiet må kunne bevise at tiltalte med sikkerhet har begått den straffbare handling.”* Det er opp til påtalemyndighetene å bevise tiltaltes skyld. I rettsprosessen er det slik at dommerne må altså være helt sikre i sin sak for å kunne dømme noen av hensyn til å oppfylle kravet om bevisbyrden og uskyldspresumpsjonen. Dette prinsippet er av stor betydning for rettssikkerhetsidealet og skal i størst mulig grad sikre det svært viktige prinsippet om at ingen uskyldige skal bli dømt.

4.4 Vitneplikt

4.4.1 Barns vitneplikt

Jeg vil kort trekke frem hva loven sier om barns vitneplikt i saker som omhandler seksuallovbrudd. Ved avhør av vitner under 16 år skal dommeren ta imot forklaring utenfor rettsmøte (Str.pr.l. § 239). Barn opptil 16 år har vitneplikt. Det er imidlertid frivillig for barn mellom 14 og 16 år. Barn som er 12 år eller eldre er fritatt for vitneplikt dersom siktede er i rett opp- eller nedadstigende slekt. Avhør av barn og unge skal derfor i prinsippet skje i dommeravhør (Forskrift for dommeravhør og observasjon med mer. 1998).

4.4.2 Mistenktes rett til ikke å forklare seg

Politiet har under etterforskningen plikt til å gjøre mistenkte oppmerksom på hva saken gjelder og at han ikke har plikt til å forklare seg (Str.pr.l. §232). Mistenkte kan forholde seg taus overfor anklagene han er mistenkt for.

4.4.3 Bevisbyrden

I straffesaker er det strenge krav til bevis. Som tidligere omtalt er barn i særstilling underlegne sine overgripere og mer eller mindre ute av stand til å ha en bevissthet rundt hva som kan regnes som bevis i straffesaksbehandlingen. Deres fortelling om overgrep er deres vitnesbyrd og må understøttes av andre typer bevis for at en tiltalt kan erkjennes skyldig.

Et kjernesporsmål blir derfor i hvilken grad man tror på barnets fortelling sett i lys av andre tekniske bevis. Påtalemyndigheten har ansvaret for bevisbyrden i straffesaker. *Bevisbyrden* er ansvaret med å bevise en påstand om at en tiltalt er skyldig, men dersom det foreligger rimelig tvil, skal tiltalte skal frifinnes. For å avklare hva som legges i begrepet bruker jeg Andenæs (1994) *tradisjonelt forstås bevis med partenes forklaringer, reelle bevis og dokumentbevis* (Andenæs 1994 s 164-165). Selv om dommeren altså har funnet at en handling fortjener straff, må den tiltalte frifinnes om det ikke er hjemmel i loven for å dømme (Andenæs 1977), dette er fordi dersom det hersker tvil om et faktisk forhold så skal dette gå utover den som har bevisbyrden i overgrepssakene gjelder dette da barnet selv.

I den rettslige prosessen skal all informasjon som vil si at både fornærmedes (barnet) og tiltaltes (voksen) forklaringer behandles korrekt ut i fra prinsippet om rettfærdig rettergang for alle (Menneskerettighetene Artikkel 6) og alle forhold vurderes nøye, derfor blir det en svært vanskelig oppgave å finne bevis der lovbruddshandlingen ligger skjult mellom barn og voksen, fordi gjerningspersonen er stort sett, i høy grad overlegen barnet og det finnes sjeldent vitner som kan bekrefte at det er begått seksuelle overgrep

(Gamst 2005). Flere forhold kan tas med i betraktning om man legger til grunn definisjonen: " ... ethvert middel som kan være med å belyse de rettslige relevante sidene av saken." (Hennum, 1999 s. 94). Retten forholder seg til dommeravhøret og andre tekniske bevis og opplysninger gitt av sakkyndige. Skader påført offeret ut i fra medisinske undersøkelser og sakkyndigvurderinger omkring senskader som følge av seksuelle overgrep, samt forklaringer fra eventuelle vitner og tekniske funn er tar retten også stilling til. Mangel på støttebevis er imidlertid vanlig i slike saker.

Uten støttebevis vil mange saker derfor ende uløste som følge av påstand mot påstand. I hvilken grad vektlegges verdien på barns vitneforklaring i det den stilles opp mot den voksne tiltaltes forklaring.

Kravene til *bevisbyrde* kan kolliderer med hensynet til til *barnets beste*, noe som kommer til uttrykk når retten skal ta stilling til skyldspørsmålet. Ofte har man sett at et stort antall saker etterforskes og at kun et lite antall saker ender med domfellelser i saker som omhandler seksuelle overgrep mot barn (Hennum 1999). Kan dette tolkes dithen at barns rettssikkerhet i mange tilfeller går på bekostning av tiltaltes rettssikkerhet? Vi skal senere se hva informantene i denne undersøkelsen sier om dette.

4.4.4 Foreldrenes plikt

Det er foreldrenes rett og plikt og ta avgjørelser for barna i deres personlige forhold, dette er en del av foreldreansvaret, så i utgangspunktet begynner barns rettssikkerhet med i hvilken grad foreldre er kompetente til å ivareta barnets beste¹⁶. Når det gjelder vold og overgrep sier Barneloven følgende:

(...) Barnet må ikke bli utsett for vald eller på annen vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helse blir utsett for skade eller fare. Dette gjeld òg når valden brukast som ledd i oppsedinga av barnet. Bruk av vald og skremmande eller plagsam framferd eller annan omsynslaus åtferd overfor barnet er forbode

¹⁶ Utdrag fra Barneloven § 30

(Barneloven § 30).

Barnets beste skal ivaretas av den som har foreldreansvaret for barnet og foreldrene har plikt til å ivareta de rettighetene barnet har som fornærmet i straffesaker som handler om seksuelle overgrep. Men, om saken er slik at foreldre har status som mistenkte, blir de fratatt sin rett til å føre barnets sak i straffeprosessen. Ved slike tilfeller oppnevnes setteverge (§16) for barnet. Barn utsatt for overgrep av foresatt(e) står i en mye svakere ressursposisjon enn barn som har foresatte som taler deres sak.

Hensynet til barnets beste er bygget på *det biologiske prinsipp*, det vil si praksisen om at ideelt sett har et barn har det best med å vokse opp og leve med sine biologiske foreldre. Lovteksten i Barneloven, slik den er tenkt fra lovprodusentenes side fordrer kompetente foreldre, som er i stand til å ivareta barnets beste, slik Barnelovens § 30 3. ledd fordrer. I den juridiske tolkningen av lovtekstene står prinsippet om hensynet til barnets beste fremst, mens det biologiske prinsipp kan se ut til å være styrende for de faktiske rettslige avgjørelsene, noe som jeg kommer tilbake til i oppgavens diskusjonsdel.

Forholdet mellom barn og foreldre står sterkt og et dramatisk inngrep som familiesplittelse vil kunne få store konsekvenser for både barn og foreldre (Ericsson 1994). Barnevernloven og Barneloven kommer på kollisjonskurs fordi disse baserer seg på ulik grad av evne til å ivareta egne barns behov. Ivaretagelse av "barnets beste" kan ha en tvetydig logikk, fordi man skal strebe etter å ivareta barnets beste og samtidig ivareta foreldrene/familiens rettigheter (Ericsson 1994:81).

Samfunnets ønske om å signalisere viktigheten av å beskytte barn mot vold og overgrep har ført til en kraftig innsats på å øke straffenivået for handlinger rettet mot seksuelle overgrep mot mindreårige. I norsk straffelov er straffenivået høynet dramatisk i forhold til for tretti år siden når det gjelder det å mishandle eller forgripe seg seksuelt på barn.

4.5 Straffeloven

Straffelovgivningen sikter mot å beskytte positive verdier i samfunnet og skal være med å sikre folks generelle rettssikkerhetsfølelse og straffebudene skal være et middel for å hindre uønskede handlinger (Andenæs 1996). I vårt samfunn settes vern av barn høyt som verdi, derfor er det opp til offentlige myndigheter å sørge for at lovgivning og rettslige prinsipper blir fulgt slik at barns rettssikkerhet ivaretas på best mulig vis. Straffebudene er dramatisk endret fra tidligere, da foreldre hadde tillatelse til fysisk og psykisk avstraffelse av barn. Lovgivningen i dag forbyr alle former for fysisk eller psykisk straff av barn. I følge straffelovens paragraf 219 i kapittelet om seksuelle overgrep mot barn, kan gjerningspersonen bli idømt 21 års ubetinget fengsel for de groveste ugjerningene mot barn (§219). Det høye straffenivået er verdiuttrykk for at dette er uakseptable handlinger og hvor det legges særlig vekt på handlinger som er begått mot små barn med liten mulighet til å redegjøre for hva som egentlig har skjedd.

4.5.1 Seksualforbytelse mot mindreårige

Seksualforbrytelser mot barn omtales i straffelovens kapittel 19¹⁷. Grensen for hva som er lov og ikke lov kan være glidende, men vold, trusler, tvang og seksuell aktivitet med barn under 16 år er forbudt. Strafferammene spenner vidt fra 6 måneder til 21 års ubetinget fengsel, avhengig av forbrytelsens grovhet, barnets alder og relasjonen mellom barnet og overgriperen. Straffeloven skiller mellom seksuell *omgang* (samleie og likestilte handlinger) som de groveste form for overgrep og seksuell *handling* som er mindre alvorlig overgrep. Det er glidende overganger mellom omgang og handling, men er hånden i bevegelse er det omgang. Seksuell omgang dømmes strengere enn handling i henhold til straffelovens § 195-198. Å definere de ulike typer ulovlige handlingene spesifikt er med å sette ord på og tydeliggjøre hva som er ulovlig seksuell aktivitet og kan således danne en ramme rundt barn rettssikkerhet.

¹⁷ Straffeloven 19. Kapittel, § 195-196-198

Overgrep mot barn via internett er en nyere type kriminalitet. Tiltak for å hindre spredning har ført til at nye straffelovsbestemmelser er innført i norsk lovgivning på dette området spesielt.

4.5.2 Seksuell utnyttning av barn via internett

Seksuell utnyttning av barn gjennom nettsamfunnenes utbredelse er en annen, relativt ny type kriminalitet som har skapt helt nye problemstillinger i forhold til hvordan lovverket kan være med å beskytte barn og unge mot overgrep og utnyttning. En egen lov om seksuell utnyttning av barn via internett trådte i kraft i 2007. Kort sagt går dette ut på at man ved å bevise at voksne personer som via internett har planlagt å møte barn med intensjon om å begå seksuelle overgrep mot barn, kan straffes med fengsel i et år¹⁸ (Straffeloven 19. kapittel, § 201 a). Straffebudet kan iverksettes ved at mistekte oppholder seg på den avtalte møteplassen med intensjon om å begå seksuelle handlinger, det skal altså være nok til å kunne pågripe og bli straffet for denne typen lovbrudd.

Seksuelle overgrep som blir begått mot barn via internett er stort internasjonalt problem. Mange tiltak er igangsatt som et forsøk på å ivareta disse overgrepsutsatte barnas rettssikkerhet. Omfang og utbredelse er enorm og ulik lovgivning gjelder for ulike land. Tall fra Kripos¹⁹ viser at så mange som 15 000 norske oppslag på barnepornosider på internett blir stoppet daglig (Aftenposten, Nyheter, 18. Juli 2012). Denne enorme aktiviteten på internett kan gi oss et bilde av størrelse på omfang av uregistrert kriminalitet og mørketall dette området.

Den eksplosive økningen i bruk av sosiale medier er antatt å være hovedårsak til den relativt store økningen i anmeldte seksuallovbrudd mot barn (Politidirektoratet 2011, Kriminalstatistikken 2011). Etter 2000 har det vært en betydelig økning i antall

¹⁸ Straffeloven 19. kapittel, § 201 a

¹⁹ KRIPOS Strategi 2011-2015: https://www.politi.no/kripos/overgrep_pa_internett/

anmeldelser av seksuelle overgrep mot barn i alderen 10 – 15 år og siden 2003 har dette tallet ligget på ca. 600 saker pr. år (Kriminalstatistikken 2011).

Norge er et foregangsland, internasjonalt, når det gjelder å stoppe spredning av barnepornografi via internett, Kripas²⁰ i samarbeid med Interpol benytter et nettfilter (CSAADF²¹) for å varsle brukere om ulovlig bruk av barnepornosider. Her får bruker en advarsel om at vedkommende er i ferd med å benytte sider som inneholder barneporno, noe som i henhold til norsk lovgivning er forbudt.

Et annet konkret tiltak fra Politiet for å komme overgrepsutsatte barn i møte er *”Den røde knappen”*²². Dette er ment å fungere som en *”politipatrulje på nett”*. Mange populære nettstedet for barn og unge har montert inn denne funksjonen i sitt system, slik at barna kan nå politiet ved å trykke på *”Den røde knappen”*. Det er imidlertid slik at det virkelig politiet kommer ikke, men barnet kan melde hendelser direkte til Kripas som da behandler henvendelsen og eventuelt etterforsker på bakgrunn av sakens alvorlighet.

4.6 Skadeerstatningsloven

Lov om skadeerstatning²³ kom i 1969. Formålet var at ofre for *”krenkende eller mislig adferd”* skulle få erstatning for personlig krenkelser (Skadeerstatningslovens §3-3 og 3-5). Voldsoffererstatningsloven²⁴ ble innført i 2001 og var ment å styrke offerets stilling i vold og overgrepssaker. Om hvem loven er ment å virke for sier hovedformålet at : *”Den som har lidd personskade som følge av straffbar handling som krenker livet, helsen og*

²⁰ Seksjonsleder John Ståle Stamnes. Etterrettnings- og analyseenheten ved Kripas. Aftenposten, Nyheter, 18. Juli 2012

²¹ CSAADF står for Child Sexual Abuse Anti Distribution Filter

²² Tiltaket ble lansert 4. september 2008 som samarbeid mellom Justisdepartementet og KRIPOS. Den røde knappen er et lavterskeltilbud, som betyr at det skal være enkelt å bruke og terskelen for å kontakte politiet skal være lav.

²³ Lov om skadeerstatning av 13. juni 1969 nr. 26. § 3-5 og § 3-3

²⁴ Lov om voldsoffererstatning 20. april 2001 nr. 13

friheten.” (Voldsoffererstatningsloven § 1-1). Erstatningen tilkjennes etter søknad og kan bare ytes dersom forholdet er anmeldt til politiet (§3).

4.7 *Bistandsadvokat*

For styrking av offerets stilling i straffesaker innførtes lov rett til bistandsadvokat i 1981. Lov av 21. mai 1981. Bistandsadvokatens rolle er å ivareta fornærmede og etterlattes rettigheter i straffesaker. På denne måten er bistandsadvokaten både det fornærmede barnets advokat og pårørendes advokat. Ordningen med bistandsadvokat er helt sentral i forbindelse med ivaretagelse av fornærmedes rettssikkerhet. Bistandsadvokaten kan også fremme eventuelle erstatningskrav i saken.

Flere utenomrettslige forvatningsorganer og institusjonelle ordninger er pålagt ved lov å sikre barnas rettigheter, blant annet Barnevernet og Barneombudet. Jeg gjør først rede for Barneombudets roller overfor barn utsatt for vold og overgrep og deretter omtales Barnevernets roller spesielt i overgrepssaker.

4.8 *Barneombudet*

Opprettelsen av Barneombudet i 1981²⁵ var et tidlig konkret tiltak for bedre ivaretagelse av barns rettssikkerhet. Virksomheten er på flere plan, mens hovedmålet er å påse at barns rettigheter blir ivaretatt og fulgt i tråd med FNs Barnekonvensjon.

Barneombudet bidrar i stor utstrekning til å sette vold og overgrep mot barn på dagsordnen (Vendepunkt 2005 - 2011²⁶) og har derfor direkte relevans i forhold til styrking av overgrepsutsatte barns rettssikkerhet. For eksempel var prosjektet *”Vold i nære relasjoner”* direkte var rettet mot hvordan det for barn er å være vitne til vold, bli utsatt for vold eller overgrep. Gjennom dette prosjektet har Barneombudet opprettet

²⁵ Lov om Barneombud, 6. Mars 1981

²⁶ Regjeringens Handlingsplan mot vold i nære relasjoner. Vendepunkt 2005-2011.

en ekspertgruppe på incest²⁷, hvor overgrepsutsatte barn i ulike aldre deltar på møter forslag til tiltak på hva som kan lette incestutsatte barns vanskelige livssituasjon.

Jeg deltok på en konferanse under temaet Vold i nære relasjoner²⁸. På denne konferansen ble ulike profesjoners ansvar for ivaretagelse av barns rettssikkerhet diskutert i forhold til profesjonenes roller i arbeidet med avdekking av vold og seksuelle overgrep mot barn. Deltagerne var spesialutdannede etterforskere fra politiet, bistandsadvokater, leger, tannleger, men flest deltagere var barnevernsansatte. Overgrepsutsatte barn er spesielt avhengig av dette offentlige sikkerhetsnettet fungerer når foreldrene ikke tar ansvar eller er under etterforskning for mistanker om seksuelle overgrep. Barneombudets rolle er også av betydning for kontinuerlig å sørge for at lovgivning og institusjoner følger opp sitt ansvar rundt det å ivarta overgrepsutsatte barns rettssikkerhet.

4.9 Barnevernet

Barnevernets rolle er også sentral når det gjelder barns rettssikkerhet. Deres rolle når det gjelder håndtering av seksuelle overgrepssaker omtales ved flere anledninger av mine informanter som er involvert som aktører i den rettslige prosessen. Barnevernet har en rekke plikter og virkemidler til å verne spesielt utsatte barn (Jfr. Barnevernlovens § 1-1) som gjelder blant annet forebygging og tiltak før og etter eventuelle rettslige inngrep, men omtales ikke spesielt utdypende i denne oppgaven. Men, det er viktig å få nevnt hovedformålet med Barnevernloven; ” ... å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid” (Jfr. Barnevernlovens paragraf § 1-1).

²⁷ Barneombudets Rapport fra ekspertpanel på incest:

http://www.barneombudet.no/sfiles/63/98/1/file/eksperter-pa-incest_for-web.pdf

²⁸ Barneombudets innledningsforedrag: ”Vold i nære relasjoner”, Ski kommune, Heldagskonferanse 2011.

Barnevernet som institusjon er pålagt å utføre oppgaver som synes å falle mellom to verdener (Ericsson 1994). Barnevernet skal sikre barnet hjelp i rett tid, samtidig skal det ta hensyn til foreldrene slik at deres rettigheter ikke blir krenket (Ericsson 1994). Pendelen svinger mellom følelser i det barnefaglige arbeidet og fornuft i det juridiske lovgrunnlaget som definerer barnets krav på ivaretagelse. Ericsson (1994) konkluderer med at Barnevernet er pålagt en umulig oppgave ved å skulle ivareta begge parter interesser. Arbeidet med denne oppgaven kan i likhet sees på med samme perspektiv, når rettslige avgjørelser skal tas gjennom tolkning av lovverk og vekting av prinsipper. Barnevernet har fått mye kritikk i sin håndtering av barns rettsvern. Blant annet har Barneombudet²⁹ direkte bedt Barnevernet ta mer hensyn til barna og mindre hensyn til foreldres behov. Jeg mener Barneombudets kritikk av Barnevernet er relevant å trekke frem i forhold til oppgaven mål om å belyse barns rettssikkerhet. Barneombudets mandat er å påse at lovgivning rettet mot barn faktisk blir fulgt opp når det gjelder barns behov for beskyttelse. Dette gjelder også opplysningsvirksomhet overfor skoler, barnehager og hvilke roller foreldre har i forhold til barn utsatt for seksuelle overgrep.

4.10 Forskrift om dommeravhør og observasjon

Lovgivers intensjon ved å innføre dommeravhør var å bedre barns rettssikkerhet i saker hvor barn er vitner og skal avhøres om seksuelle overgrep. Dommeravhør av barn under 16 år utføres i dag etter Forskrift om dommeravhør og observasjon med mer, 2. oktober 1998 nr. 925. Dommeravhøret er en erstatning for at barnet skal slippe å møte i retten og bli avhørt mer enn en gang. Det overordnede målet med dommeravhør av barn er;

” .. at barnet skal påføres minst mulige belastninger i tillegg til de skader barnet allerede er påført gjennom de lovbrudd som er begått . . . ”

(Jfr. Forskrift om dommeravhør og observasjon m.m. 1998)

²⁹ Innledningsforedrag ved Barneombudet, ”Vold i nære relasjoner” (Ski kommune, Heldagskonferanse, 2011).

Avhør av barn kalles "*dommeravhør*", fordi det er et krav om at dommeren alltid skal være tilstede under avhøret og ha anledning til å oppklare uklarheter i barnets vitneforklaring. I "Forskrift for dommeravhør og observasjon (1998)" heter det:

"Vitner under 16 år, psykisk utviklingshemmede eller tilsvarende funksjonssvikt, i sak om forseelse eller forbrytelse imot sedelighet skal dommer ta imot forklaring utenfor rettsmøte, når han finner det ønskelig eller av hensyn til vitne."

(Jfr. Forskrift om dommeravhør og observasjon m.m. 1998)

I forskriften står det at dommeren skal tilkalle en *særlig skikket person* til å gjennomføre avhøret. Alminnelig praksis i dag er å tilkalle en trent etterforsker med spesialkompetanse på avhør av barn. Avhøret bør så langt som mulig gjennomføres ved et av landets barnehus, men dersom dette ikke lar seg gjøre vil dommeravhøret måtte gjennomføres på den lokale politistasjonen eller ved nærmeste tingrett.

I 2012 ble det fremlagt forslag til endring av "Forskrift for dommeravhør og observasjon."³⁰ I avslutningskapittelet nevner jeg kort de mest vesentlige forslag fra dette arbeidet når det gjelder endringer for bedre ivaretagelse av barns rettssikkerhet i saker som omhandler seksuelle overgrep.

Nå går vil jeg fortsette med presentasjon av barnehusene som institusjonell ordning og forklare barnehusenes funksjon og rolle i forhold til å ivareta barnets rettssikkerhet gjennom stadiene i den rettslige prosessen. For å kunne benytte ressursene ved et barnehus er det en forutsetning at et straffbart forhold er anmeldt til politet. Jeg starter med en innledende presentasjon av barnehusets oppbygging og utviklingen av barnehus på landsbasis de siste åtte årene. Videre gir jeg en beskrivelse av hva barnehuset har av

³⁰ En arbeidsgruppe nedsatt av Justis- og beredskapsdepartementet i november 2010 utkom 16. Oktober 2012 med rapporten "Avhør av særlige sårbare personer i straffesaker" (Rapport fra arbeidsgruppen for gjennomgang av regelverket om dommeravhør og observasjon av barn og psykisk utviklingshemmede, 2012).

ressurser å tilby og redegjør deretter om forholdene omkring tilrettelegging av dommeravhør, forberedelser til eventuelle medisinske undersøkelser og hvordan barnet blir møtt som fornærmet og vitne i egen sak.

4.11 Statens barnehus

4.11.1 Innledning

Hva innebærer et dommeravhør og hvilke funksjoner har Statens barnehus for ivaretagelse av barns rettssikkerhet i gjennom den rettslige prosessen? For i større grad å ivareta rettssikkerhet for barn og unge utsatt for vold og overgrep blir barn møtt av barnefaglige og profesjonelle aktører. Meningen er å minske belastningene det kan være å måtte gjentatte ganger fortelle overgrepshistorien til ulike aktører gjennom rettsprosessen.

4.11.2 Hovedmål

Statens barnehus er et tilbud til barn utsatt for vold og overgrep hvor kompetanse på de ulike områdene fra de forskjellige involverte er satt i system *til barnets beste*. Det overordnede målet er at barn som har vært vitne til eller utsatt for vold og overgrep, skal kunne avgi vitneforklaring bare en gang og få all den hjelp de behøver på ett sted og å slippe å bli sendt rundt som en ”pakke” i et stort system. Hovedmålet med barnehus er bedre rettssikkerhet for barn. Ordningen er ikke uproblematisk og i oppgavens Del II vil det bli belyst forhold som forklarer noen årsaker til dette.

4.11.3 Geografisk dekning

Pr 2013 er det etablert barnehus åtte forskjellige steder i landet. Barnehuset er administrert fra og ligger under det enkelte politidistrikt. Jeg vil bruke termen ’Statens barnehus’ ved omtale av et bestemt barnehus, mens termen ’Barnehus’ brukes i den generelle omtalen.

Figur 1. Barnehus i norske byer og hvilket år de ble åpnet.

<i>By</i>	<i>År</i>
Bergen	2007
Hamar	2007
Kristiansand	2008
Trondheim	2009
Tromsø	2009
Oslo	2009
Stavanger	2010
Ålesund	2013

Syv barnehus er opprettet i løpet av en 4-årsperiode fra 2007 - 2010³¹. I dag (12. mars 2013) er det blitt åtte barnehus som skal dekke et behov for hele landet og hvert sitt geografiske område. For eksempel skal Oslo også dekke Akershus fylke, som da betyr at et barnehus skal være et tilbud til en befolkningsmasse på 1,3 millioner innbyggere.

En hake ved dette er at for mange av de involverte kan det være lang vei til et barnehus. Stor pågang til barnehusene vil bety lang saksbehandlingstid. De store mørketallene når det gjelder seksuelle overgrep mot barn viser et stort behov for fortsatt å holde fokus på problemet. Ved å sette søkelys på problemene, vil antall som velger å anmelde forholdene stige og dette vil sannsynligvis skape en større tilstrømning og et økt press på arbeidet ved barnehusene. Derfor er det viktig at ressurser stadig økes i takt med tilstrømning av brukere.

4.11.4 Brukerne av Statens barnehus

Alle barn og unge i Norge kan få saken sin behandlet på et av Statens barnehus. Barn og pårørende vil møte profesjonelle fagfolk med spesialkunnskaper om hvordan man

³¹ Oversikt over Statens Barnehus i Norge <http://barnehuset.com/>

behandler barn og unge som har vært utsatt for eller vitne til vold eller seksuelle overgrep. Meningen er at de skal slippe å fortelle overgrepshistorien mange ganger til forskjellige personer i forskjellige stadier i rettsprosessen.

Saksbehandling

Forholdet må være anmeldt før saken kan behandles på et barnehus. Statens barnehus starter saksbehandlingen etter begjæring fra Tingretten. De sørger for at det blir avtalt dommeravhør, så raskt som mulig.

Det kan ta lang tid fordi dato for avhør skal passe for mange involverte. Det vil si dommeren og barnet med pårørende (eventuelt verge), bistandsadvokat, spesialletterforsker, politiadvokat og forsvarer til mistenkte. I tillegg er det en representant fra barnehuset som skal bistå barnet ved behov. Det kan også være psykolog eller personer fra Barnevernet tilstede ved avhør. Barnehusene koordinerer og arrangerer samarbeidsmøte mellom de involverte profesjonene. Disse møtene er både i forkant og i etterkant av dommeravhøret og gjelder tverrfaglig samarbeid for den videre oppfølging av barnet og familien. I disse møtene deltar ikke politi- og påtalemyndighet eller domstol.

Medisinske undersøkelser

Barnehusene bistår også med oppfølging til lokalt hjelpeapparat for barnet og hele familien og det legges til rette for eventuelt medisinsk undersøkelse om nødvendig. Undersøkelsene utføres av erfarne barneleger og spesialsykepleiere. Det er et eget rom innredet for medisinske undersøkelser av barn. Formålet er alt fra å sikre spor som kan brukes som bevis til å bekrefte at kroppen er skadet, eventuelt har eldre skader eller er uskadet.

Individuell oppfølging

Det legges vekt på at alder og utvikling er forskjellig hos de enkelte brukerne av barnehusene. Barna blir hensyntatt på et individuelt nivå. Å møtt av barnefaglig

personell med fokus på individuelle behov og kompetanse rundt krisehåndtering er av betydning for kvaliteten på dommeravhøret. Dette barnets vitneforklaring og informasjonen som følger av dommeravhøret er bevisvurderingsgrunnlaget.

Nedenfor følger en beskrivelse av hvordan barnehuset fremstår som et barnevennlig miljø for best mulig tilrettelig under de ellers så belastende omstendigheter slike saker bringer med seg.

Aktivitetsrom

Det er forskjellige aktivitetsrom hvor barna kan tilbringe ventetid. Et aktivitetsrom for de yngste barna, et annet for de litt større barna og så et for ungdom. Rommene er nokså like hverandre, men her tilbys forskjellige aktiviteter tilpasset barn i ulike alderstrinn. Aktivitetsrommene er supplert med leker, bøker, blader og spill tilpasset aldersgruppene.

Avhørsrom

Et eget avhørsrom er tilegnet barnet og etterforskeren. I dette rommet er det to stoler, hvorav en med skinnfell i. Der sitter barnet under avhøret. Rommet er nokså lite, men skal romme kun to personer. Rommet er teknisk utstyrt med avlyttingsutstyr for direkte overføring av lyd og bilde til dommerrommet. Barnet blir gjort oppmerksom på at "de andre" sitter i et tilstøtende rom og lytter på samtalen. Avhøret bli i sin helhet overført direkte til dommerrommet.

Dommerrommet

Dommerrommet er teknisk utstyrt for opptak og direkteoverføring av avhøret. I dette rommet sto et stort bord med femten stoler. Det var to større skjermer for avspilling og overføring av dommeravhørene. Dommerrommet har teknisk utstyr som muliggjør direkte overføring av barneavhøret. Utstyret gjør det også mulig for deltagerne i de to rommene å kommunisere med hverandre underveis. Dersom "lytterne" vil ha noe

utdypet kan de stille direkte spørsmål underveis eller be om den pause i avhøret. Det er også slik at dommeren har myndighet og anledning til å avbryte dommeravhøret, dersom han/hun føler at avhøret ikke kommer noen vei.

Det kan være fra 6 - 12 deltagere involvert. Alle utenom barnet og spesialetterforskeren sitter i dommerrommet. Foreldre kan være tilstede i dommerrommet om de ønsker dette.

Avhøret varer i omtrent en time.

Terapeutisk tilbud

Barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep sliter med traumer som kan blusse opp igjen når de vanskelige temaene skal fortelles om og det er derfor viktig at samtaler og oppfølging blir tilrettelagt for barn, på barns premisser, noe som hensyntas gjennom barnehusenes tiltrettelegging.

Kunnskapsformidlere

Barnehuset har også utadrettet virksomhet i nærmiljøet gjennom kurs og informasjonsmøter for barnehager, skoler, helsestasjoner, tannhelsetjenesten og barnevernet i kommunen. De oppdaterer også politi, jurister og sykehus med kunnskap om hvordan håndtere saker der barn er utsatt for seksuelle overgrep eller vold i nære relasjoner.

4.12 Andre instanser

Det er også slik at Riksadvokaten på vegne av volds- og overgrepsutsatte barn gjentatte ganger har kommet med utspill som direkte peker på samfunnets mangelfulle oppfølging av barns rettssikkerhet. Blant annet er straffesaksbehandlings hovedmål for 2013 høy kvalitet rundt ivaretagelse av rettssikkerhet og menneskerettigheter og særlig oppmerksomhet bes rettet mot adekvat straffereaksjon mot seksuallovbrudd og vold i

nære relasjoner³². Riksadvokaten har også pekt på konsekvensene rundt den lange ventetiden mellom anmeldelse og gjennomføring av dommeravhør i saker om vold og seksuelle overgrep mot barn³³.

Videre finnes det i Norge mange ulike støttesentre for incestutsatte som er lavterskeltilbud hvor overgrepsutsatte og deres pårørende kan få veiledning og rådgivning³⁴. Kriminalitetsforebyggende Råd (KRÅD)³⁵ har opprettet et eget Støttesenter for fornærmede i straffesaker som skal ivareta ofre for grov kriminalitet, blant annet ofre for seksuelle overgrep og incest. Dette er et prosjektsamarbeid mellom Støttesenter mot incest og Politiet i Trondheim som startet i 2004.

I Norge fikk vi Nasjonalt Kunnskapscenter om Vold og Traumatisk Stress³⁶ (NKVTS) i 2004 og deres hovedoppgave er å forske frem og formidle kunnskap om blant annet konsekvenser av seksuelle overgrep, i et tverrfaglig perspektiv som favner både rettslige, medisinske, psykologiske, sosiale og kulturelle forhold. NKVTS som "kunnskapsbank" blir på denne måten en viktig bidragsyter til barns rettssikkerhet ved å formidle ny forskning til bruk som grunnlag for rettslig avgjørelser.

Ser vi mot Sverige finner vi minst 22 enheter som kaller seg Barnehus, som er bygget på grunnprinsippene om å bedre situasjonen for barn og pårørende i møte med politi og rettsvesen gjennom den rettslige prosessen (Kaldal, Diesen C., Beije og Diesen F. 2010).

Tilbake til 1980-tallet i USA ble det opprettet organisasjoner som Childrens Advocacy Centres (CAC) og i dag er det rundt 600 spredt rundt i landet som enheter for veiledning og rådgivning til rettslig behandling for ofre for seksuelle overgrep.

³² Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2013

³³ Riksadvokaten. Brev til Justisdepartementet. 7. Januar 2012

³⁴ Støttesenter mot incest (SMI): <http://www.sentermotincest.no>

³⁵ Kriminalitetsforebyggende Råd (KRÅD) Støttesenter for fornærmede i straffesaker: <http://www.krad.no/nyhetsarkiv/354-stor-effekt-av-senter-som-stotter-voldsofre>

³⁶ Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) <http://www.nkvts.no/senteret/Sider/Omsenteret.aspx>

4.13 Oppsummering

Nå har jeg presentert den lovgivning og institusjonelle ordninger samfunnet har bygget opp rundt ønske om best mulig å ivareta rettssikkerhet for barn utsatt for seksuelle overgrep.

Bred forskning på feltet rettssikkerhet for barn og unge som utsettes for seksuelle overgrep viser at både Forskrift om dommeravhør, politiets satsing på å utdanne spesialiserte etterforskere og opprettelsen av barnehusene rundt om i landet har vist seg som et betydelig løft for de overgrepsutsatte barns rettssikkerhet.

Lovgrunnlaget og de institusjonelle ordningene som danner rammen for ivaretagelse av barns rettssikkerhet vil være bakgrunn når jeg etter hvert skal gå over til å presentere erfaringene fra prosjektets empiriske materiale. Jeg vil senere diskutere dilemmaer som kan oppstå i forholdet mellom lovgivningen, tolkningen og praksisk anvendelse av disse i rettslige avgjørelser. Til sist vil jeg se på i hvilken grad lovgivningen som ligger til grunn ivaretar overgrepsutsatte barns rettssikkerhet.

I det følgende vil jeg presentere noe statistisk grunnlag som viser omfanget av seksuelle overgrep mot barn.

5 Statistikk

5.1.1 Omfang og mørketall

Tallene over registrert kriminalitet viser at stadig flere seksualforbrytelser mot barn anmeldes, men sjelden eller aldri når frem i rettsapparatet (Hennum 1999). Det store mørketallet når det gjelder anmeldelser av seksuelle overgrep, kan blant annet forklares med at mange sliter med å tørre og fortelle om overgrepene av frykt for ikke å bli trodd og velger heller å tie enn å bringe ugjerningen til rettsapparatet (Hennum 1999, Magnussen & Melinder 2003, Leira 2005).

Større åpenhet omkring feltet seksuelle overgrep mot barn senker terskelen for å anmelde en overgrepssak. Det at barn og foreldre blir møtt av profesjonelle fagfolk med spesialkunnskap på feltet vil kunne føre til en økende anmeldelsestendens (Totland 2012). Noe som gjør det vanskelig for barn å fortelle om overgrep er at mange læres opp til å være skeptiske til fremmede og at de skal stole på de voksne i sine nære relasjoner, mens det viser seg imidlertid at barn som er utsatt for seksuelle overgrep i 80 – 90 % av tilfellene er misbrukt av en nær slektning eller andre tillittpersoner som lærer, trener, familievenner og lignende (Totland 2012).

Når overgrepet er begått av en nær bekjent, blir dette ytterlige belastninger for barna. Skadene som barnet blir påført kan vise seg i varierende grad og er forskjellige hos ulike individer og skadeomfanget kommer også an på type overgrep barnet har vært utsatt for og av hvem og over hvor lang tid (NKVTS, Seksjon barn og unge, Konsekvenser av seksuelle overgrep, 2007³⁷).

En undersøkelse gjort av Sætre, Holter og Jebsen (1986) viste at 14% av menn og 19% av kvinner hadde opplevd seksuelle overgrep før fylte 18 år.

³⁷ <http://www.nkvts.no/tema/Sider/KonsekvenseravSeksuelleovergrep.aspx>

5.1.2 Årsaker til få domfellelser i seksuelle overgrepssaker

Fra tidligere vet vi at seksualforbrytelser mot barn har en tendens til å anmeldes og etterforskes, men så faller siktelsesgrunnlaget av ulike årsaker bort i etterforskningsprosessen. På tross av at flere saker anmeldes blir utfallet at tiltalte ikke blir dømt, videre ser man en fallende statistisk kurve fra anmeldelse til dom når det gjelder saker som handler om alvorlige seksuelle overgrep mot barn, især barn under 10 år (Hennum, 1999). I år 2000 ble det anmeldt 957 seksualforbrytelser mot barn hos politiet. Går vi frem til 2010 viste 1474 anmeldte lovbrudd av samme type, det betyr en økning på 517 tilfeller av seksuelle overgrep mot mindreårige over en periode på ti år³⁸ (SSB, Kriminalstatistikken, 2010). Blant årsakene til denne økningen er åpenbart at holdningsendringer og åpenhet rundt seksuelle overgrep som er med å påvirke mot en økt tendens til å anmelde slike lovbrudd (Årsrapport Statens Barnehus 2011).

Opprettelsen av Statens barnehus og lovendringer som skal trygge barns rettssikkerhet er også elementer som medvirker sammen med økt kompetanse på etterforskningsviden, men fortsatt ser man stort frafall og årsakene til dette er flere, blant annet den lange tiden det går fra anmeldelse finner sted til barnet blir avhørt og i 2011 ble 72 % av anmeldte incestsaker henlagt av politiet og kun 12 % av de anmeldte sakene fører til straff (Totland 2012). Mangel på kompetanse i å behandle slike spesielle saker er hovedårsaken til at det tar så lang tid å behandle disse sakene (Hennum 1999). Saker som gjelder barn i alderen 0-7 år fører sjeldent frem til rettsak og at anmeldelser som involverer barn utsatt for seksuelle overgrep i alderen 7 – 14 år blir oftest ført som sak for retten. Grunner til dette er blant annet at de minste barna uttrykker seg ikke så presist og det er vanskelig å kommunisere klart med barn som ikke har et utviklet språk og derfor kan årsaken være mangel på kunnskap om hvordan man kommuniserer med små barn gjøre det vanskelig å bringe informasjon fra barn videre som holdbare

³⁸ Se egen tabell Anmeldte lovbrudd 2000-2010, Kriminalstatistikk, SSB.
http://www.ssb.no/a_krim_tab/tab/tab-2011-03-21-04.html

bevis i retten (Hennum, 1999). Færre saker nå, enn for tyve år siden ender med tiltale i overgrepssaker der barn er under 14 år er involvert, tiltaleprosenten har sunket fra 50 % til 40 % (Hennum, 1999, 2003 og 2004). Når det gjelder barn under 16 år ser tallene ut til å være relativt stabile i forholdet etterforskning og tiltale fra 1980 - 2003 (Olsen 2007).

At sakene ikke blir ført for retten kan ha årsak i rettsapparatets manglende evne til å innrette seg mot å ta hensyn til barn (Bakketeig, 2000). I løpet av de ti siste årene er det iverksatt mange tiltak for å øke forståelse hos politi og rettsvesen når det gjelder behandling av barn i rettsapparatet, blant annet bedre tilrettelegging når det gjelder samtaler og kommunikasjon med barn, men allikevel er det svært få av de anmeldte sakene som kommer så langt som til domstolene og årsakene til dette er flere, som jeg etter hvert kommer videre inn på.

Årsaker som kan være med å forvanskelige arbeidet er at temaet også preges av *stereotype oppfatninger*; som for det første gjelder troverdighet i forhold til barns fortellinger om seksuelle overgrep (Hennum 1999). Spørsmålet er om vi kan *tro* på barn som forteller om seksuelle overgrep fordi det er så vanskelig å fatte at voksne kan utnytte barn seksuelt og at det er så ubehagelig å snakke om (Hennum 1999). Andre typiske forstillinger kan også prege våre holdninger, som for eksempel at det bare er pedofile og fedre som begår overgrep, disse stereotypiene har preget våre oppfatninger som legges til grunn for samfunnsdebatter, medieoppslag og rettsvesenet behandling av slike saker (Bakketeig 2001), men nyere tall viser at i 80-90 % av overgrepssakene er de som forbryter seg på barn seksuelt i nær relasjon til offeret (Totland 2012).

5.1.3 Bevis og tilståelser i overgrepssaker

Vi har tidligere vært inne på at politiets etterforskningsarbeid er spesielt vanskelig i overgrepssaker mot barn og at det er mange grunner til dette. For det første er det oftest ikke andre vitner tilstede når overgrepet skal ha funnet sted (Gamst 2005). For det andre, hvis det *ikke* foreligger konkrete bevis i form av detaljrikdom som for eksempel at

barnet kan gjengi merker på kroppen, sted og tid, vil saken oftest bli henlagt (Gamst 2005). Dersom politiet i etterforskningsstadiet får tatt et innholdsrikt dommeravhør av barnet, regnes dette av påtalejurist som godt bevis i rettslig sammenheng (Myklebust 2009). For det tredje hender det sjeldent at siktede i seksuelle overgrepssaker mot barn innrømmer skyld eller tilstår. Et studie gjort på domfellelser i saker hvor det var begått seksuelle overgrep mot barn fra 1980, 1981 og 1990 viste at det kun i 26 % av sakene forelå tilståelser (Hennum 1999). Årsakene til den lave forekomsten av tilståelser kan tilskrives siktedes rettigheter til å tie og de strenge kravene til bevis i straffesakene, sammen med mangel på vitner som kan bekrefte påstander om overgrep (Hennum 1999). Senere vil det fremkomme eksempler på at dette er sider ved lovgivningen som kan være til hinder for ivaretagelse av barns rettssikkerhet.

5.1.4 Økning i antall dommeravhør

Tall fra Statens barnehus Oslo³⁹ viser at ni av ti dommeravhør skjer på Statens barnehus og at de resterende avhør av barn utsatt for seksuelle overgrep blir gjennomført i Tingretten eller på den lokale politistasjonen. Årsrapport 2011 fra Statens barnehus Oslo viser at det tar i gjennomsnitt 71 dager fra en anmeldelse foreligger til et barneavhør gjennomføres, for Oslo politidistrikt er det 91 dager. Gjennomsnittlig alder hos barn i avhør er ca. 10 år. På landsbasis er det pr 2011 gjennomført ca 10 dommeravhør av barn hver dag⁴⁰ ("Kraftig vekst i dommeravhør", Aktuelt, Nyheter, Domstol.no). Statens barnehus Oslo dekker også Akershus fylke. Samlet hadde de i perioden 2009 til 2011 gjennomført 1100 dommeravhør av barn og unge. I 2011 ble det foretatt 588 dommeravhør, hvor 220 av disse gjaldt seksuelle overgrep. Fra 2010 til 2011 økte antall dommeravhør med 99⁴¹.

Årsakene til denne kraftige økningen er flere. Blant annet er det en sterk vekst i antall anmeldelser ved mishandling i familieforhold og anmeldte seksualforbrytelser mot barn.

³⁹ Årsrapprt Statens barnehus 2011:

http://www.statensbarnehus.no/media/66801/_rsrapport_sbo_2011.pdf

⁴⁰

⁴¹ <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/ostlandssendingen/1.8009454>

En annen årsak er at aldersgrenser for barneavhør er hevet til 16 år, mot tidligere 14 år. En annen forklaring på denne kraftige økningen er at barn som er vitner til vold i nære relasjoner, nå også regnes som fornærmede ("Rett på sak" nr. 3/2011)⁴².

For å undersøke i hvilken grad barns rettssikkerhet ivaretas gjennom den rettslige prosessen og om tiltak de siste 20 årene har kommet barna til gode, går jeg over til å presentere det empiriske materialet som utgjør oppgavens andre del.

I den første delen av materialet gjengis observasjoner fra ankesaken som gjaldt en overgrepssak mot et barn under 10 år, hvor jeg har analysert rettens vurdering av dommeravhøret som inneholder barnets vitneforklaring. I hvilken grad barnets rettssikkerhet så ut til å sammenfalle med de andre vitneforklaringene i denne enkeltsaken.

I den andre delen av det empiriske materialet presenteres data ut i fra hvilke perspektiv en barnehusleder, tre spesialletterforskere i barneavhør, to bistandsadvokater og tre statsadvokater har på rettssikkerhet i saker som omhandler barn utsatt for seksuelle overgrep. Vi vil få høre på hvilken måte politi og jurister arbeider med saker hvor det er mistanke om seksuelle overgrep mot barn. Videre vil vi høre deres synspunkter på hvordan rettssystemet og lovgivningen ivaretar barns rettssikkerhet. Først presenteres et resymé av ankesaken jeg var observatør i.

⁴² <http://www.domstol.no/no/Aktuelt/Nyheter/Kraftig-vekst-i-dommeravhor>

6 Del II Reell rettssikkerhet

6.1 Innledning

For å få bedre innsikt i problemer og dilemmaer knyttet til rettslig behandling i saker som omhandler seksuelle overgrep mot barn har jeg i tillegg til intervjuene også fulgt en straffesak som ble anket av Riksadvokaten. Observasjonene fra ankesaken presenteres først i denne delen. Det gjengis en stor del av dommeravhøret⁴³, fordi jeg i denne undersøkelsen ønsket å se hvordan ulike aktører i rettsprosessen vurderer vitneforklaringer gitt av barn. Jeg har anonymisert opplysningene fra tiltalebeslutningen. For å vise hvilke straffbare handlinger og hvilket omfang av lovbrudd rettssaken dreiet seg om gjengis tiltalepunktene nedenfor.

Etter presentasjon av ankesaken vil informantenes erfaringer med rettsapparatets behandling av overgrepsutsatte barns rettssikkerhet bli presentert. Siden sammenliknes den formelle rettssikkerhet for å belyse dilemmaer som kan oppstå rundt ivaretagelse av barns reelle rettssikkerhet.

6.2 Ankesaken

Tiltalebeslutningen⁴⁴ ble tatt ut etter ordre fra Riksadvokaten. Påtalemyndigheten ved Statsadvokaten tiltaler far i straffesak for overtredelse av;

- I. Straffelovens § 195 første ledd annet straffealternativ jf annet ledd bokstav c jf § 206 for gjentatt å ha hatt seksuell omgang med barn under 10 år og den seksuelle omgangen likestilles med samleie.
- II. Straffelovens § 197 for å ha hatt seksuell omgang med slektning i nedadstigende linje.

⁴³ Dommeravhøret er anonymisert.

⁴⁴ Anm.nr.: Anonymisert

Avdekking, saksomfang og rettslig behandling i tid

Mor og far var skilt, men de hadde hatt en ordning der faren kom og passet barnet hjemme hos mor, når hun var på jobb. Overgrepene skal ha skjedd fra jenta var seks år gammel, hjemme i barnets bopel.

Mistanken om at jenta var utsatt for seksuelle overgrep ble tatt i barnehagen.

Barnehagen sendte bekymringsmelding til Barnevernet en uke etter barnet hadde fortalt om overgrep.

Saken ble anmeldt til Politiet av Barnevernet og dommeravhøret ble gjennomført en måned etter anmeldelse. Saken ble behandlet Tingretten, som dømte faren til tre års ubetinget fengsel. Riksadvokaten anket saken. Ankesaken ble behandlet ett år senere og tiltalte ble dømt til tre år og seks måneders ubetinget fengsel og til å betale kr. 150 000 i oppreisningserstatning⁴⁵. Straffens lengde økte med seks måneder med henvisning til flere straffeskjerpene omstendigheter.

Straffeskjerpene omstendigheter bemerket av Lagmannsretten:

Fornærmedes unge alder, at det gjelder gjentagende overgrep mot tiltaltes egen datter i hennes hjem. Tilltsbrudd, sosial mistilpasning og et potensiale for senvirkninger som følge av grove overgrep.

Videre blir vitneforklaringene presentert i denne rekkefølgen:

- Dommeravhøret av barnet
- Tiltaltes forklaring
- Barnehagearbeiders forklaring
- Mors forklaring
- Storebrors forklaring
- Barnehagestyrers forklaring
- Rettssakkyndiges uttalelse
- Pedagogisk leders forklaring

⁴⁵ Lovdata: Anonymisert

Dommeravhøret av barnet

Rettsaken startet med avspilling av dommeravhøret på storskjerm i rettssalen. Retten ble vist samme videoopptak som da saken ble behandlet i Tingretten. En spesialletterforsker avhørte barnet. Etter presentasjon og fem minutters småprat synes barnet det var på tide med en liten pause, men etterforskeren jobbet med å få samtalen på "sporet" og fokuserte rett på saken: "Jeg vet det er vanskelig å prate om, men du skal prøve å fortelle meg hva som har skjedd" sier etterforskeren. Videre forsøkte etterforskeren å gjøre det tydelig for barnet viktigheten av at sannhet; barnet blir fortalt at det de nå skal snakke om må være helt sant, de har en lengre samtale om hva barnet oppfatter som sant og hva som er fantasi. Så sier barnet: "Jeg har sagt sannheten til Kari og til Mamma." og videre sier hun: "Jeg har en onkel ..." så stopper hun, vrir på seg, spenner seg bakover i stolen. Barneavhøreren sier at hun skjønner at dette er vanskelig å prate om, men at de må prøve. Barnet: "Han tisser inn i munnen min - det er så ekkelt! Etterpå må jeg spytte i do. Men, så får jeg noe å drikke etterpå, da. Han tvinger meg til alt og det er ikke godt! - Han tvinger meg til å lage frokost!" (Hun sier tvinger veldig høyt og tydelig.) Hvem er han lurer etterforskeren på? "Pappa. Men, jeg kaller han for onkel når han er sånn slem pappa." Hvor er det dette skjer, spør etterforskeren. "Hjemme hos oss. I senga til mamma. Når hun er på jobb." svarer barnet og krøller sammen kroppen og dukker hodet nedenfor knærne. "Hvor mange ganger har dette skjedd?" spør etterforskeren. Barnet rekker opp to hender og viser alle ti fingrene, mens ansiktet hennes fortsatt er gjemt bak knærne. Etterforskeren stiller flere spørsmål om hva som har skjedd og hvor det har skjedd. Barnet hopper ned på gulvet og blir veldig interessert i mikrofonen som ligger på bordet og lurer på om de hun vet ser på - kan høre henne og se henne. Hun kryper opp i stolen igjen og snakker videre om at tissen til pappa er lilla på tuppen og åpner og lukker seg når de driver med "Doktorleken". "Han tvinger meg til å lytte på han med stetoskop, og så må jeg ta sprøyter på han med bedøvelse å legge han så han sover. Så må jeg vekke han igjen og lage mat til han. Jeg må kle av han også. Alt sammen. Trusa også. Alt skjer i senga til mamma." Jenta sier at hun ikke vil være hos pappaen sin lenger nå – "Det er ikke gøy å være hos han!" understreker hun. "Han sier

at hvis jeg forteller hemmeligheten til mamma, vil mamma dø. Skal dere lete etter han nå?" spør barnet etterforskeren, som fokuserer på spørsmål om kroppen til barnet som rister på hodet og sier bestemt at hun ikke vil snakke mer om kroppen nå. Brått stopper hun og sier: *"Jeg vil ikke prate mer om det som er ekkelt! Jeg vil ha brødskive!"* Så spør barnet etterforskeren om hun kan få se på politibiler med blinkende blålys. Deretter oppsummerer etterforskeren hva de har snakket om og dommeravhøret avsluttes. Avhøret varte i 1 time og femten minutter.

Observasjoner rundt dommeravhøret

Dommeravhøret ble gjennomført på et barnehus og barnet ble avhørt av en spesialutdannet barneavhører, altså en særlig skikket person slik forskrift om dommeravhør fordrer. Spørsmålene som ble stilt til barnet var åpne og barnet fikk fortelle fritt uten å bli avbrutt. Når barnet ble utålmodig og heller ville snakke om andre ting enn overgrepshendelsene, ledet etterforskeren samtalen tilbake til å dreie seg om informasjon som har bevisverdi. Det var tydelig å se at kunnskap om hvordan man kommuniserer med barn, kombinert med avhørsmetodikk i stor grad var avgjørende for om barnet ville snakke om overgrepshendelsene. Man kunne også ane den hårfine balanseringen mellom hvordan man må unngå å stille ledende spørsmål, for å unngå tap av relevant, bevisverdig informasjon og samtidig dreie barnets oppmerksomhet mot å snakke om overgrepene.

Troverdighet i barnets forklaring

Barnets vitneforklaring fremsto som troverdig, slik retten tolket informasjonen i avhøret. Dommeravhøret var av god kvalitet regnet ut i fra aktors bevisvurdering. Barnets rettssikkerhet synes ivaretatt på en god måte og i henhold til gjeldene lovgivning og praksis for barneavhør. Dilemmaene her kunne sees i form av det komplekse politiarbeidet som kreves for at et barneavhør kan regnes som godt bevismessig. Som for eksempel å stille oppfølgingsspørsmål uten å virke ledende. Det ble fra spesialetterforskeren gjennom avhøret opplyst om at barnet hadde fortalt om

flere overgrepssituasjoner og når etterforskeren snakket om disse situasjonene ville ikke barnet snakke, men ble sulten og ville ha mat.

Videre fortsatte rettssaken med de andre vitnenes forklaringer, aktor og forsvarer stiller sine spørsmål etter tur.

Tiltaltes forklaring

Dommeren ber tiltalte om konkret svar på handlingene barnet beskriver i avhøret.

Tiltalte svarer at han ikke kjenner igjen hva barnet beskriver. Han mener hun alltid har vært et veldig aktivt barn. Tiltalte har hevdet helt fra starten av saken, at han var uskyldig. Han sa: *"Det kan være noen andre, siden hun snakker om "Den slemme pappaen" og "Onkel" om hverandre. Det kommer og går en hel masse folk i dette huset, så dette kan være hvem som helst!"*.

Videre hevdet han at datteren skal ha blitt lokket til å fortelle om seksuelle overgrep ved å få drops på personalrommet og tatt ut av spising for bare å være sammen med de ansatte i barnehagen. *"... og dere ser på dommeravhøret at hun er opptatt av mat .."*, sa faren. Her brøt aktor inn og ville vite hvorfor faren ikke selv hentet datteren i barnehagen? Tiltalte forklarte at farfar, også kalt "Besten", hentet jenta en lengre periode i barnehagen. Hvorfor det, ville aktor vite? Tiltalte forklarte at han hadde blitt fratatt førerkortet etter å ha kjørt bil og så kræsjet i ruspåvirket tilstand, derfor kunne han ikke hente datteren i barnehagen i den perioden.

Aktor ville høre hva tiltalte hadde å si om datterens forklaring omkring "doktorleken". Tiltalte svarer at datteren har en utrolig fantasi og mente dette var en helt uskyldig lek som alle i familien pleide å være med på. Så spør aktor om tiltalte har kommentarer til at om barnet forteller om doktorleken ville moren komme til å dø? Tiltalte svarer at datteren tar en løgn i ny og ne. Og videre forklarer han at datteren ble omtalt som "Monster" og "Djevelunge" i barnehagen og at de på foreldresamtale ble vist rapporter hvor det sto at barnet løy mye. Rapportene ble fremlagt i retten som dokumentasjon fra barnehagestyreren, dette kommer jeg tilbake til i barnehagestyrers forklaring.

Etter tiltalte hadde forklart seg var det barnehagearbeiderens tur til å forklare seg. Hun hadde tre års erfaring innen arbeid med ADHD-diagnostiserte barn.

Barnehagearbeiderens forklaring

Det første vitne i saken jobbet som barnehagearbeider i barnehagen der overgrepene ble avdekket. Kvinnen hadde erfaring i arbeid med ADHD-diagnostiserte barn, men hun understreket at hun aldri hadde opplevd et barn som var så aggressivt og forsto tidlig at jenta slet med noe. En dag ble hun betrodd "*Hemmeligheten*"; Det som var barnets fortelling om gjentatte grove seksuelle overgrep utført av far eller onkel.

Barnehagearbeideren fortalte at jenta hadde vist med bevegelser hvordan faren holdt en kniv over låret hennes og truet med å skjære henne, hvis hun ikke gjorde som han ba henne om. Videre hadde barnet fortalt at hun ble tvunget til å leke doktor med "onkel" og hvordan faren vridde armen hennes, hvis hun ikke gjorde som han sa. Barnet viste på en istapp hvordan hun sugde på tissen til faren. Barnet fortalte også at bestefar og to eldre brødre så på når hun sugde på tissen til pappa og at hun synes dette var veldig flaut. Barnehagearbeideren forklarte videre at dagen etter jenta hadde fortalt om overgrepene, sa barnet plutselig: "*Du må låse døra om natta! Pappa vil ta deg. Du må gjemme deg!*". Og en uke etter dette kom barnet igjen til barnehagearbeideren og fortalte at: "*Pappa tok tissen sin inni min. Æsj! Det var ekkelt! Jeg får vondt i magen og har mange vonde tanker på kvelden.*"

Barnehagearbeiderens vitneforklaring støttet opp om hva barnet hadde fortalt i dommeravhøret. Mens, ifølge barnehagearbeideren hadde jenta gitt flere detaljerte beskrivelser om grove overgrep, men disse kom ikke til uttrykk gjennom dommeravhøret. Blant annet gjaldt dette samleie med faren og at bestefar og brødre hadde vært tilstede å sett på, mens overgrepene fant sted. Bevismessig styrket vitne 1 troverdigheten overfor barnets fortelling, mens uklarhet rundt barnets evne til å gjengi eksakt personlig beskrivelse av hvem gjerningsmannen faktisk var, ga åpning for tvil i

tiltaltes favør. Tiltalte ga selv uttrykk for at han trodde datteren var utsatt for seksuelle overgrep, men nektet for at han var gjerningsmannen.

Forsvareren

Forsvarerens innledningsreplikk til den betrodde barnehagearbeideren lød: *”Tror du virkelig på denne lille jentas forklaring?”* Hvorfor kalte barnet noen ganger overgriperen for *”Onkel”*, andre ganger som *”Den slemme pappaen”* ville forsvareren vite.

Forsvareren viste til forskning om at barn lyver veldig ofte i saker som handler om seksuelle overgrep ((Holgerson og Sjøgren 1990) og konklusjonen var i følge forsvareren at barns vitneutsagn kan vi ikke stole på.

Det er imidlertid forsvarerens plikt å stille spørsmål som kan reise tvil om fornærmedes forklaring. Forsvareren hadde en rekke argumenter for å så tvil omkring jentas forklaring og trakk det nokså langt da hun beskrev barnet som en frekk, freidig jente på seks år med påfallende adferd og antydte at barnet kanskje var schizofren.

Forsvareren ønsket bekreftelse fra barnehagearbeideren i påstanden om at man ikke kan stole på barn som vitner. Dommeren tilføyet at barnehagearbeideren ikke trengte å besvare denne påstanden. Dommeren minnet rettens medlemmer om plikten til å vektlegge også sakkyndiges uttalelser og viste til uttalelsen om at barn utsatt for seksuelle overgrep ofte bruker en annen betegnelse på overgriper.

Forsvarer mente jentas dysfunksjonelle adferd svekket hennes troverdighet og mente retten måtte legge dette til grunn i sin vurdering av innholdet i dommeravhøret.

Forsvarer mente det var 15 ledende spørsmål i dommeravhøret, dette ble overlatt til retten å bedømme.

Morens forklaring

Rettsaken fortsatte med vitneforklaring fra jentas mor. Hun fortalte at hun fikk sjokk da Barnevernet en lørdag morgen uventet dukket opp hjemme og informerte om at

datteren var under utredning, fordi de hadde opplysninger som tydet på at datteren ble utsatt for seksuelle overgrep av noen i familien, derfor ville Barnevernet inn i deres hjem å observere familien under "normale" forhold. Hun forklarte at det var særs vanskelig under disse omstendighetene; sjokket og grublingen over hvem dette kunne være som hadde stått for overgrepene. Moren omtalte forholdet mellom far og datter som veldig godt og at årsaken til samlivsbruddet var farens narkotikabruk. Når datteren startet i barnhage gikk det bra, men etter hun begynte på avdeling med større barn kom hun fort i konflikt med andre barn og at datteren hadde hatt *en* venn, men de gled fra hverandre. To uker etter moren har fått vite om saken gjennom barnevernet fortalte datteren henne om "Hemmeligheten", først måtte de gå gjennom hele huset for å sjekke at alle vinduer var lukket og dører var låst. Moren gråt, da hun gjenfortalte datterens historie: *"Pappa gjør fæle ting med meg. Han slemme pappaen min tar tissen sin inni munnen min. Og så må jeg kle av han!"* Hun fortalte også at de seksuelle overgrepene hadde skjedd soverommet i mammaens seng. *"Mamma! Skal du dø?"* spurte datteren hver kveld, hun var livredd og hadde vanskelig for å få sove. *"Pappa sa du kom til å dø, hvis jeg fortalte deg om Hemmeligheten og at jeg også kom til å dø"*.

Videre ba aktor moren fortelle om barnets start på skolelivet. Den ble vanskelig, fordi datteren stadig kom i konflikt med andre barn. Andre støtte henne fra seg og ekstra ressurser var helt nødvendig for å hjelpe barnet gjennom skoledagen.

Overgrepshistorien ble kjent i lokalmiljøet og påførte barnet et stigma, fordi foreldrene til andre barn snakket og spekulerte. Moren fortalte at hun derfor valgte å sende et informasjonsbrev til foreldrene i skolekretsen i håp om å dempe spekulasjonene rundt datteren, men situasjonen ble verre. BUP anbefalte et miljøbytte, fordi skolens kompetanse på området overgrepsutsatte barn ble trukket i tvil. Datterens adferdsproblemer førte til at hun ikke ble invitert i de andre barnas bursdag, fordi hun snakket om å drepe og gjøre seksuelle tilnærmelser til andre jevnaldrende og skremte derfor de andre barna og også deres foreldre. Mor og barn flyttet til et annet sted i landet, der jenta fikk plass på spesialskole.

Morens vitneforklaring samsvarte med informasjonen som barnet hadde gitt i avhøret og ble nok et vitne som understøttet barnets forklaring.

Brorens forklaring

Broren var over 20 år og halvbror til jenta. Han bodde ikke i huset der jenta bodde. Søsteren hadde fortalt om overgrep begått av jentas far og at faren da var en sånn slem onkel. Kvelden hun fortalte broren om "Hemmeligheten" måtte han bli med søsteren rundt i huset og se til at alle vinduer og dører var lukket og låst, fordi hun var så redd for at "den slemme onkelen" skulle komme. Broren sa han trodde på søsterens forklaring.

Barnehagestyrers forklaring

Barnehagestyreren hadde ansvar for rapportene som forelå angående jentas adferdproblemer som skapte mye konflikt i barnehagen. Det ble lagt frem tre rapporter og arbeidslogger som underbygget vitnenes forklaringer og forklaringen barnet hadde gitt i dommeravhøret.

Rettsakkyndiges uttalelse

Sakkyndige i rettssaken var overlege på BUP⁴⁶ og spesialist i psykiatri på området seksuelle overgrep mot barn med 12 års erfaring på feltet. Rettsakkyndige forklarte at overgrepsutsatte barn ofte kan splitte personlighet for å beskytte seg mot krenkende overgrep begått av personer i nære relasjoner. Det er vanlig at overgrepsutsatte barn bruker uttrykk som "slem pappa" og "snill pappa". Sterk følelse av skam og skyld er noe av forklaringen til at barnet bruker flere uttrykk om samme person og samme hendelse, især når overgriper er en nær relasjon til barnet.

Det er også vanlig med endringer i humør når man har betrodd noen store tunge bekymringer. Sakkyndige opplyste retten om at foreldrene for to år siden hadde bedt

⁴⁶ BUP: Barne- og Ungdomspsykiatrisk Klinik

BUP om ADHD⁴⁷-utredning, da var barnet fire år og hadde fått problemer med å omgås andre barn og hun var uvanlig aktiv. Resultatene fra undersøkelsen den gang konkluderte med at hun *ikke* led av ADHD, bare at hun var bare svært aktiv. På et tidlig tidspunkt hadde barnehagen iverksatt tiltak med forsterkede ressurser rundt barnet, fordi hun hadde så store problemer med å omgås både voksne og barn. Dette kom til uttrykk gjennom at hun for eksempel ikke orket ikke nærhet og ikke klarte å knytte vennskap eller ha relasjoner til andre barn eller voksne, noe som igjen førte til at hun ikke hadde venner. Barnet kledde ofte av seg, viste seksuell adferd overfor de andre barna og hadde seksuelle scener med andre barn som hun låste seg inne med på do med, noe rettsakkyndig mente var tegn som tydet på at barnet hadde vært utsatt for overgrep.

Pedagogisk leders forklaring

Barnehagens pedagogiske leder redegjorde for møter mellom barnehagen og barnets foreldre. Hun viste til rapporter og loggføringer omkring barnets store adferdsproblemer. Her kom det frem at jenta var svært seksuelt utaggenderende og vitnet fortalte enda flere detaljer som bygget opp under mistanker om at hun var utsatt for seksuelle overgrep.

Bistandsadvokatens erstatningskrav

Bistandsadvokaten redegjorde for erstatningskravet i saken og viste til lignende sak der oppreisningsbeløpet var kr 150 000. Kravet om erstatning skal være ment som en kompensasjon for den overlast jenta har lidd som følge av overgrepene hun har vært utsatt for.

⁴⁷ ADHD: AD: Attention Deficit; oppmerksomhets- og konsentrasjonssvikt og HD: Hyperactivity Disorder; hyperaktivitet, uro og impulshandlinger, Folkehelseinstituttet, ADHD-faktaark, 2009 (http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=233&trg=MainLeft_5648&MainArea_5661=5648:0:15,2917:1:0:0::0:0&MainLeft_5648=5544:60586::1:5647:2:::0:0)

Aktors prosedyre

Aktor oppsummerte bevisgrunnlaget, som ble begrunnet som godt, siden det forelå er dommeravhør med god kvalitet og at relevant informasjon ble understøttet av fire andre vitneforklaringer, samt at sakkyndiges uttalelse la vekt på at barnets adferd klart pekte i retning av at barnet hadde vært utsatt for den type seksuelle overgrep som ble fortalt om i dommeravhøret.

Oppsummering

Barnets fortelling i dommeravhøret ble understøttet av fire vitneforklaringer, det vil si barnearbeideren, styrer i barnehagen, moren og den eldste broren. Til moren, barnearbeideren og den eldste broren hadde hun fortalt flere detaljerte opplysninger om seksuelle overgrep; blant annet at faren hadde satt henne oppå seg, tatt tissen inni hennes, at hun måtte late som farens penis var middag og at bestefar og to brødre også hadde vært tilstede og sett på, noe som kan tyde på at omfanget av trusler, overgrep og antall overgripere trolig større enn det tiltalebeslutningen viser. Vitnenes forklaringer har likt innhold og barnet har fortalt om de samme hendelsene til flere forskjellige personer, mens i dommeravhøret sa hun ikke noe om dette. Forvirringen som kom til uttrykk gjennom barnets bruk av "snill pappa" og "slem onkel" ble usikkerhetsmomentet i forhold til om ugjerningene var begått av faren eller en eventuell ikke navngitt person. Rettsakkyndig spesialist i psykiatri mente jentas adferd viste at det var stor sannsynlighet for at hun hadde vært utsatt for seksuelle overgrep og at det er vanlig at barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep av foreldre, bruker "snill" og "slem" betegnelse på samme samme person. Spørsmålet var om retten trodde på om dette barnet hadde erfart det hun fortalte om.

I hvilken grad ble barnets rettssikkerhet ivaretatt?

Tingrettens behandling av saken førte til at tiltalte ble dømt til tre års ubetinget fengsel. Riksadvokaten hevdet det forelå straffbare handlinger som tilsa en betydelig strengere strafferamme enn det Tingretten kom frem til og anket. Påtalemyndigheten anket saken

med hensikt å øke straffeutmålingen i denne aktuelle saken. Aktor la ned påstand om tre år og seks måneder og retten sa seg enige i aktors påstand. Straffeutmåling baseres på tidligere dommer som er gitt i liknende saker. Lagmannsretten la til grunn som bevist ut over enhver rimelig tvil at tiltalte forsettelig hadde forholdt seg som beskrevet i tiltalen overfor sin datter.

Vitneforklaringene fra barnehagepersonalet og sakkyndiges uttalelser pekte på de store belastningene barnet hadde med hensyn til adferdsproblemene med jevnaldrende. Hun ble også utstøtt fra lokalsamfunnet og familien ble splittet etter overgrepene ble avdekket. Observasjonen ga inntrykk av at barnet ble tatt hånd om da barnevernet først grep inn. De var raskt på banen noe som var positivt for barnet, fordi det førte til at overgrepene fra faren opphørte. På den andre siden vil skadene som følge av overgrepene vil være store ekstrabelastninger som barnet sannsynligvis vil måtte leve med på flere plan. I følge sakkyndiges forklaring påført mange former for tilleggsskader som kom til uttrykk i store sosiale adferdsproblemer. I tillegg kan seksuelle overgrep gi varige psykiske og fysiske lidelser hele livet (Leira 2003, Søftestad 2008, Kirkengen 2009 og Axelsen & Bakke 2012).

Sakens dokumenter i form av tilleggsrapporter og loggføringer fra barnehagen, dommeravhøret og vitneforklaringer fra fire personer understøttet og gjorde barnets forklaring troverdig. At barnet var utsatt for overgrep ble oppdaget av barnehagen etter seks måneder og at dommeravhøret ble gjennomført en måned etter anmeldelsen. Tingretten behandlet saken et halvt år etter dommeravhøret og anken ble behandlet i lagmannsretten tolv måneder etter. Til sammen tok den rettslige behandlingen av saken gjennom to rettsinstanser 18 måneder.

Oppsummert er det flere forhold i denne saken som kan sies å være av betydning for barnets rettssikkerhet, for det første fungerte støtteapparatet rundt barnet, gjennom barnehagens bekymringsmelding og barnevernets anmeldelse av forholdene. For det andre ble beviser i saken sikret gjennom dommeravhør med trenet barneavhører som

ga gode etterforskningsresultater som førte til at den mistenkte faren ble siktet. I henhold til gjeldene lovgivning og krav på rettsvern kan barnets rettssikkerhet i dette tilfellet sies å bli ivaretatt tilstrekkelig forholdene tatt i betraktning.

I dette kapitlet har jeg presentert observasjoner fra rettssaken og i neste kapittel presenteres informantenes erfaringer fra sine ståsted i den rettslige prosessen som ytterligere vil være med å belyse styrker og svakheter ved ivaretagelse av barns rettssikkerhet i saker som omhandler barn utsatt for seksuelle overgrep.

7 Profesjonelle blikk på barns rettssikkerhet

7.1 Innledning

Jeg har over tid jobbet med å belyse spørsmålet om hvordan det står til med overgrepsutsatte barns rettssikkerhet ut ifra flere perspektiv. Jeg har konsentrert problemstillingene rundt disse temaene: Hvordan ivaretas overgrepsutsatte barn gjennom de ulike stadiene i rettsprosessen og på hvilken måte håndheves lovgivningen på feltet som er ment å beskytte de mest sårbare i samfunnet?

For å få innsikt i hvordan barns rettsvern håndheves i rettsprosessen, har jeg intervjuet et utvalg sentrale aktører som representerer ulike profesjoner på fire stadier i rettsprosessen og utvalget falt på en barnehusleder, tre spesialletterforskere, to bistandsadvokater og tre statsadvokater som profesjonelle aktører i rettssystemet om hvordan de forholder seg til barn som vitner og hvordan de opplever at overgrepsutsatte barns rettssikkerhet blir ivaretatt. Materialet blir gjengitt i neste avsnitt. Jeg har valgt å presentere dataene delt opp pr profesjon og siden sammenstille eventuelle felles oppfatninger og ulikheter i oppsummeringen. Empirien brukes i oppgavens diskusjonskapittel for å belyse forholdet mellom hvordan lovgivningens virkeområder er ment å fungere og hvordan denne faktisk gir seg utslag i informantenes erfaringer rundt rettslig praksis for siden å kunne si noe om barns reelle rettsvern i lys av et rettssikkerhetsperspektiv.

Første skritt i den rettslige prosessen er anmeldelse som leveres på den lokale politistasjonen, her må en foresatt eller eventuelt verge bistå barnet. Videre, etter anmodning fra Tingretten gjennomføres dommeravhør av barnets vitneforklaring på et barnehus og resultatene fra dette, samt den øvrige etterforskningen vurderes av politiadvokat eller statsadvokat for om saken skal domstolsbehandles.

For å få innblikk i hvordan politi- og rettsvesen behandler overgrepssaker har jeg spurt informantene om hvordan de gjennom sin rolle i rettsapparatet ser på ulike forhold knyttet til ivaretagelse av overgrepsutsatte barns rettssikkerhet. Jeg har spurt om i hvilken grad barnefaglig kompetanse hos de ulike aktørene er av betydning for etterforskningen og hva de ser på som svakheter og hva som er styrkende i forhold til ivaretagelse av barns rettssikkerhet i seksuelle overgrepssaker. Informantene ble spurt om troverdighet i forhold til barn som vitner og hvordan det står til med barns rettssikkerhet i Norge i dag. Deres forslag til konkrete tiltak for bedre å ivareta barnas rettssikkerhet blir presentert avslutningsvis. Intervjudataene blir presentert i denne rekkefølgen:

- *Barnehusleder om Barnehuset*
- *Spesialletterforskerne*
- *Bistandsadvokatene*
- *Statsadvokatene*

7.2 Barnehuslederens blikk

R.G. er leder av et av landets barnehus. Barnehusenes mandat er å påse til at barns rettssikkerhet blir ivaretatt. Deres rolle er blant annet å være den koordinerende funksjon blant faginstansene som involveres i den rettslige behandlingen. Med hensikt på å best mulig ivareta barnets situasjon er det lagt til rette for at gjennomføringen av dommeravhøret og medisinske undersøkelser skjer på et sted, slik at barnet slipper å bli sendt rundt på flere steder. Barnehuset sørger for at barnet blir avhørt i en form som skaper minst mulig belastninger og tilbyr traumebehandling for barn og når mors og fars omsorgsevne svekkes som følge av en krisesituasjon. Hele familien tilbys råd og veiledning, hvis de har behov for det.

Venting på flere stadier i rettsprosessen

Barnehuslederen mener at all ventingen på flere stadier i rettsprosessen utgjør et faremoment i forhold til barns rettssikkerhet. Tiden det tar fra en sak anmeldes til

dommeravhør kan gjennomføres setter barna i en vanskelig situasjon av forskjellige årsaker. Hun forteller at personalet på Barnehuset synes det er vanskelig å se at noen barn blir sendt tilbake til familien der overgrepene kan fortsette som før og at barnet da i venteperioden før avhøret må leve i hjem med trusler og flere overgrep, som videre fører til at barna blir redde og ikke vil snakke om overgrep, fordi de frykter konsekvenser i form av vold om de forteller sannheten.

Et annet problem med den lange ventetiden før barnet kan komme inn til avhør er, at barn som bor midlertidig i beredsskapshjem opplever en stor grad av usikkerhet i forhold til tiden det vil ta til saken deres løser seg for dem. Noen barn må vente i tre til fire måneder før de blir avhørt, da er det fare for at mye viktig informasjon går tapt og som i sin tur kan føre til et svakt eller mangelfullt grunnlag for en eventuell rettslig behandling.

Et annet aspekt ved den lange ventetiden som oppleves av mange gjennom rettsprosessen er at det kan ta opptil fire måneder å vente på en utskrift av dommeravhøret. Politiets etterforskningsgrunnlag er avhengig av at det foreligger utskrift av dommeravhøret som er helt nødvendig før en eventuell domstolsbehandling. R. G. mener denne prosedyren er helt unødvendig, fordi man har opptaket dommeravhøret på bilde- og lydfil og når som helst kan gå tilbake på denne og avspille om det er noe tvil eller uklarheter. Barnehuset opplever at det er en veldig presset arbeidssituasjon ved de fleste tingretter som er årsaken til den lange ventetiden på dette stadiet, mens ventingen på gjennomføring av dommeravhør først og fremst ligger hos politiet.

Rettslig eller terapeutisk behandling?

Barnehuslederen forteller at noen av de større barna og ungdommene ikke er så opptatte av at saken deres skal domstolsbehandles og at overgriperen skal straffes, men at det viktigste for dem er å snakke med noen og få fortalt sin historie og at det

seksuelle misbruket opphører. R. G. sier at for noen holder det å fortelle hva som har skjedd, så er de ferdig med det og siden vil de videre i livet sitt.

Barnehuset jobber kontinuerlig med ivaretagelse av rettssikkerhet for volds- og overgrepsutsatte barn og er klart et av tiltakene som i størst grad kan sies å ha betydning for styrkingen av rettssikkerhet overfor overgrepsutsatte barn.

Deres rolle som koordinator mellom dommere, bistandsadvokater, forsvarer, psykologer, leger, sykepleiere, barnevernsarbeidere, foreldre, verger og egen rolle er også sentral som styrker barnet stilling som eget subjekt i den rettslige prosessen.

Barnehuset er organisert som en del av politiet, som første instans i en rettslig prosess tas barna imot i omgivelser tilpasset barn og unge.

7.3 Spesialetterforskernes blikk

Spesialetterforskernes rolle

Spesialetterforskerne har fortalt om sine syn på hvordan rettssikkerhet for overgrepsutsatte barn ivaretas gjennom den rettslige prosessen. Deres rolle er sentral, etterforskerens oppgave er å sikre bevis og å lete etter saklige fakta som kan støtte opp om saken for øvrig, eller å avdekke eventuelle usanne historier. Deres ansvar er å samle informasjon fra andre vitner, tekniske bevis, medisinske undersøkelser og andre støttebevis og sammenfatte funnene som skal bekrefte eller avkrefte mistanker om seksuelle overgrep. De er også som tidligere sagt ansvarlig for gjennomføringen av dommeravhøret. Summen av etterforskningsarbeidet er avgjørende for om saken kan føres for retten eller blir henlagt og om det er grunnlag for tiltale avgjøres av politijurist, statsadvokat eller riksadvokaten og dette avgjøres ut i fra lovbruddets grovhet og strafferammene.

Felles for de tre etterforskerne er spesialiseringen fra Politihøgskolens barneavhørsutdanning og i gjennomsnitt har de 19, 3 års erfaring med å jobbe i saker som omhandler seksuelle overgrep mot barn.

Spesialletterforskere i barneavhør	1 (Y.E.)	2 (Z.E.)	3 (U.E.)
Etter- og videreutdanning	PHS	PHS	PHS
Antall års erfaring	15	22	20
Kjønn	K	K	K

Politietterforskernes blikk på overgrepsutsatte barns rettssikkerhet

Y. E. er utdannet spesialetterforsker i barneavhør og har jobbet med etterforskning av seksuelle overgrep mot barn hele politikarrieren. På spørsmålet om hvordan det står til med barns rettssikkerhet i Norge i dag, sier hun: *"... det er grunnleggende tegn på dårlig rettssikkerhet for barn er at de må vente så lenge på avhør, i motsetning til en voksen som kan anmelde en forbrytelse straks etter den har skjedd"*. Det er forskjellige grunner til at hun peker på den lange ventetiden som et problem. I henhold til forskrift om dommeravhør av barn skal som hovedregel et avhør gjøres senest 14 dager etter ugjerningen er kjent for politiet (Forskrift om dommeravhør av barn ... 1998), som i motsetning til ordningen med barneavhør hvor personer over 18 år kan kreve at avhøret finner sted straks ugjerningen har skjedd. Mye viktig informasjon går tapt ettersom hvor lang tid det går før avhøret av barnet er gjennomført. Y. E. hevder at er best for barnet dersom det første avhøret skjer raskest mulig og at det ikke er nødvendig med dommer eller forsvarer tilstede.

Treg saksbehandling svekker barns rettssikkerhet

Spesialetterforsker U. E. hevder den trege saksbehandlingen er ødeleggende for arbeidet som skal ivareta overgrepsutsatte barns rettssikkerhet. Hun viser til forskjellen mellom voksne som kan anmelde og ta opp forklaring i løpet av en time etter den kriminelle handlingen har funnet sted og et barn som i verste fall må vente i måneder, men i minimum 14 dager etter anmeldelsen har funnet sted kan avgi sin forklaring. Hun mener dette er et konkret eksempel på barns mangel på rettsvern og at allerede etter 14 dager kan mye viktig informasjon forspilles. Problemstillingen omtales også med jevne mellomrom i media og i en nyhetsartikkel forteller leder av Statens Barnehus Oslo,

at barn må vente i minimum 90 dager og at landsgjennomsnittlig ventetid for dommeravhør over hele landet er mellom 50 og 90 dager (Dagbladet, 4. Juli 2012, Nyheter, Reportasjer⁴⁸).

Avhørsmetodikk og kommunikasjonsteknikk inngir tillitt

På spørsmål om hvordan etterforskningen legges opp med tanke på at barn skal avhøres peker en etterforsker på at det i loven står at alle voksne har rett til å vite hvorfor de er kalt inn til avhør og at det ikke er noen presisering når det gjelder barn. For barnet er det like viktig som for en voksen å bli gjort kjent med *hvorfor* man må møte til avhør og derfor er det å få forhåndsviten om hvorfor man skal snakke med politiet viktig, fordi dette øker sjansene til å få en bedre avhørssituasjon, det vil si at barnet snakker og ikke er usikker og blir taus.

Spesialetterforskerne må være særlig oppmerksomme i avhørets første del, som gjelder formaning av sannhet. De bruker ekstra tid for å være helt sikre på at barnet skjønner forskjell på sant og usant. Dette er avhengig av barnets alder, utviklingsnivå og tilstand. Z. E. forteller at dette innledende og tidkrevende kommunikasjonsarbeidet er for å bygge et gjensidig tillittsforhold. Politietterforskeren snakker med barnet om familien, litt om interesser og om bakgrunn for å ha en plattform å bygge videre på. Med gode forberedelser i innledningen av avhøret lykkes de oftest med å få barnet til å fortelle en sammenhengende historie som kalles; "Barnets frie fortelling" som settes i gang med åpne spørsmål uten vesentlige avbrytelser eller ledende spørsmål.

Barnas åpenhet

Z. E. er overrasket over de overgrepsutsatte barnas åpenhet og villighet til å snakke med en helt fremmed person om traumatiske hendelser og vanskelige ting. *"De er jo i en nokså stressende setting og de er klar over at det sitter noen i "det andre rommet" og lytter på det de snakker om.."* sier hun og forteller om tilbakemeldinger fra overraskede rettspsykologer

⁴⁸ <http://www.dagbladet.no/2012/07/03/nyheter/barnehus/politi/innenriks/oslo/22401349/>

som sier at barna i avhør forteller mer til politiet enn til psykologen. Avhøret av barnet avsluttes med at etterforskeren oppsummerer hva de har snakket om og barnet blir spurt om hvordan han eller hun opplevde avhørssituasjonen og da svarer de fleste barna som har vært i avhør at de egentlig synes det har vært ok å snakke ut om det som har hendt med dem.

Avbrytelser under dommeravhør

I intervjuene kommer det frem at enkelte, særlig jurister, synes det kan bli for mye prat i avhørene av barna. Den innledende praten er sentral i arbeidet med å få gjennomført et godt barneavhør. Å inngi tillitt i starten er et langsommelig arbeid. Dette vektlegges i kommunikasjonsmodellen som ligger til grunn for barneavhør.

Grunnen til dette er å få barn til å snakke om de mest intime steder på kroppen og overgrepshandlinger krever at en *må* ha tillitsvekkende tilnærming og at det å bygge tillitt krever sin tid. Erfaringene til barneavhørene er at dersom tillitt er oppnådd, vil oftest kvaliteten på avhøret være bedre.

Når dommere eller politijurister blir utålmodige og uoppmerksomme kan viktig informasjon om detaljer som kan støtte opp rundt helhetsvurderingen gå tapt. Det kan forringe kvaliteten på avhøret, noe som er svært uheldig for barnet. Det er ikke uvanlig at politijuristen eller dommeren bryter inn, hvis de synes avhøret tar for lang tid: *"Er vi ikke ferdige snart .. ?"* eller *"Er vi nødt til å høre mer om denne fotballkampen?"*

Igjen blir dette en uheldig situasjon som til sist slår negativt ut for barnet. God dialog er en forutsetning for en lengre samtale med barnet og som resulterer i et bedre avhør.

Presses barnet til å svare "ja" – "nei" mister avhøret sin bevisverdi. U. E. mener mangelfull kunnskap om hvordan man kommuniserer med og forstår barn i avhørssituasjon kan føre til at saken må henlegges. Barn som presses til å fortelle, vil ofte la være å svare. Eventuelt tilpasses svaret hva de tror forventes av dem.

Etterforskerne mener slike avbrytelser er til hinder og svekker barns rettssikkerhet, fordi at avhøret kan miste sin verdi som bevis videre i det rettslige arbeidet.

Kollisjon ved anvendelse av rettsprinsipper

Y.E. mener barns særlig dårlige rettssvern bunner i at barn er i særstilling underlegne sine overgripere. Etterforskerne gjengir hver for seg nokså like historier når de beskriver situasjoner i overlegenhet mellom barn og voksen.

Noen situasjoner blir beskrevet som stadig tilbakevendende, som ved bruk av kontradiksjon. Dette gjelder saker hvor overgriper blir gjort kjent med sin status som mistenkt før dommeravhøret skal gjennomføres. U. E. beskriver dilemmaer som kan oppstå ved kontradiksjon. Ved å bli gjort kjent med viten om sin tilstand som mistenkt - før avhøret av barnet finner sted - vil vedkommende lett kunne manipulere barnet før avhøret. Etterforskerne viser til eksempler hvor barn trues til til å tie. Andre eksempler viser at mistenkte kan påvirke barn til å forandre sin første versjon av hendelsen. I slike tilfeller blir det vanskelig å få barnet til å snakke. Nok en situasjon som kan oppstå som av følge kontradiksjon, er at den mistenkte får god tid til for eksempel å fjerne tekniske spor som kunne vært gode støttebevis i tillegg til barnets forklaring.

Redde barn forteller ikke om overgrep

Etterforskerne vil unngå at barna blir redde. Et avhør som er preget av at barna engster seg for hva som skal skje med forelder(e), dersom de forteller sannheten, får liten bevisverdi. For eksempel spør noen barn før de svarer på spørsmål: "*.. kan pappa komme i fengsel, hvis jeg forteller ...?*". Andre barn har sagt med høy og tydelig stemme, mens de understreker at: "*..åh-hå - nei du, hjemme hos oss, der er alt i orden!*". Samtidig sitter etterforsker med konkret informasjon som bekrefter seksuelle overgrep.

Etterforsker U. E. forteller at barn, spesielt fra innvandrerfamilier, sier i avhør at: "*Barnevernet kommer og tar oss*", fordi de har blitt skremt hjemmefra er de redde for hva som vil skje om de forteller om overgrepene. I slike tilfeller blir resultatet at de redde barna holder tilbake viktig og relevant informasjon som gjør videre etterforskning vanskelig og i verste fall fører dette til at saken blir henlagt. Resultatet blir at barnet må fortsette å leve i familien og at overgrepene kan fortsette som før.

Z. E. forteller om en annen type "oppkonstruerte historier" som forekommer i disse sakene, som når politiet avdekker at barnet forteller en usann historie med den hensikt å beskytte mor som vil unngå at far blir satt i fengsel.

Spesialletterforskerenes erfaringer gjengitt som over viser at ivaretagelse av rettssikkerhet for de mest sårbare og utsatte barna uten støtte fra foreldre er svært vanskelig, uten å gå til dramatiske tiltak som å ta barna ut av hjemmet. Etterforskerne er klar over at tiltak som dette har også store konsekvenser for barnet. Praksisen er "minste inngripen" for å ivareta barn og foreldre på best mulig måte.

Raskt ute med åstedsgranskning

Etterforsker Y.E. mener det er viktig at politiet er raskt foretar åstedsgranskning, samtidig med pågripelse av mistenkte. I slike saker er sannsynligheten stor for at de finner støttebevis som for eksempel sexleketøy, pornoblader, filmer og bilder som kan bekrefte barnets forklaring. At politiet er raskt på åstedet er av betydning, fordi barnets forklaring alene er uten særlig verdi. Understøttes den ikke av andre tekniske bevis, åstedsfunn eller vitneobservasjoner, vil mangel på bevis ikke gi tilstrekkelig grunnlag for å ta ut tiltale. Dette er en av hovedgrunnene til at siktelsen frafalles og saken henlegges.

Offentlig påtale

Politiet har anledning til å iverksette tiltak gjennom offentlig påtale, dersom det foreligger helt konkrete bevis om at seksuelle overgrep har funnet sted. De sakene der politiet har tatt ut offentlig påtale og fører saken for retten er ifølge Z. E. vanskelige og fører sjelden frem. De barna som utsettes for vold og seksuelle overgrep av foreldrene og hvor verken den ene eller den andre av foreldrene støtter barnets sak og heller ikke Barnevernet griper inn er en ekstremt sårbar gruppe med behov for hjelp. Politiet ser at det er også er andre forhold som ytterligere kan forvanskelige disse utsatte barnas situasjon. Når barn står i fare og må beskyttes mot flere overgrep, uttrykker en etterforsker det slik om hva som er til "barnets beste": *"Å bli tatt ut av hjemmet er heller*

ingen garanti for at barnet eller barna -... i noen saker gjelder det også flere søsken – kommer i nye trygge hjem. Det har vi eksempler på.” Dette gjelder altså i saker hvor barn tas ut av hjemmet etter tvangstiltak, for å verne de mot foreldrene.

Politietterforskerne om Barnevernet

Om Barnevernets praksis sier etterforsker Z. E. at Barnevernet ser på familiesplittelse som et så ekstremt inngrep og legger i sin vurdering til at på grunn av prinsippet om *det minste inngrep* i familiens sfære vil veie tyngst, som vil si at barnet i minst mulig grad skal tas ut av hjemmet.

Barnets rettssikkerhet kan oppleves som mangelfull

Y. E. opplever barns rettssikkerhet generelt som mangelfull på flere stadier i den rettslige prosessen. *”Det aller verste er når etterforskningen er eller har gått ”drit dårlig...”*. Hun unnskylder språkbruken og fortsetter: *”Og barnet må sendes tilbake til hjemmet der vi vet overgrep har funnet sted, over lengre tid ... – Det er fælt – det er det aller verste i denne jobben.”* Jeg spør hva *”drit dårlig etterforskning”* er? Hun svarer at det er når politiet ikke klarer å sikre tekniske bevis i saken, hverken i dommeravhørene, ved åstedsgranskning eller i snakk med andre vitner.

Påkjenninger for barna

Y. E. nevner eksempler som kan si noe om omfanget av påkjenninger noen barn må gjennom i overgrepssaker. Hun forteller om søsken som plasseres i beredskapshjem på ubestemt tid saker der barnet eller barna, hvis far er mistenkt og mor ute av stand til å ha omsorgen for barnet. I tillegg skal de avhøres om vanskelige forhold og være vitne i egen sak. Påkjenningene barna opplever rammer på mange plan, med tillitsbrudd fra nære omsorgspersoner og i forhold til utfall av rettssak. Disse barna har ingen garantier for at rettssikkerhetsnettene ivaretas, men er avhengige av å bli tatt hånd om av det offentlige som forvaltere av deres rettigheter i en svært vanskelig livssituasjon. Y. E.

reflekterer også over at det ikke er garanti for et liv uten fare for overgrep, dersom barna overføres til beredskapshjem eller permanent blir flyttet til en annen familie.

På den ene siden skal politiet ivareta barnets krav på rettssikkerhet, gjennom å sikre spor som et eventuelt grunnlag for en rettssak. På den andre siden skal rettssikkerhet for begge parter ivaretas og den mistenktes rettssikkerhet ivaretas gjennom kontradiksjonsprinippet og legalitetsprinsippet. Dette er eksempler på dilemmaer som viser kompleksiteten i politiets etterforskningsarbeid ved avdekking av seksuelle overgrepssaker mot barn. Disse erfaringene trekkes videre med i oppgavens diskusjon.

Om barnefaglig kompetanse i politi og rettsvesen

Etterforskerne ble spurt om de involverte profesjonenes grad av barnefaglig kompetanse var tiltrekkelig og hvilken betydning dette har for barns rettssikkerhet og på dette svarer Z.E. at det i teorien bare er spesialutdannede etterforskere som skal jobbe med disse sakene. Hun legger til at de må ha fritak fra andre oppgaver, slik at deres spesialisering ikke kommer som en belastning i form av økt saksmengde, slik problemet nettopp er i dag. På toppen av en allerede presset arbeidsdag må man håndtere det tidkrevende arbeidet som det er å jobbe med avhør av barn, fordi det er viktig å være godt forberedt som ansvarlig for etterforskningen, derfor tas arbeidet med hjem og man sitter hele natten om nødvendig, sier Z. E. Dette kan gi et dårlig utgangspunkt for alvorlige saker der det kreves ekstra kompetanse og arbeidskapasitet og et faremoment i forhold til barnets rettssikkerhet.

De tre etterforskerne svarte nokså likt på spørsmålet om hvordan det står til med barns rettssikkerhet i dag, for det første at det er en merkbar endring i forhold til dommere av den gamle skolen – de er på vei ut. En etterforsker sa rett ut at dommere som besitter gamle holdninger i forhold til barns troverdighet direkte virker som en brems på barns rettssikkerhet. Etterforsker U. E. sier barns rettssikkerhet virker betydelig bedre på enkelte nivåer i straffesystemet og at en viktig faktor er opprettelsen av barnehus og

peker på viktigheten av at barnet møter kompetente fagfolk som legger forholdene til rette i avhørssituasjonen og at det tverrfaglige samarbeidet mellom politifolk, jurister og barnefaglige spesialister er av stor betydning for barnets rettsvern og sakens utvikling videre inn i rettssystemet.

Hurtigopplæring av politietterforskere

Z. E. er kjent med at det ute i distriktene driver en slags "hurtigopplæring" på området avhør av barn og at kvaliteten på denne opplæringen er nokså dårlig, fordi den for det første er kortvarig og for det andre at det ikke sørges for oppfølging og veiledning, underveis og i etterkant. Resultatet blir at med denne typen hurtigopplæring med dårlig eller ingen oppfølging blir det bare uheldig for barnet som fornærmet i saken og som ikke til barnets beste, sier Z. E..

Politiet om dommerens rolle i dommeravhøret

Generelt mener Z. E. at dommernes manglende interesse for barns rettssikkerhet er et problem og etterforskeren har ofte fundert over at dommerne ikke kan pålegges å utvide sin kunnskap, de er den dømmende makt og i kraft av sitt embete helt klart overlegne når det gjelder makt i forhold til barn. Den samme etterforskeren forteller at i det ene øyeblikket kan en dommer si: "*Dere kan jo dette ... kan ikke bare dere ta over dette?*" Og i neste øyeblikk kan de ombestemme seg og avbryte et avhør på grunn av at de ikke synes saken drives fort nok fremover. Z. E. synes det er altfor mange ting som overlates til dommernes personlige innstilling i overgrepssaker mot barn og igjen er dette bare uheldig og slår dårlig ut rettssikkerhetsmessig overfor sårbare barn.

Tilfeldigheter avgjør

Etterforsker Z. E. sier det mange ganger er tilfeldigheter som avgjør, fordi det er så personavhengig hvem barnet møter i rettsapparatet, noe som er veldig uheldig og truer rettssikkerheten for barn generelt. Den samme etterforskeren har flere ganger opplevd at dommere har uttalt: "*La oss slippe å få disse sakene, det er jo dere som kan dette!*"

I politiet blir saker som handler om seksuelle overgrep generelt og barn spesielt, oftest behandlet av kvinnelige politibetjenter og kvinnelige etterforskere slik en av spesialetterforskerne fortalte om hvordan kvinner ble utpekt til å ta dette ansvaret:

"Det hender at den yngste dama på stasjonen blir valgt ut til å ta avhør av barn uten at hun har erfaring med barn i avhør. De eldre kan si ting som: "... ja, du liker vel unger, siden du er dame og ung og sånt - så dette avhøret tar du ... ! Altså, den yngste og mest uerfarne på alle områder."

Avdekking av usannheter

Spesialetterforskerne sier at de har like stort fokus på å *avdekke usannheter* som å avdekke *sannheter* når det gjelder overgrep mot barn og unge. En av etterforskerne antar at i omtrent hver 5. sak som etterforskes dreier det seg om barnefordeling og ikke seksuelle overgrep og derfor er det svært viktig å ivareta mistenktes rettssikkerhet med tanke på at ingen uskyldige skal dømmes. I de sakene hvor det oppstår tvil rundt barnets fortelling og det anmeldte forhold, vil i hovedsak kravet til bevis være det som veier tyngst i forhold til en eventuell dom og i tilfeller der barn snakker usant, vil man oftest kunne avdekke dette gjennom forhold som sannsynligvis ikke ville holde mål i norsk rett. Spesialetterforskerne tilstreber også i høyeste grad å ivareta den mistenktes rettssikkerhet, for å unngå uheldige utfall og forhindre at uskyldige blir dømt.

Oppsummering

Spesialetterforskerne jobber daglig med barn i avhør og har i snitt 12 års erfaring med denne typen arbeid. De peker på mange av de samme tingene når det gjelder svakheter som kan få følger for overgrepsutsatte barns rettssikkerhet. De har også nokså like svar når det gjelder hva de opplever som styrker for barns rettssikkerhet, Størst trykk legger spesialetterforskerne på hva som svekker barnas rettssikkerhet. De mener for det første at spesialkunnskap om hvordan kommunisere med barn i vanskelig situasjoner, er av stor betydning. Sett fra barnets perspektiv vil det å oppnå tilfredstillende grad av rettssikkerhet være avhengig av betingelser for barneavhør i kombinasjon med grundig politiarbeid. Den videre rettslige behandlingen, vil med godt politiarbeid og godt

barneavhør være av stor rettssikkerhetsmessig betydning for barnet. På samme måte vil etterforskningsarbeidet også være av stor betydning for uskyldig mistenkte med tanke på å avsløre eventuelle falske anklager. Videre mener de at de senere årenes tiltak med tanke på spesialutdannede barneavhørere og opprettelsen av barnehus er fremmende og viktig for ivaretagelse av barns rettssikkerhet generelt.

I neste avsnitt gjengis data fra intervjuer med to bistandsadvokater.

7.4 Bistandsadvokatenes blikk

Bistandsadvokatens roller

Bistandsadvokatens rolle er å bistå barn og foresatte, eventuelt verge i vold og overgrepssaker og deres arbeid består også i å ivareta fornærmedes krav på erstatning i straffesaker. Når det gjelder det bistandsadvokatens ståsted i rettsprosessen er de sjelden direkte i kontakt med de minste barna. Deres behandling av saken går gjennom foresatte eller verge til barnet. Deres jobb er også å være tilstede under dommeravhøret, hvor de kan føye til spørsmål underveis som tilskuer, men ikke direkte til barnet selv.

De to bistandsadvokatene jeg intervjuet hadde noe ulik erfaring; en erfaren kvinnelig advokat med mange års praksis kun på barnerett og en yngre mann med fire års erfaring, men ikke utelukkende barn, han jobbet med mange forskjellige typer saker.

Bistandsadvokater	1 (B.B.)	2
Etter- og videreutdanning	Spesialist i barnerett	Ingen
Antall års erfaring	15	4
Kjønn	K	M

Her presenteres hvordan bistandsadvokatene jobber med overgrepssaker og deres syn på hvordan det står til med barns rettssikkerhet i Norge idag.

Forhold som påvirker barns rettssikkerhet

En av bistandsadvokatene er spesialist i barnerett og har jobbet med seksuelle overgrepssaker i over 15 år. På spørsmålet om hvordan det står til med barns rettssikkerhet i Norge i dag, svarer bistandsadvokat B. B. at rettssikkerheten for barn i Norge i dag er samlet sett variabel og dessverre avhengig av hvilke personer som er involvert i saken. B. B. mener flere ting avgjør barns rettssikkerhet.

I noen saker har det skjedd at Barnevernet "snakker i stykker" saken. Her betyr det at Barnevernet griper inn i familien med for eksempel terapeutiske tiltak og unnlater å anmelde de faktiske forhold, som seksuelle overgrep.

Dette er eksempler på hvordan barns rettssikkerhet svekkes gjennom praktisk bruk av de barnerettslige prinsippene; Her tilbys terapi under tanken om at "minste inngripen" er til det beste for barnet.

For det andre kan politiet kan ødelegge bevis. Da henvises det til eksempler der avhøret gjøres av politifolk uten kompetanse, det vil si utenfor regien av barnehus.

Hos enkelte dommere kan troverdighet i forhold til barns vitneforklaringer, utgjøre en fare for barns rettssikkerhet. Bistandsadvokat B. B. forteller at etter lovendringen om at forulempede og etterlatte i straffesaker har krav på erstatning kan dette føre til at ofrene må slite ytterligere med å bli trodd i sin sak. Det kan gi seg utslag i at forsvarer bruker mot deg at du bare er ute etter økonomisk gevinster og at omfanget av de seksuelle overgrepene bagatelliseres.

Bistandsadvokatens erfaringer fra Barnevernet

B. B. opplever at det er svært variabel kompetanse i Barnevernet og sier hun har fundert endel på fagets utdanningsinnhold, men ser at mangel på kompetanse om barns rettsvern kan ramme det enkelte barnet eller ungdommen hardt og at kan dette få store konsekvenser.

Jeg bruker en klient historie fortalt av bistandsadvokat B. B. til å illustrere eksempel på hvilke ekstra store belastninger barn og unge i slike saker må leve med. Her

fremkommer problematiske sider bistandsadvokaten har møtt på rundt overgrepssaker og støttesystemets mangler på profesjonell håndtering. Hun har lang erfaring i samarbeid med Barnevernet. Saken gjaldt en jente på 14 år som over lang tid hadde vært utsatt for massiv vold, seksuelle overgrep og trusler. Moren til jenta var narkoman og stefaren svært voldelig. Som følge av vold og tortur over en årrekke var jenta blitt 100 % ufør. Hun var tilkjent erstatning for skadene hun ble påført. Jenta hadde ingen foresatte eller familiemedlemmer til å støtte seg på.

Hun måtte vitne i retten to år etter straffesaken og ble på denne måten påført ekstra store påkjenninger. Under vitneforklaringen ble 14-åringen re-traumatisert og sendes til legevakten og ble tatt hånd om av lege og psykiater i over seks timer. Bistandsadvokaten ble av både Legevakten og Barnevernet, bedt om å ta jenta med hjem til seg og ta vare på henne mens rettsforhandlingene pågikk. Retten og de medisinske ansvarlige anså det som svært viktig at jenta klarte å fullføre hele rettsprosessen, også fra et helseperspektiv.

Bistandsadvokaten ringte Barnevernets kontaktperson for jenta og krevde at hun som jentas eneste støtte måtte være tilstede i rettssalen med tanke på at den nedkjørte og ødelagte jenta fikk støtte i de dagene retten utspilte seg. Barnevernsrepresentanten som var satt til å føre saken for den skadde jenta uttalte at; *"... denne saken er så forferdelig at jeg orker rett og slett ikke å ta dette innover meg og delta i saken!!"*

Om barnefaglig kompetanse og dommere

På spørsmål om barnefaglig kompetanse var avgjørende hos aktørene i rettsprosessen, svarte B. B. at det er svært variabel kompetanse hos de ulike dommerne og deres varierende grad av empati overfor de overgrepsutsatte barna er avgjørende. B. B. illustrerer dette med en sak som handlet om en 15-årig jente som var blitt gruppevoldtatt. I denne saken ga dommerne høylytte kommentarer om at jenta gjorde seg til, fordi hun gråt mens hun fortalte retten om overgrepene.

Bistandsadvokaten hevdet dette var dommerenes måte å markere manglende tiltro til jentas forklaring. B. B. sier at på den andre siden kan det hende fornærmede ikke blir trodd hvis hun lar være å gråte, og henviser til en annen sak der en forsvarer brukte mot en jente at dersom hun ikke gråt, mens hun fortalte om grove overgrep, kunne hun altså ikke ha vært utsatt for grove overgrep.

Noe som også preget disse sakene var sammenblandingen av å straffesaksbehandle både seksuelle overgrep og erstatningskrav samtidig, begge jentene i disse sakene ble ikke trodd av dommerne, men begge ble mistenkt for å være ute etter penger og som fortalt innledningsvis er dette en uheldig ordning for fornærmede når det går på troverdighet i forhold til overgrepshistorien.

Troverdighet i forhold til barns vitneutsagn

Bistandsadvokat B. B. har gjort seg noen tanker omkring barn og troverdighet og erfaringer i forhold til forskjeller mellom barns og voksnes vitneforklaringe utgjør for henne et tankekors, når barn helt rolig og behersket forteller om grove seksuelle overgrep de har vært utsatt for i motsetning til voksne personer som kan dramatisere voldsomt.

Jeg fortsetter med å presentere utdrag og erfaringer fra bistandsadvokat B. C. sitt arbeid med overgrepssaker. Når det gjelder det konkrete juridiske arbeidet der bistandsadvokaten står i rettsprosessen peker B.C. på at de sjelden er direkte i kontakt med barnet. Deres jobb er å fremme erstatningskrav og informasjonen de har på saken går gjennom foreldre eller verge til barnet.

Bistandsadvokat B. C. mener at det er bra med opprettelsen og bruken av barnehus og at den spesialkompetansen som koordineres og finnes der kommer til nytte. Han forteller at han bruker rådgivere på barnehuset for eventuell veiledning når det er noe

barnefaglig han vil undersøke og at han ved uklarheter har brukt ordningen med å stille spørsmål i pausen under dommeravhøret.

Han mener det er viktig å være spesielt oppmerksom på "oppkonstruerte historier" om påståtte seksuelle overgrep, som han vet at også kan forekomme. Han mener at spesialletterforskerne som tar barneavhør er gode til å stille åpne spørsmål for å få barn til å fortelle en hel og sammenhengende historie som igjen gir godt grunnlag for videre etterforskning og bevisverdien i barnets vitneforklaring.

B. C. inngår i gruppen av andre som uttrykker at de er oppgitt over den svært lange behandlingstiden som gjelder for overgrepssaker. Han nevner også at det tar måneder å vente på utskrift av dommeravhørene og under ventetiden ringer barnets pårørende og lurar på fremdrift i saken, da er det ofte han må purre politiet om etterforskning av bevis og be om nye ransaker for sikring av spor og begjæring av nye rettslige skritt.

B. C. opplever at det å sende de helt ferske dommerfullmektigene til å lede dommeravhør av barn blir som en slags nedprioritering, fordi kvaliteten på avhøret blir bedre når de mer erfarne dommerne er tilstede under avhøret.

På spørsmål om hvordan han har inntrykk av at det står til med barns rettssikkerhet i Norge i dag svarer han: *"Etter min mening er det en del feilprioriteringer hos Politiet. Det er et minimum av ressurser satt inn på saker som handler om overgrep mot barn, noe som gir en fare for bevisforspillelse, fordi mistenkte i saker hvor det er begått seksuelle overgrep mot barn er systematisk rasjonelle og kyniske typer som vet å fjerne spor etter seg.... Selv når politiet mener det er fare for gjentagelse, setter de ikke inn ressurser til pågrepelse... Det brukes så så si aldri varetekt i for disse typene. Jeg mener det er helt unødvendig bruk av ressurser å rykke ut med fire politifolk for å ta en pusher med noen få gram narkotika."*

B. C. mener straffenivået er altfor lavt i saker som handler om seksuelt misbruk av barn, men tilføyer at han ikke er spesielt tilhenger av økte straffer.

Han understreker det at Barnehusene er et godt tiltak for styrking av barns rettssikkerhet, men at det er flere forslag til tiltak som kan være med å styrke barns rettssikkerhet.

Kravet om politiattest må bli bedre fulgt opp av arbeidsgiver for alle som jobber med barn. Han tenker spesielt på de aller minste barna. Hans erfaringer viser til at det slurves med kravet ved utenlandske arbeidssøkere, for eksempel fra Sverige. Når det gjelder å finne bevis i seksuelle overgrepssaker mot de aller minste barna er det bare DNA og kroppsvæsker som regnes som sikre bevis. Det er fordi disse mangler språk og evner til å uttrykke seg. Disse barna kommer dårligst ut i forhold til ivaretagelse av rettssikkerhet. Hans synspunkter på ivaretagelse av barns rettssikkerhet rettes direkte på politiets prioriteringer og arbeidsmetoder. Han ga klart uttrykk for sine holdninger til bruk av varetekt i slike saker. Bruk av varetekt kan påføre innsatte store og varige skader (Finstad, Mathisen 1995). Diskusjon om bruk av varetekt skal jeg ikke gå inn på her. Skadeomfang er godt dokumentert for øvrig svært stort når det gjelder ofre for seksuelle overgrep, spesielt med tanke på barn (Leira 2003, Finstad 1996, Søftestad 2008, Kierkengen 2009).

Oppsummering - Bistandsadvokatene

Denne advokatens betraktninger rundt ivaretagelse av barns rettssikkerhet i overgrepssaker viste sammenfallende likhetstrekk med hva den første bistandsadvokaten pekte på i forhold til svakheter som den lange ventetiden og den store graden av ubalanse mellom fornærmede og overgriper. Men, B. C. mente at når erfarne dommere ledet barneavhøret ble kvaliteten på avhøret bedre, enn når ferske dommerfullmektiger ble satt til å lede avhør av barn. Bistandsadvokat B. B. hadde på den andre siden opplevd at erfarne og især eldre dommere bar på holdninger av den gamle skolen, og tvilte på barns forklaringer, men disse erfaringene gjaldt dommere i rettssaker og ikke som ledere i dommeravhør.

B. C. sine erfaringer i arbeid med overgrepssaker mot barn fokuserte på mer generelle forhold rundt hva som er styrker og svakheter i systemet rundt ivaretagelse av barns rettssikkerhet, mens bistandsadvokat B.B. baserte mye av svarene på enkeltsaker, med konkrete eksempler på hvordan mangel på beskyttelse rammer noen barn hardt i forhold til idealet om å sørge for barnets beste og ivareta rettssikkerhet hos en i særstilling utsatt samfunnsgruppe.

7.5 Statsadvokatenes blikk

Statsadvokatens rolle

Det er påtalemyndigheten som avgjør spørsmål om tiltale i straffesaker. Statsadvokaten har ansvaret for vurdering av bevisgrunnlaget og ta ut tiltale i forbrytelsessaker med strafferamme på seks års ubetinget fengsel eller mer⁴⁹, mens Riksadvokaten behandler lovbrudd med strafferammer fra 18 til 21 års ubetinget fengsel (Str.pr.l. § 64-68). Jeg har intervjuet tre statsadvokater om deres erfaringer i forhold til ivaretagelse av rettssikkerhet for barn i saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn. Konkret har jeg spurt om hva som er bestemmende for om det tas ut tiltale i overgrepssaker mot barn. Her presenteres resulater fra disse tre intervjuene. Først gis en oversikt over hver enkelt advokats erfaring med saker som handler om seksuelle overgrep mot barn:

Statsadvokater	1 (H.S.)	2 (G.S.)	3 (I.S.)
Etter- og videreutdanning	Kurs	-	-
Antall års erfaring	5	8	22
Kjønn	K	K	M

⁴⁹ Straffeprosessloven. 22. mai. Nr. 25. Kap 7. Påtalen. Statsadvokaten avgjør om det skal tas ut tiltale når saken gjelder grovere forbrytelser med strafferammer på 1 år ubetinget fengsel eller mer. Politiet avgjør tiltale i saker med strafferamme på 1 års ubetinget fengsel eller mindre (Jfr. Str.pr.l. Kap 7. § 64-68.). Forbrytelsessaker med strafferamme opptil seks år ubetinget fengsel avgjøres av politiadvokat.

Vurdering av bevisverdigrunnlag

På spørsmålet om hva statsadvokaten legger til grunn i sin vurdering av bevisgrunnlaget svarer alle at det ofte er et problem at barneavhørets kvalitet er for dårlig, de må følge reglene for vanlig straffesaksprosedyre.

Her det vektlegges de *subjektive krav* som for det første om det finnes innrømmelse fra siktede og for det andre erkjennelse av de faktiske forhold og *objektive krav* som er tekniske bevis, medisinske funn og barneavhøret. Hvis det ikke finnes ekstra støttebevis, det vil si tekniske funn på åstedet, som for eksempel film eller bilder er ofte ikke kun dommeravhøret av barnet, nok siktelsesgrunnlag for å ta ut tiltale.

Kvalitet på dommeravhør

Statsadvokat G. S. presiserer viktigheten av å få tatt dommeravhøret så raskt som mulig etter anmeldelsen. Dersom barnet barne har vage beskrivelser av overgrep eller hendelser r rundt og ikke har kunnet forklare seg detaljert, vil dette klart tale mot barnets sak. G. S. erfaringer er at om dommeravhøret gjennomføres av en spesialletterforsker blir kvaliteten på barnets vitneforklaring (som også er bevisgrunnlaget) god. Statsadvokaten mener spesialletterforskerne som har ansvaret for å gjennomføre dommeravhørene i dag, har den nødvendige kompetansen som de mener er viktig tiltak for å sikre barnets rettsvern på et tidlig stadie i rettsprosessen. Hvis dommeravhøret blir gjennomført av en vanlig politietterforsker uten barneavhørsutdanningen blir kvaliteten på bevismaterialet dårlig og kan oftest ikke brukes som rettslig grunnlag, noe som direkte kan svekke overgrepsutsatte barns rettssikkerhet.

Sammenblanding av overgrepsak, samværssak og erstatningssak

G. S. mener sammenblanding av saker som omhandler både seksuelle overgrep, samværskonflikter og erstatningskrav er veldig uheldig og kommer med et eksempel fra en sak hvor konfliktnivået var allerede høyt i en pågående samværssak, hvor far var tiltalt for seksuelle overgrep mot to egne barn. I dette tilfellet stemte barnas forklaringer

overens og andre detaljer var vurdert som bevis som bygget opp under deres sak. Dommeravhørene og de øvrige bevis ble av retten betraktet som troverdige og faren i denne saken ble dømt etter de forholdene han var tiltalt for. Den pågående konflikten mellom foreldrene ble allikevel forstyrrende for barnas forklaringer og man måtte være ekstra oppmerksom på om historien var troverdig og om barnet fortalte sannheten og at man ikke kan utelukke at barna kan være påvirket til å fortelle en usann historie. Sammenblanding av saker som handler om overgrep, samvær og erstatning er oftest uheldig, mener statsadvokat G. S..

Forskjellsbehandling ute i distriktene

Når det gjelder politimestre og lensmenn ute i distriktene har statsadvokat H. S. erfaring med at det var generelt mindre forståelse hos disse med tanke på at det tar lang tid å forberede saker som handler om mindreårige utsatt for seksuelle overgrep og mener at på et såpass vanskelig felt må man ha spesialutdanning, være erfaren og være personlig egnet og sier: *”Man setter ikke hvem som helst på sånne saker – dommeravhør utført av en etterforsker uten erfaring og kompetanse på det barnefaglige – er ugyldige, i retten vil det ikke holde som bevis.”*

Tvilstilfeller

På spørsmål om egne holdninger til barn og troverdighet, svarer H. S. at om hun er i tvil rundt vurderingen av om barnet snakker sant i dommeravhørene, søker hun i litteratur på området og kontakter rådgiver fra et barnehus. Statsadvokat H. S. har fulgt kurs i avhør og vurdering av vitneforklaringer gitt av barn utsatt for seksuelle overgrep. Hun mener spesialkompetansen hos barneavhørerne er av stor betydning for barns rettssikkerhet og at spesialkunnskap i alle rettsvesenets ledd må til ved behandlingen av saker der det er mistanke om seksuelle overgrep mot barn, særlig de minste som har liten mulighet til å forklare seg.

På spørsmål om statsadvokat I. S. oppfatter vitneutsagn fra barn annerledes enn fra voksne, svarer han med et eksempel hvor en voksen mann mistenkt for seksuelle overgrep blånekter og bestrider hva barnet forteller, samtidig som det foreligger sikre tekniske bevis i form av bilder og film om at overgrep faktisk har skjedd. I slike saker styrkes selvsagt barnets forklaring, mens tillitten til den siktede svekkes totalt, sier han. I andre tilfeller har statsadvokaten opplevd at barn har nektet for at overgrepet har skjedd, selv når etterforskerne har funnet filmer og bilder som bekrefter med sikkerhet at overgrepene har funnet sted. Når det foreligger bevis i overgrepssaker og mistenkte nekter for forholdene han er siktet for, svekkes troverdigheten overfor tiltalte, mens barnets sak blir styrket. I. S. tror at barnas fornektelser i disse tilfellene handler om skam og skyld over det som har hendt, er årsaken til at de ikke vil snakke om overgrepene, selv om det foreligger klare bevis som styrker saken deres. En annen ting statsadvokaten understreker er at han har vanskelig for å tro at barn kan finne opp historier og fortelle seksuelle intime detaljer om seg selv i aktivitet med en voksen, han mener at barn under seksuell lavalder, ikke skal ha erfaringer som gjør at de kan forklare detaljert om seksuell aktivitet og kontakt med eregerter mannlige kjønnsorganer.

Om påføring av ekstra straff

Statsadvokat I. S. som har ført mange saker for retten, han sier: *"Noe av det verste med å føre overgrepssakene, er det å se hvor store skader overgriper påfører de minste og mest uskyldige borgere i samfunnet – jeg har sett familier gå i oppløsning i generasjoner på grunn av slike saker og jeg ser de svært sårbare barna som føler skylden for at familien er gått i oppløsning. Det er bare så trist."* I. S. vil ha frem at barn utsatt for seksuelle overgrep, ikke bare må leve med skader fra overgrepene, men at de blir påført denne ekstra straffen med skam og skyld for at familien går i oppløsning og at man som offer i disse sakene opplever skyld i flere lag. Han opplever det slik at barns vitneforklaringer oftest er troverdige, men hvis barnets fortelling ikke understøttes av andre tekniske bevis vil man sjeldent komme videre med den i retten, som i siste instans skal avgjøre om det foreligger straffbare forhold.

Statsadvokatens erfaringer viser at spesialkompetanse hos barneavhørere er av stor betydning for kvaliteten på barnets vitneforklaring i dommeravhøret. Kvaliteten på barneavhøret er grunnleggende viktig, men at barnets forklaring må understøttes av andre vitner, medisinske undersøkelser og tekniske bevis. Barns vitneforklaring er uten særlig verdi, dersom den står alene.

7.6 Oppsummering - Statsadvokatene

Statsadvokatene har pekt på forskjellige forhold som de mener er av betydning for ivaretagelse av overgrepssatte barns rettssikkerhet. Her trekker de frem kvalitet på dommeravhøret som er barnets vitneforklaring, som det mest avgjørende i bevisverdivurderingen. Resultatet fra dommeravhøret er utgangspunkt for avgjørelse om saken domstolsbehandles eller henlegges. Statsadvokatene kan altså ikke ta ut tiltale om resultatene fra politietterforskningen ikke oppfyller kriteriene for subjektive krav (som innrømmelse fra siktede og erkjennelse av faktiske forhold) og objektive krav (tekniske bevis, medisinske funn og barneavhøret).

Hva ser politi og påtalemyndighetene?

Deltagerne i denne undersøkelsen har bidratt med å belyse temaet barn og rettssikkerhet ut fra politifaglig, juridisk og barnefaglig perspektiv. Deltagerne presenterer politi og påtalemyndighet. I tillegg til disse har også en barnehusleder som faglig tilhører barnevernet. Deltagerne har i gjennomsnitt 12,5 års erfaringer i praktisk rettslig arbeid med overgrepssaker mot barn. Ulike sider av rettsprosessens mange ledd vil jeg bruke som indikator på i hvilken grad barns rettssikkerhet ivaretas i henhold til gjeldene lovgivning. I tillegg vil mitt eget blikk som observatør i en rettsak bli brukt. Her følger en oppsummering av de viktigste funnene.

7.7 Hva sier funnene?

Jeg var interessert i å vite hva som regnes som bevis når barn avhøres som vitner og dette kan i følge informantene variere. Generelt svarer alle at barnets forklaring alene vurderes ikke som holdbart bevis. Den må understøttes av andre voksne, troverdige, upartiske voksne sine vitneforklaringer. Mistenkte sine uttalelser veier tyngre enn barnets uttalelser og årsaken til dette er, i følge både etterforskere, bistandsadvokater og statsadvokater, at voksne ikke har tilstrekkelig tillitt til barns utsagn og at troverdighet til barns vitneforklaring er svakere enn til voksnes forklaringer.

Generelle trekk

7.7.1 Lovgivningen dekker godt

To av tre spesialletterforskerere og begge bistandsadvokatene mener at den lovgivningen som ligger til grunn for i best mulig grad å ivareta overgrepsutsatte barns rettssikkerhet er tilfredstillende. En statsadvokat pekte på at påtalemyndighetenes valg av paragrafer kunne definere alvorligheten i overgrepssaker på en bedre måte.

7.7.2 Kvalitet på dommeravhøret

Informanter fra de tre gruppene har trukket frem at barnets sak styrkes gjennom et kvalitetsmessig godt dommeravhør. Det vil si at barnet blir stillt åpne spørsmål og får snakke uten avbrytelser. Ytterligere styrkes barnets sak dersom den kan understøttes med andre bevis, som for eksempel en vitneforklaring fra en lærer eller upartisk person og bevis fra ransaker, som f eks barneporno i form av bilder eller filer på pc til den mistenkte, kroppsvæsker, sexleketøy og lignende vil bli vurdert til fordel for barnets sak. Når saker behandles i retten opplever særlig bistandsadvokatene at det er opp til hver enkelt dommer hvordan de synes det enkelte barnet er i forhold til troverdighet. Alle informantene uavhengig av profesjon oppgir at barnets historie alene står ikke veldig sterkt. Troverdighet i forhold til barnets fortelling øker i takt med støtte av andre

vitneforklaringer som kan bekreftes og som stemmer overens med forklaringen som gis i dommeravhøret.

På den andre siden viste rettssaken jeg fulgte at barnet ble trodd i både tingrett og lagrett. Retten hadde tiltro til barnets vitneforklaring slik den fremkom i dommeravhøret. At denne ble understøttet av fire andre vitneforklaringer styrket saken for barnets del. I tillegg støttet sakkyndige opp med at det var stor sannsynlighet for at barnet var utsatt for overgrep i forhold til hennes adferdsproblemer. Det forelå også rapporter og loggføring fra barnehagen. Det forelå ingen tekniske bevis, bare dommeravhøret med barnets egen forklaring lå her til grunn. Tiltaltes forklaring ble ikke tatt til følge, han nektet for skyld i overgrep. Retten fant det overveiende sannsynlig at tiltalte var skyldig i handlingene. Retten trodde her altså på barnet, noe som kan tyde på at barnet i denne saken ble rettssikkerhetsmessig ivaretatt.

7.7.3 Lang behandlingstid

Alle informantene peker på at noe av hovedproblemet rundt ivaretagelse av overgrepsutsatte barns rettssikkerhet ligger i den lange tiden det går mellom anmeldelse og dommeravhør. En konsekvens av lang ventetid er at mye viktig informasjon kan gå tapt, noe som kan føre til at saken blir henlagt. Informantene oppfatter den lange ventetiden i rettsapparatet som et hinder for ivaretagelse en direkte trussel for deres rettssikkerhet.

I rettssaken der jeg observerte tok det en måned fra forholdet var anmeldt til dommeravhøret var gjennomført. Tiden kunne oppfattes som årsak til relevant informasjon og mangelfulle opplysninger i forhold til omfang av overgrep. Barnet hadde gitt opplysninger i barnehagen om andre, grovere overgrepshandlinger, samt at flere personer hadde vært tilskuere til overgrepene.

7.7.4 Lavt prioritert type kriminalitet

Arbeid med barn som vitner en lavt prioritert type kriminalitet og politiets ressursfordelinger er derfor årsak som påvirker barnas rettssikkerhet. Følgene av at det ikke bevilges tilstrekkelige midler kommer til uttrykk i form av lang ventetid på dommeravhør og treg eller mangelfull etterforskning.

7.7.5 "Idealmodell"

Deltagerne fra den politifaglige gruppen beskriver en modell for hvordan de mener barns rettssikkerhet ivaretas på best mulig måte. Ideelt sett bør politiet jobbe slik i saker der det er mistanke om seksuelle overgrep mot barn:

1. Politiet er raskt på åstedet og sikrer bevis
2. Mistenkte bringes inn til avhør samtidig med åstedsgranskingen
3. Ingen får anledning til å påvirke barnet før dommeravhøret finner sted.

De mener denne arbeidsformen vil kunne styrke barns rettssikkerhet, men heller ikke stå i veien for ivaretagelse av mistenktes rettssikkerhet. Problemene er knyttet til ivaretagelse av mistenktes rett til å kjenne sin status som mistenkt før barnet avhøres.

7.7.6 Tilfeldigheter kan avgjøre

En av informantene oppfatter barns rettssikkerhet som lemfeldig håndtert og mener grunnen til dette er at tilfeldigheter ofte avgjør om barnas behov blir ivaretatt. Er det anmeldt forhold hvor det er mistanke om seksuallovbrudd mot barn, oppfordres politiet til å benytte seg av distriktets barnehus og kompetansen der. Blant annet for at dommeravhør av barn skal gjennomføres av spesialtrene etterforskere (Forskrift for dommeravhør og observasjon m.m. 1998). Et problem med forskriften er imidlertid at den er en *oppfordring* og ikke et påbud, derfor hender det at avhør av barn blir gjort ved politistasjonen eller nærmeste Tingrett. Tas dommeravhøret av en uten barnefaglig

erfaring blir innholdet i avhøret ofte av dårlig kvalitet og videre etterforskning spolert og saken ender med henleggelse på grunn av bevisets stilling.

7.7.7 Bevisverdivurdering i praksis

På spørsmål om troverdighet i forhold til barns vitneforklaringer svarer informantene likt uavhengig av hverandre.

1. at barns uttalelser alene ikke holder i retten og
2. at voksnes utsagn veier tyngst og
3. at barnets historie må stå i forhold til annet helt klart bevismateriale i forhold til andre vitner eller tekniske bevis.

En informant opplever det slik at noen barn helt uten dramatikk forteller om grove seksuelle overgrep som de har vært utsatt for, mens det motsatte ofte er tilfelle når det gjelder voksne menneskers måte å fortelle sin historie på og derfor undrer informanten seg over at det allikevel skjer relativt ofte at man ikke setter lit til barnets vitneutsagn i rettslig sammenheng.

Det skal strenge beviskrav til før dom faller og når barns uttalelser ikke veier like tungt som voksnes, blir det ord mot ord i retten og i de fleste tilfeller tror retten i siste instans mest på voksne, minst på barn.

7.7.8 Sammenblanding av sakstyper

Noe både etterforskere, bistandsadvokater og statsadvokater har uttrykt at det kan være uheldig å knytte erstatningssaker til straffesaker som dreier seg om seksuelle overgrep. Det samme sier informantene at gjelder også ved sammenblanding av saker hvor det er mistanke om seksuelle overgrep og en samværskonflikt ligger i bunnen. Det hender barn blir instruert i å fortelle usanne påstander om seksuelle overgrep som ikke har forekommet og i den sammenhengen vil jeg tilføye at etterforskerne presiserer

viktigheten av også å avkrefte mistanker. En mener at dette er et klart rettssikkerhetsproblem for voksne og sist også barna.

7.7.9 Tverrfaglig kompetanse

Ivaretagelse av barns rettssikkerhet favner en rekke profesjoner som representeres av ulike aktører med forskjellig kompetanse. Statens barnehus sørger for tilrettelegging av tverrfaglig samarbeid mellom jurister, politi, helsepersonell og sosialarbeidere som alle på en eller annen måte blir involvert overgrepssaker. Juridisk kompetanse i forhold til å tolke og praktisere lover, regler og forskrifter og det politifaglige arbeidet som er ment å ivareta barns rettssikkerhetsgrunnlag sammen med medisinsk kompetanse, er ofte "*barnefaglige kompetanse*" trukket frem som et viktig verktøy av både bistandsadvokater, statsadvokater og spesialletterforskere. Begrepet brukes og forstås av de involverte aktørene. Alle deltagerne har forklart viktigheten av å ha kunnskap om de spesielle forhold som gjelder rundt barn utsatt for seksuelle overgrep. Som vi fikk høre fra representanter fra både politi- og påtalemyndighet er fokus på *innhold* i dommeravhøret og *måten* man kommuniserer på av stor betydning for etterforskningens kvalitet og videre rettslig behandling.

7.7.10 Ny generasjon dommere

Fem av informantene mener det er skjedd en endring blant holdninger hos dommere med tiden. De oppleves nå mer ydmyke til andre fagområder som har spisskompetanse på området seksuelle overgrep mot barn.

7.7.11 Saksbehandlingstid

Av hensyn til barnet er det viktig at avhøret finner sted så raskt som mulig. Både fordi hendelsen er i nær fortid og viktige detaljer kan bli glemt eller fortrent og på grunn av den store belastningen det er for et barn å gå og bære på en "uløst" overgrepshistorie.

7.7.12 Politijuristenes kompetanse

I intervjuene har betydningen av å forstå det barnefaglige blitt omtalt som utslagsgivende i forhold til barns rettssikkerhet gjennom de ulike stadiene i rettsprosessen. Både etterforskere, bistandsadvokater og statsadvokater har trukket frem at innstilling og initiativ hos den enkelte politiadvokat kan utgjøre et svakt punkt med tanke på barns rettssikkerhet. De mener politijuristens kunnskap i forhold til å forstå barnets side av saken i kombinasjon med personlig egnethet er av betydning. En etterforsker viser til et prøveprosjekt, hvor spesialutdannede politijurister håndterer overgrepssaker mot barn, fordi dette sees på som et ledd i å trygge barns rettssikkerhet, nettopp fordi politiadvokatens rolle i rettsprosessen er så sentral da det er deres oppgave å avgjøre om bevisgrunnlaget er tilstrekkelig for om saken skal rettslig behandles eller henlegges.

7.7.13 Tosomhetens kriminalitet

I løpet av tiden jeg intervjuet politietterforskerne, bistandsadvokatene og statsadvokatene la jeg merke til at informantene brukte begrepet *tosomhetens kriminalitet*. Tosomheten, altså det at de to er helt alene om opplevelsen og har hver sin individuelle oppfatning av de faktiske forholdene (de nevnte for øvrig at dette begrepet også gjaldt for seksuallovbrudd generelt) – *Tosomhetens kriminalitet* brukes av politi og jurister når de beskriver forholdene rundt etterforskningen av seksualforbrytelser begått mot barn, fordi det viser seg at i de fleste tilfeller er det bare overgriper og barnet som er vitner og vet hva som faktisk har skjedd og i denne beskrivelsen ligger utslaget av maktulighetene som gjør seg gjeldende i forholdet mellom barn og voksen i overgrepssaker. Når tillitt og troverdighet blir satt på prøve og påstand mot påstand skal etterforskes må det sterke bevis til, hvis en sak skal prøves for retten og følge informantene finner man svært sjelden uforbeholden tilståelse fra mistenkte.

Empirien fra dette kapittelet har gitt mange ulike blikk på hvordan lovgivningen som ligger til grunn for overgrepsutsatte barns formelle rettssikkerhet praktiseres og hvilke

utslag dette får for ivaretagelse av barns reelle rettssikkerhet. Informantenes erfaringer bringes videre til analyse, tolkning og diskusjon i neste kapittel.

8 Del III Analyse og tolkning

8.1 Innledning

Resultatene fra denne undersøkelsen tyder på at gode kommunikasjonsevner kombinert med riktig avhørsteknikk for barn i ulike aldre og utviklingsnivå, samt barnefaglig spesialkunnskap er av større betydning for ivaretagelse av overgrepssatte barns rettsikkerhet. Lovgivningen som danner grunnlaget for barns rettsikkerhet blir analysert og tolket gjennom erfaringene fra informantene, hvor rettsosnologisk og kriminologisk teori diskuteres sammen med empiri fra undersøkelsen som på ulike måter kan belyse styrker og svakheter ved barns rettsikkerhet i overgrepssaker.

I det følgende vil jeg belyse ressursbalansen som kommer til uttrykk når barn som fornærmede og vitner i egen sak og deres behov for hjelp i alle rettsprosessens stadier.

8.2 Kapital i sosiale felt bestemmende for rettsikkerhet

Bourdieu's (1994) begrep "*sosialt rom*" er en teoretisk konstruksjon som ikke nødvendigvis gjenspeiler noe eksisterende, men som kan brukes som forklaring på individene i et samfunn i forhold til hverandre. Jeg ser leddene i rettsprosessen som sosiale rom der rettslig behandling danner rammene for hvordan de profesjonelle aktørene samhandler. Individene rangeres i forhold hvor mye *økonomisk og kulturell kapital* de besitter (Bourdieu 1999). *Kapital* er former for ressurser. Aktørene i rettsprosessen besitter ulik kapital, for eksempel har etterforskerne med spesialutdanning i barneavhør kapital de andre aktørene ikke har. Denne kapitalen kommer barnet til gode og blir en ekstra ressurs for barnet. Juristene har kapital i form av rettshjelp som også, tolket og anvendt på rett måte, vil komme barnet til gode.

I sosiale rom oppstår *sosiale felt*, som også, lik sosiale rom er en struktur av objektive sosiale posisjoner. Aktørene har forskjellige disposisjoner for tenkning, handling og vurdering, en persons *habitus* er et system av disposisjoner tilegnet gjennom oppveksten. Et menneskes habitus gjenspeiler klasse og ens foreldres posisjon i det sosiale rom og er det som frembringer kulturelle praksiser dvs. *livsstiler*. Forskjellige sosiale uttrykk gjenspeiler livsstil. Politi og påtalemyndigheten opptrer i delvis samme sosiale felt. De har felles tanker, handlinger og vurderinger som ligger til grunn for ivaretagelse av barns rettssikkerhet.

De siste årenes tiltak og lovgivningen som ligger til grunn for ivareta barns rettssikkerhet, sammen med spesialkunnskap om barn hos politi og påtalemyndighet vil til sammen utgjøre et større sosialt felt med felles målsetting å styrke barnets stilling i rettsprosessen.

Ved å bruke Bourdieus (1999) begreper til å forstå barnets stilling i rettsprosessen ser man hvor svakt stillet barn i utgangspunktet er. Voksne besitter i mye større grad ressurser til å takle en rettslig situasjon. Barn har ingen ressurser i så måte og helt avhengige av at andre tar ansvar. Foreldrene kan være en ressurs for barna, men det hender også at de ikke er det. De kan også være i krise ut ifra sakens omfang, eller de kan være mistenkt for overgrep mot egne barn. Forholdet mellom voksen og barn er i utgangspunktet svært forskjellig. Om foreldrene ikke tar ansvar for barnets sikkerhet, er det offentlige pålagt å gripe inn. Barnevernet kan igangsette tiltak (Barnevernloven §3-3). De fleste barn i saker som omhandler seksuelle overgrep får saken sin behandlet på et barnehus og blir avhørt av en spesialisert etterforsker (Bakketeig, Berg, Myklebust og Stefansen 2012).

Informantenes oppfatninger om hvor svakhetene finnes har en fellesnevner; det vil si at dersom kvaliteten på dommeravhøret er dårlig og at barnets side av saken ikke støttes av andre pålitelige vitneforklaringer vil barnets sak stå svakt. Felles er også at representantene fra de forskjellige gruppene de har kommet med nokså like forslag til

tiltak som kan være med å bedre barns rettssikkerhet. I det kommende oppsummeres forhold som ut i fra informantenes blikk medvirker til at barns reelle rettssikkerhet systematisk svekkes i forhold til den formelle rettssikkerheten som ligger til grunn for ivaretagelse.

8.3 Systematiske svakheter ved barns rettssikkerhet

Av informantene i prosjektet har vi fått vite at sakenes ulike karakter, gjør hver sak unik og at barns rettssikkerhet generelt rammer forskjellig og i ulik grad og styrke. Å sette et mål på styrke og grad av rettssikkerhet kan være vanskelig, mens vi har sett at hvilke ressurser barna i utgangspunktet har er av betydning og at de som har minst kapital rammes hardt, på tross av lovverkets intensjon om å beskytte denne gruppen barn som er mest sårbare og utsatt.

Utsatt og uten kapital

I utgangspunktet er retten et sted der en konflikt skal løses mellom to parter, hvor partene skal være likeverdige med hensyn til ivaretagelse av rettssikkerhet. Ut ifra at voksne er overlegne barn gjennom alle former for kapitalbesittelse, vil barna stå svakt rustet gjennom en rettslig prosess. Den utsatte og sårbare posisjonen barn som individ og eget rettssubjekt med lite ressurser påvirkes også gjennom at barns troverdighet er av lavere grad i forhold til sin voksne motpart. Informantenes erfaringer sier at barns vitneforklaringer alene ikke holder mål i norsk rett, den må understøttes av andre pålitelige vitneforklaringer eller tekniske bevis.

Lang ventetid før dommeravhør

Et generelt trekk ved behandling av overgrepssaker er at behandlingstiden gjennom rettsprosessen tar svært lang tid, blant annet at barnet må vente minimum fjorten dager før han eller hun kan avhøres, i gjennomsnitt går det 90 dager fra en sak er anmeldt til dommeravhøret er gjennomført. Med en ventetid på tre til fire måneder vil mye verdifull relevant rettslig informasjon gå tapt.

Dommeravhør utenfor Statens barnehus

Det har kommet frem noen forskjeller mellom byer og ute i distriktene. Dette gjelder i de tilfellene hvor barnet tilhører et geografisk område hvor det er langt til Barnehus. Her forekommer det at personer med mangel på barnefaglig innsikt blir satt til å avhøre barnet, noe som kan føre til at det blir dårlig kvalitet på dommeravhøret.

Spesialletterforskerne i dette prosjektet viser til at når etterforskere uten erfaring i møte med barn stiller ledende og lukkede spørsmål i dommeravhøret kan dette påvirke barnets vitneuttalelse og som igjen kan føre til at dommeravhøret som bevisvurderingsgrunnlag, ikke kan brukes i videre rettslig sammenheng.

Bruk av dommerfullmektiger i dommeravhør

Informantene har pekt på at når unge, uerfarne dommerfullmektiger opptrer i overgrepssaker mot barn vil mangel på innsikt og erfaring fra ansvarlig dommer påvirke kvaliteten på dommeravhøret i negativ retning sett fra barnets sted.

Måneders ventetid på utskrift av dommeravhør

Den lange ventetiden på utskrift av dommeravhøret forsinker den rettslige behandlingstiden ytterligere og at i denne tiden kan barnet være i beredskapshjem eller fortsette å leve i familien der overgrepene fortsetter på ubestemt tid.

En barnehusleder foreslår at man går helt bort fra å skrive ut dommeravhøret, siden dette jo foreligger i videoformat, noe som gjør at man til enhver tid kan gå tilbake å sjekke hva som er blitt sagt.

Kontradiksjonsprinsippet

Når mistenkt varsles om sin status i saken, åpnes det for mistenkte en mulighet for å fjerne viktige bevis og anledning til å påvirke barnet i forkant av avhør.

Politietterforskere og bistandsadvokater foreslår i disse tilfellene bruk av varetekt, mens

åstedsgranskning og bevisinnhenting pågår, slik som er mer vanlig at politiet bruker under andre typer kriminalitet.

Sjeldent med ransaker hos mistenkte

I politiet prioriteres det ikke å benytte ressurser til ransakelse og åstedsgranskning hos mistenkte i overgrepssaker mot barn. Ressurser brukes på bekjempelse av andre kriminalitetsformer som har høyere prioritet. I overgrepssakene er det viktig med andre bevis som kan understøtte barnets vitneforklaring. Dersom etterforskningsgrunnlaget ikke gir resultater, ansees saken som verdiløs i rettslig sammenheng.

Mangel på bevis

Informantene forteller at i overgrepssaker mot barn foreligger sjelden tilståelser og når ingen vitner kan bekrefte barnets historie står denne alene ikke sterkt og utfallet kan bli at saken blir henlagt, hvis bevisgrunnlaget er for svakt.

Liten barnefaglig kompetanse i rettens indre kjerne

Det er flere som har pekt på at dommere i overgrepssaker mot barn har liten eller ingen forståelse for at barn er i en spesielt sårbar situasjon. Utålmodige dommere kan avbryte et barneavhør om de ikke synes det går "fort nok fremover".

Flere ønsker seg at det skulle være påkrevd med barnefaglig kompetanse i overgrepssaker mot barn for å få nødvendig innsikt i barnets side av saken og at oppgradering av kunnskap gjaldt ikke barne i rettens indre kjerne, men at det var et krav i alle rettsprosessens ledd.

Dommerrollen

Fra forskjellige informanters hold er dommerens rolle omtalt som sentral og med varierende grad av kompetanse i forhold til forståelse og kompetanse rundt overgrepsutsatte barns situasjon. Beskrivelser rundt dommerens rolle tydeliggjør

kompleksiteten rundt håndteringen av seksuelle overgrepssaker og dilemmaene som oppstår i forhold til ivaretagelse av rettssikkerhet for både fornærmede og tiltalte.

Uheldig sammenblanding av forskjellige saker

Når seksuelle overgrep skal etterforskes og en samværskonflikt med høy temperatur er under behandling samtidig med offererstatning i tillegg, fører sammenblandingen av forskjellige typer saker til mye tvil blant rettens profesjonelle aktører om hva som er sannheten blant partene, noe som til slutt oppleves som er ekstra belastende og svært uheldig for barnet som sentrum i saken kjerne.

Barnevern opptrer som Foreldrevern

Flere informanter har nevnt at barnevernets rolle kan være problematisk. Barnevernet som ofte er involvert i overgrepssaker mot barn kan i en del tilfeller finne alternative utenomrettslige måter å behandle saken på, ved å innføre terapeutiske opplegg for foreldre - noe som kan styrke foreldres interesser i saken. Hensynet til mildeste inngreps prinsipp fører til at det systemet som skal fungere for å ivareta barnets beste unngår å anmelde mistanker om overgrep og således fører dette til at barnet blir den tapende part, da rettslig pågang stopper i det Barnevernets hjelpetiltak igangsettes.

For lite ressurser

Det bevilges lite midler til rettsvern overfor barn utsatt for seksuelle overgrep i politi og rettsvesen. Området må høyere opp på Politidirektoratets prioriteringsliste når midler til innsatsområder skal fordeles. Kriminalitetsforebyggende tiltak for bekjempelse av seksuelle overgrep mot barn er også nevnt av informantene som en økt ressursprioritet. Det har også vært fremmet ønske om egne seksjoner for seksuelle overgrep og vold mot barn på alle politistasjoner og ikke bare i de større distriktene.

Ekstra for de aller minste

Forutsatt at avhøret er gjort riktig måte og så tett opptil hendelsen som mulig vil informasjonen fra barnet kunne gi tiltrekkelige opplysninger som bevis i en retts sak. Det kreves ekstra mye ressurser i arbeidet med de aller minste barna, fordi det i denne gruppen er størst utfordringer på grunn av lav kommunikasjonsevne, hukommelse og muligheter til å kunne stadfeste hendelser. Når det gjelder de minste barna har en av deltagerne i prosjektet pekt på viktigheten av at arbeidsgivere må ta ansvar for at krav om politiattest følges opp hos personer som er direkte involverte i arbeid med barn.

Fra informantenes svar vet vi at store politidistrikter har spesialiserte enheter som håndterer vold og sedelighetskriminalitet. Mens det ute i de mindre distriktene kan være mer tilfeldigheter som blir avgjørende for hvordan overgrepssaker mot barn etterforskes. Vi har fått vite at saker som etterforskes av politi uten spesialutdanning og med lite erfaring kan svekke barnets grad av rettsikkerhet. Det er i følge spesialetterforskerne, fordi at kvaliteten på dommeravhøret ofte ikke kan brukes som rettslig grunnlag. Svakt resultat i etterforskninggrunnlaget medfører ofte til henleggelse av saken. Dette er uheldig sett fra barnets side.

I dette prosjektets datamateriale fremkommer det eksempler som kan tyde på at barns rettsikkerhet systematisk svekkes av flere årsaker. Ulike ressurser hos den enkelte familie er avgjørende og kan styrke og svekke barnets rettsikkerhet. Dette har også betydning for barnets egen evne til å fortelle sin historie. Ulik kapital hos politietterforskere eller hos aktørene i rettsprosessen vil kunne påvirke det enkelte barn i den enkelte sak. Da tenker jeg på forskjeller mellom en politietterforsker med og en uten spesialkompetanse om barn som vitner/barn i avhør. Dersom et barn uten kapital (lav alder, liten evne til å uttrykke seg og foresatte er overgriper) møter en etterforsker uten spesiell kompetanse vil dette sannsynligvis føre til et svakt resultat ut fra den bevismessige vurderingen av vitneforklaringen. I motsatt fall vil et annet barn med kapital (støtte fra pårørende, språklig utviklet og høyere alder) i møte med en

spesialtrenet etterforsker innen barneavhør høyst sannsynlig føre til et godt resultat bevismessig vurderingsgrunnlag av vitneforklaringen.

Informantene gjentok flere ganger at, fordi hver sak er forskjellig og ingen er like, må det tas hensyn til forskjeller. Dette kan dreie seg om alt fra modenhet, forskjeller i alder og lovbruddenes grovhet. Samtidig kan barna ha forskjellig bakgrunn og kultur. Dette er grunnen til at aktørene som opptrer profesjonelt i rettsprosessen bør være særlig oppmerksomme på at hvert barns ressurser er ulike. De ressurser barnet måtte ha i form av kapital for å hevde sin rett gjennom stadiene i rettsprosessen vil kunne gi ulikt utslag for det enkelte barnet gjennom rettsapparatet som det sosialt feltet (Bourdieu 1999). Man kan derfor anta at graden av rettssikkerhet for enkelte barn svekkes i takt med synkende kapital. Minst kapital og lavest grad av rettssikkerhet vil vi på denne måten se hos de barna, hvis forelder(e) er mistenkt/tiltalt og barnets sak fremmes av verge og offentlig påtalemyndighet. Svært liten grad av rettssikkerhet vil vi finne også hos de aller minste barna, som er uten språk til å tidfeste eller stedsbestemme forhold rundt overgrepshendelsen(e).

Forskjeller i saksomfang, bakgrunn og barnets alder og utviklingsnivå varierer. Dette er noen av flere forhold som spiller inn når saker om overgrep mot barn skal rettslig behandles.

8.4 Jussens doxa

Domstolenes behandling av ulike brukergrupper og juridisk praksis kan forklares gjennom "habitus" den kulturelle praksis som preger alle handlinger (Bourdieu 1999). Bourdieus begrep "doxa", dvs. forestillinger vi har om opplagte ting, for eksempel felles forståelse innen yrker og profesjoner, hvor "alle vet hvordan det er" er et godt verktøy til å forstå holdninger som ligger til grunn for våre verdivalg, både kulturelt og rettslig (Bourdieu 1999). Dette kan forklare på hvorfor rettssystemet ikke endres og utvikles i samme takt som man har sett for seg når lovgivingen utarbeides og når midler skal

fordeles og ressurser prioriteres. Eksempler på relativt store endringer ser vi allikevel på flere nivåer i rettsapparatet blant annet satsning på økt kunnskap hos involverte profesjoner og betydelig økte strafferammer når det gjelder overgrep mot barn. Om økt straffenivå vil gi en merkbar avskrekkende effekt på personer som seksuelt forgriper seg på barn er det for tidlig å si noe om. Men opprettelsen av barnehus forskjellige steder i landet og innsatsen med spesialutdanning av barneavhørere i politiet har hatt en positiv effekt på ivaretagelse av barns rettssikkerhet. Sakene som omhandler overgrep mot barn krever en helt spesiell oppmerksomhet og kompetanse især overfor små sårbare mennesker i krise. Fra spesialetterforskeres hold har det vært ønske om å utvide kompetansen hos også de juridiske aktørene og spesielt dommere som representerer rettens indre kjerne.

Andre forhold som kjønn og posisjon kan også ha betydning for holdninger som ligger til grunn for rettslig behandling av saker som handler om overgrep mot barn.

Jeg vil kort nevne at det også kan være viktig å se på kjønnsperspektivet i rettspraksisen historisk. Vern av menns integritet og tillitt til deres fremstilling av sak har gjennom historien stått sterkt, hevder psykologen og kjønnsforsker Halldis Leira (2003). Leira (2003) diskuterer maktulikheter mellom jus og barnevern gjennom eksemplet om den kvinnelige barnevernerens svake stilling i retten mot den drevende mannlige strafferettsadvokat (Leira 2003 s. 198). I eksempelet er barneverneren fortvilet over barnets dårlige rettsvern og selv forsvarsadvokaten får en dårlig følelse når han opplever at klienten sjarmerer seg til samvær uten tilsyn (Aftenposten 08.02.03, Brynjar Meling, intervjuet av Sveinung Berg Bentzrød).

Det at kvinner i politiet får eller oppfordres til å ta ansvar for saker hvor barn er involvert, viser politi- og rettsvesenets holdninger i forhold til kjønn, slik Leira beskriver jussens doxa i forholdet mellom den mannlige strafferettsadvokaten og den kvinnelige barnearbeideren. En etterforsker fortalte også om hvordan kvinner i politiet ble utpekt

til å ta ansvar for seksuelle overgrepssaker generelt og barn spesielt, de blir ofte behandlet av kvinnelige politibetjenter og kvinnelige etterforskere.

8.5 Vekting av rettsprinsipper

Ivaretagelse av rettssikkerhet handler som vi ser ut i fra informantenes erfaringer på ulike plan om tolkning og anvendelse av lovverket, med praktisering av de grunnleggende rettsprinsipper som skal sikre både fornærmede og tiltalte, for å dømme skyldige og sikre at ingen uskyldige dømmes. En demokratisk stat bygger sin tillitt på å gjennomføre forutsigbart rettsvern for alle parter. Dermed er den pålagt å følge retningslinjer for ivaretagelse av partenes rettssikkerhetsgarantier. Målet er å oppnå rettferdig rettergang for alle. Etter alle parter er hørt og blir utfallet avgjort av domstolens tolkning av rettsprinsippene og anvendelse av lovgivningen som ligger til grunn i den aktuelle rettssak. Utifra henleggelsestallene mellom anmeldte, etterforskede og domfaldte i overgrepssaker ser vi at den voksne tiltalte parten som besitter størst grad av kapital høyst sannsynlig komme best ut rettssikkerhetsmessig, mens barnet er parten uten kapital og vil oppleve sin sak i minst grad ivaretatt.

Uskyldspresumpsjonen har høy verdi i norsk rettspraksis og i en rettssak vil prisnippet om at ingen uskyldig skal dømmes står høyere enn hensynet til barnet, hvis vi skal legge informantenes erfaringer til grunn. Rettens avveininger vil stå mot hverandre når begge parters interesser skal ivaretas i henhold til lovverket, varetakelse av barns rettssikkerhet, samtidig med at alle parters interesser skal ivaretas i og under etterforskning og rettslig behandling av overgrepssaker og at forskjellene mellom fornærmede og tiltalte i disse sakene er så vidt stor, gjør arbeidet i stor grad komplisert. At man ikke blir dømt for overgrep, behøver nødvendigvis ikke bety at man er uskyldig, men at retten ikke finner bevis for at handlingene er begått av den som står tiltalt.

8.6 *Barnekonvensjonens betydning for norsk rettspraksis*

Det meste av lovgivningen for tilfredstillende god ivaretagelse av barns rettssikkerhet er på plass, mener flere informanter. Når det gjelder utviklingen av lovgrunnlaget som skal beskytte barn, har Barnekonvensjonen fått meget sterk stilling i norsk rett, blant annet fordi ved motstrid vil konvensjonens bestemmelser gå foran norsk lovgivning (Smith, s. 24 2008). For det andre har Barnekonvensjonens artikkel 3 og 19 spesielle retningslinjer om barns rett til ikke å bli utsatt for overgrep fra sine omsorgspersoner (Hennum 2008), noe som henspiller direkte til overgrepsutsatte barns rettssikkerhet. Og for det tredje har Barnekonvensjonens inkorporering i norsk lov i 2003 i økende grad påvirket samfunn og myndigheter til spesielt å styrke overgrepsutsatte barns rettssikkerhet gjennom konkrete tiltak som ved opprettelse av Barnehus og utdanning av barneavhørere i Politiet.

8.6.1 **Kritikk av Barnekonvensjonen**

Graver (2006) har kommet med kritikk utifra at bestemmelsene i Barnekonvensjonen kan synes som "temmelig luftige fenomener" og at det ofte kan være vanskelig å vite hva rettsanvender faktisk har lagt til grunn når det gjelder vektlegging av hensyn og mothensyn, når man argumenterer med hensynet til barnets beste kan det tilsløre rettens reelle karakter (Graver 2006 s 220 I: Haugli 2008 s. 50). Haugli (2008) mener dog at Barnekonvensjonen i helhet danner et bredt etisk eller verdimelessig rammeverk som grunnlag for bedre ivaretagelse av barns rettssikkerhet (Haugli 2008:50).

En gradvis økende bevissthet rundt de spesielle hensyn som bør tas i håndtering av overgrepssaker, som ved å pålegge bruk av spesialiserte barneavhørere ved etterforskning, kan se ut til å interessere også jurister involvert i disse sakene, som i sin tur vil etter hvert vil kunne ha god signaleffekt i domstolene.

8.7 Maktmessige forskjeller

Det er derfor viktig å belyse de maktmessige forskjellene som ligger til grunn mellom voksen overgriper på den ene siden og et voldtatt barn på den andre siden (Hennum 2000). Er ugjerningen begått av far, mor eller voksne personer i nær relasjon til barnet stiller det voldtatte barnet i en svært sårbar og svak stilling. Sett i et rettssikkerhetsperspektiv vil grad av rettssikkerhet synke i takt med barnets alder og fremstillingsevne og rettsapparatets aktører opplever det slik, at ivaretagelse av rettssikkerhet overfor de barna som har minst kapital er det vanskeligste arbeidet.

Lovgivers intensjon er å sikre alle borgere like rettigheter gjennom den formelle lovgivningen (Mathiesen 2011), mens det empiriske materialet i denne undersøkelsen viser at tilfeldigheter i forhold til kompetanse og holdninger hos profesjonelle aktører i rettsprosessens ulike stadier kan gi seg utslag i at den rettslige behandlingen i praksis ikke blir lik for alle. På den andre siden har også voksne fornærmede i seksuelle overgrepssaker også problemer med å bli trodd i sin sak i forhold til rettslig behandling av disse sakene (Bitch 2012). Ved bruk av begrepet tosomhetens kriminalitet viste en av statsadvokatene til kompleksiteten i seksualforbrytelser generelt, fordi det i disse sakene oftest er sånn at det ikke finnes konkrete bevis i form av andre vitner, medisinske eller tekniske funn, både i forholdet barn voksen, men også når to voksnes vitneforklaringer står mot hverandre. Den maktmessige ulikheten mellom partene er av stor betydning og også sentral når det gjelder alternative måter å straffebehandle saker som omhandler seksuelle overgrep mot barn.

8.8 Håndtering av seksuelle overgrep mot barn i strafferetten

Rettsystemet er bygget opp med tanke på konfliktløsning mellom to parter. Men, seksuelle overgrep mot barn er ingen interessekonflikt i utgangspunktet, slik Hennum sier i sin artikkel om argumenter for og i mot konfliktløsning som alternativ til vanlig strafferettslig behandling. Seksuelle overgrep er ingenting man kan forhandle om, det er heller en diskusjon om maktforhold, fordi at maktforskjellen er enorm mellom liten

jente og mann som voldtar (Hennum 2000). Kjersti Ericsson (1990) har pekt på at konflikter, som egentlig ligger på den strukturelle plan, dyttes nedover og påtvinges folk. Dette får saken ut av rettsapparatet og den sosiale kontrollen utvides, mens offeret da kan føle seg presset til å delta (Ericsson 1990). Det har vært fremmet forslag om alternativ løsning for strafferettslig behandling av saker som involverer barn og hvor det var ønske om å opprette egne barnedomstoler hvor det kreves profesjonell barnefaglig kompetanse blant aktørene i tillegg til det politifaglige og juridiske feltet. Erstatning og oppreisning for fornærmede, gjennom at gjerningspersonen erkjenner straffeskyld og ikke begår nye overgrep er av stor betydning for offeret (Finstad 1988, Hennum 2000). Den strafferettslige tenkningen og juridiske praksis som ligger til grunn i rettsalen oppfordrer tiltalte til benektelse på grunn av tiltaltes rett til ikke å uttale seg (Str.pr.I. § 230) og således er forholdene lagt til rette for ikke å innrømme skyld og på den måten vil en tiltalt som benekter stort sett komme bedre ut, enn en som erkjenner - straffemessig sett, men på den andre siden vil erkjennelse gi et bedre resultat moralsk og etisk både for offer og gjerningsperson (Hennum 2000).

8.9

8.9.1 Prinsipper på kollisjonskurs

Menneskerettighetenes artikkel 1 pkt 6 om *rettferdig rettergang for alle* og Barnekonvensjonens hovedmål om at *hensynet til barnets beste* skal være overordnet rettslig sammenheng der barn er involvert. Disse to rettsprinsippene vil kunne kollidere med hverandre, hvis vi retter blikket mot informantenes erfaringer.

Fra spesialletterforskers hold ble det uttalt at siktedes rett til å tie, sammen med kontradiksjonsprinsippet og uskyldspresumpsjonen gjør barnet til en taper i kampen om rettssikkerhet. I overgrepssaker mot barn kan det i denne kampen om ivaretagelse av rettssikkerhet for begge parter gi det inntrykk at tiltaltes rettssikkerhet ivaretas i større grad enn den fornærmedes rettssikkerhet. Ansvar for å bevise påstand om overgrep ligger hos påtalemyndigheten, mens verdien i beviset ligger i dommeravhøret.

Det viser i hvilken grad barnet er underlegen sin overgriper. Dette viser også at barn i stor grad er avhengig av et offentlig hjelpeapparat og rettssystem som ivaretar deres rettssikkerhet. Aktørene som opptrer som barnets rettshjelpere vil med spesialkompetanse være "skikket" til å på best mulig måte sikre at barnets rettigheter blir fulgt og fjerne systematiske svakheter.

Eksempler fra informantene beskriver hindringer som kan oppstå som følge av kontradiksjon (varsling av mistenkte) før avhør av barnet, med liten bruk av varetekt for mistenkte i denne kriminalitetskategorien, slik at etterforskningsarbeidet med sikring av spor og tekniske bevis på stedet kan styrke barnets rettssikkerhet.

Det er viktig å få frem at det er forskjeller i grad av alvorlighet i sakene imellom. I de tilfellene der barna har vært utsatt for overgrep gjentakende og over tid av omsorgsperson, vil sårbarhet og ressursmangel være åpenbar, mens barn som er utsatt for mindre alvorlige overgrep⁵⁰ av en lærer eller nabo uten særlig tilknytning til familien vil sannsynligvis ha foreldre som støtte gjennom den rettslige prosessen. Foreldre som ivaretar barnets rettigheter vil sagt på denne på denne måten være kapital og styrke barnets rettssikkerhetsgrunnlag gjennom den rettslige prosessen.

Med opprettelsen av Statens barnehus var det et ønske fra lovgiver om legge til rette for like muligheter for alle barn i forhold til ivaretagelse av deres rettssikkerhet. Lovgivers ønske om å utjevne forskjeller og sørge for mest mulig lik behandling uansett bakgrunn og tilhørighet rammer allikevel på en utilsiktet måte (Mathiesen 2011), fordi geografiske forhold er bestemmende og begrenser muligheter spesielt hos barns som bor langt fra et barnehus. Opprettelsen av barnehus er i følge informantene et tiltak som helt klart styrker overgrepsutsatte barns rettssikkerhet hos de som benytter seg av tilbudene der. En svakhet ved Forskrift for avhør av barn er det at politiet *ikke* er pålagt å bruke barnehus og tilkalle en særlig skikket person, men oppfordres til å gjøre dette, derfor kan barn særlig fra distrikter som ligger langt fra et barnehus bli skadelidende og

⁵⁰ Grad av alvorlighet avgjøres i henhold til Straffelovens kapittel 19 Seksualforbrytelser.

åpenbart forskjellsbehandlet, sett i lys av tanken om at alle skal ha like rettigheter, som en av spesialetterforskerne peker på er dette en trussel for det enkelte barns rettssikkerhet, fordi hvis avhøret av barnet blir tatt av en etterforsker uten kompetanse på feltet, kan konsekvensene bli at det stilles ledende spørsmål og informasjonen fra barnets vitneforklaring vil ikke kunne brukes som bevis i en eventuell rettssak, noe som klart svekker barnets rettssikkerhet.

Fra spesialetterforskere, bistandsadvokater, statsadvokaters og barnehuslederen hold blitt poengtert viktigheten av mer kompetanse om barn blant *aktørene i rettens indre kjerne*, det vil si dommerne. Hvis også rettens indre kjerne har forståelse og kompetanse i forhold til å kommunisere med barn om viktige detaljer og å forstå omfang av overgrep og mulige traumer og senskader, ville være en måte å styrke barns rettssikkerhet på.

8.10 Det biologiske prinsipp og barnets beste

”Det biologiske prinsipp” er bygget rundt ideen om at barnet har krav på samvær med sine to biologiske foreldre. Barnets rett til å vokse opp med foreldrene skaper et dilemma i det barnets interesser skal vektes i forhold til foreldrenes rettigheter (Haugli 2009).

Politifolkene i denne undersøkelsen oppfatter det biologiske prinsipp, mer som ett *”foreldrevern”*. Det samme har begge bistandsadvokatene uttrykt. For eksempel dersom mor (eller eventuelt far) ikke er i stand til å ivareta sitt barns beste, vil i mange tilfeller Barnevernet foreslå terapitilbud til familien. Valget faller på *”mildeste inngreps prinsipp”* heller enn å sette i gang en rettslig prosess som kanskje fører til tap av foresatte.

Det var tilfellet i den omfattende overgrepssaken som ble avdekket i Alvdal i 2010. I dette tilfellet var mor venninne med det lille lokalstedets eneste barnevernsarbeider, som synes at familierapi ville være til det beste for denne familien. Rettssaken som fulgte viste at disse barna var utsatt for omfattende grove seksuelle overgrep av

foreldrene over mange år. Denne tolkningen av lovverket som er laget med tanke på å beskytte barna viser at "mildeste inngrep" hvor ivaretagelse av familien som enhet står sterkt vil svekke barnets rettssikkerhet og være en styrke for foreldrenes rettssikkerhet. Avgjørelser bygget på prinsippet om å handle til "barnets beste" kan også ende ut som "barnets verste". Dette gjør seg gjeldene spesielt i de sakene hvor barna er utsatt for seksuelle overgrep av foreldrene. Barnevernlovens § 1-1 er tydelig på at barn og unge har krav på hjelp og omsorg i rett tid. Barn og foreldre har i utgangspunktet sammenfallende interesser, men ikke når det dreier seg om saker der partene har motstridende interesser.

Haugli (2009) har pekt på at barns rettssikkerhet må styrkes der det er nødvendig for barnet at det offentlige griper inn, siden de prosessuelle reglene i vesentlig grad er utformet med tanke på å ivareta foreldrenes rettssikkerhet. Før man beslutter tiltak om å gripe inn i familiesfæren, er det krav om at saken skal være skikkelig opplyst, men barn har ikke de samme mulighetene som foreldrene til å opplyse saken (Haugli 2009).

Dilemmaene oppstår, fordi barn i utgangspunktet er underlegne som egne rettssubjekter. Det biologiske prinsippet er derfor ikke alltid er til barnets beste. Barnevernansatte i små kommuner ute i distriktene kan være "alene" om å håndtere svært vanskelige familiesaker i små bygdemiljøer. Dilemmaet rundt at barnevernansatte kjenner foreldrene privat, kan utgjøre et faremoment i arbeidet med å ivareta barns rettssikkerhet. Barnevernet står fortsatt mellom to sosiale verdener (Ericsson 1996) når de skal fatte vedtak basert på skjønn. Tolkningen av lovgivningen og praktisering av rettsprinsippene får utslag for barns rettssikkerhet. Dette har også blitt belyst med flere eksempler fra deltagere i denne undersøkelsen.

8.11 Barns stilling i rettsprosessen

Noen resultater fra dette prosjektets informanter viser at det fortsatt hos "de eldre" sitter igjen gamle holdninger om at man tror i mindre grad på barns vitneforklaringer alene, mens man har sterkere tillitt til voksne menns vitneforklaringer som er av betydning for rettslige avgjørelser. Dette kan sees i sammenheng med at barns uttalelser tidligere har hatt liten eller meget svak stilling og at troverdighet i forhold til at barn ikke snakker sant og fantaserer har også vært vanlig praksis (Totland 2012).

Bakketeig (1999) belyser barnets roller i rettsprosessen og utviklingen av en økende tiltro til innhold i barns vitneforklaringer. Dette kan man se i sammenheng med bedre etterforskningsmetoder i politiet i forbindelse med dommeravhør av barn som vitner. Noe som over tid viser at rettssystemet tar imot og bruker lovgivningen som ligger til grunn for ivaretagelse av barns rettssikkerhet. Bakketeig (1999) belyser barnets kompliserte rolle i rettsapparatet:

"En annen måte å se barna på, er som individer som rettsapparatet i utgangspunktet tar på alvor, men som ofte vil ha problemer med å oppfylle kravene til bevis ut fra sine alders- og utviklingsmessige forutsetninger."

(Bakketeig s. 299:1999)

For at rettsapparatet skal kunne ta barna på alvor er det nødvendig å trekke inn spesialiserte fagfolk med barnefaglig kompetanse på feltet kommunikasjon med barn i avhørssituasjon. Med kompetanse vil barnas interesser bedre ivaretas og rettssikkerhet til en viss grad bli styrket. Alder- og utviklingsnivå vil allikevel spille en større rolle når det gjelder å oppfylle kravene til bevis.

Observasjoner fra rettssaken ga inntrykk av at barnets rettssikkerhet i stor grad ble ivaretatt. Dette begrunner jeg på følgende måte:

1. Det fremkom at barnehagen avdekket overgrepene og tok ansvar for å følge saken videre. Dette kan knyttes til offentlige institusjoners ansvar for å avdekke overgrep og hindre nye i å skje.
2. Barnehagen koplet inn Barnevernet, som nokså raskt kontaktet hjemmet. Barnevernet fulgte anmodningen i barnevernloven og anmeldte overgrepene til Politiet.
3. Saken ble kanalisert til et barnehus hvor barnet ble avhørt av en spesialletterforsker. Dommeravhøret førte til at det forelå et godt bevisgrunnlag.
4. Barnets vitneforklaring ble av retten betraktet som bevismessig godt, barnet ble trodd i rettens første instans.
5. Tingretten dømte tiltalte til tre års ubetinget fengsel.

Oppsummert tolker jeg rettens behandling av denne ene saken som et signal om at barns rettssikkerhet ivaretas i større grad i dag. Tiltalte nektet alle former for skyld og hevdet i sin forklaring at fornærmede tok en løgn i ny og ne. Den tiltalte faren henviste til en barnehagerapport der det sto på trykk at den fornærmede datteren var en "Djavelunge". Han trakk hennes evner til å fortelle om overgrep i tvil. For øvrig sa både faren og forsvarsadvokaten at de ikke tvilte på at jenta var utsatt for seksuelle overgrep. Tiltalte la på den måten skylden over på barnet. Han mente overgrepene kunne vært gjort av "hvem-som-helst". Dette kunne ikke bevises og dermed ikke utelukkes. Barnets vitneforklaring ble støttet av fire andre vitneforklaringer og sakkyndig. Retten mente at det ikke forelå tvil i jentas forklaring. Lagretten dømte tiltalte til tre år og seks måneders ubetinget.

Seksualforbrytelser mot barn berører en spesiell urett, blant annet fordi forholdet mellom barn og voksen er så langt fra jevnbyrdig en kan komme. Forskjellene ligger i at den voksne er overlegen barnet i alle kategorier som inngår i klasseinndelinger for beskrivelse av sosial ulikhet som alder, posisjon og rang (Aubert, 1980). All makt ligger hos den voksne overgriperen, som i tillegg til seksuelle overgrepshandlinger også kan benytte tvang og trusler, dersom barnet tar til motmæle.

De rettslige aktørenes holdninger til seksualitet kan også være av betydning med tanke på barns utsatthet i forhold til seksuelle overgrep, idet rettslige avgjørelser må sees på som et resultat av etiske, moralske og kulturelle verdier som ligger til grunn for våre rettslige verdier (Bakketeig 2000). Lovgivning, strafferammer, straffeutmåling og tradisjonelle tanker om at de eldste, fra øvre sosiale lag med høy utdanning, har rett og i sin tur makt til å bestemme sitter dypt forankret i vår samfunnsorden.

Arbeidet for barns rettssikkerhet har generelle likhetstrekk med arbeid for likestilling og mot diskriminering. Barn kan lett bli stigmatisert, fordi de i kraft av å være barn har lavere grad av troverdighet i forhold til voksne. Sett på den måten kan man få inntrykk av at barns grad av rettssikkerhet er lavere enn hos voksne.

Holdninger som ligger til grunn for verdier speiles i lovverket og i hvordan lovverket håndteres gjennom rettsprosessen. Slik jeg ser det vil barn i utgangspunktet stå svakere enn voksne i en rettslig prosess i kraft av at de besitter lite ressurser på alle områder.

Barnet behov for rettslig bistand grunnleggende godt lovverk som håndteres av spesialiserte aktører i alle ledd av rettsapparatet vil de. På denne måten kan barn rettssikkerhet i større grad ivaretas på lik linje med mistenkt, siktet eller tiltalt i saken. Lovverket slik det i utgangspunktet er ment å virke langt på vei er tilstede, mens vi ser at noen forvaltningsledd kan utgjøre svakheter underveis i rettsprosessen.

Lovgivningen som skal ivareta barns rettssikkerhet kan i dette tilfellet sies å dekke det sosiale landskapet den var ment å virke overfor (Mathiesen 2011). Intensjonene hos lovgiver var å ivareta en gruppe særlig sårbare personer. Barnet i rettssaken jeg fulgte ble tross omstendighetene godt ivaretatt. Det er å bemerke at barnet fortalte om flere overgrep som også indikerte flere gjerningsmenn. Opplysningene fremkom utenfor dommeravhøret og hadde derfor ingen rettslig verdi. Noe som er nok et eksempel som viser at små barn er helt avhengige av at ressurser og midler blir stilt til disposisjon for at

deres rettssikkerhet blir tilstrekkelig ivaretatt. Det vil si kompetente aktører hele veien i den rettslige prosessen.

8.12 Senskader

Seksuelle overgrep mot mindreårige kan forårsake varige senskader og redusert livskvalitet (Søftestad, 2008). Et studie av voksne som hadde vært utsatt for seksuelle overgrep som barn, viste at 60 % hadde posttraumatisk stresssyndrom, var plaget med angst og søvnproblemer og hadde nedvurderende tanker om seg selv og mange hadde spiseproblemer⁵¹. Inntil nylig har senskader som følge av seksuelle overgrep i liten grad blitt hensyntatt i det norske rettssystemet, nå bes det om at skader barna blir påført sees i sammenheng med ofrets reduserte livskvalitet som følge av de seksuelle overgrepene.

Når det gjaldt saken jeg fulgte, ble det av lagmannsretten bemerket at det forelå et potensiale for psykologiske senvirkninger. Rettens begrunnelse la vekt på sakkyndiges uttalelse om de adferdsproblemer og sosial mistilpasning barnet hadde vist som konsekvens av seksuelle overgrep. I straffeskjerpene retning la retten til grunn barnets unge alder, det grove tillitsbruddet hun var utsatt for av egen far og for at handlingene var gjentatt over lengre tid. Videre la retten også vekt på at tillitsbruddet understreket hennes sårbarhet og forsvarsløshet siden overgrepene hadde skjedd gjentatte ganger i hennes eget hjem. For barnet i denne saken ble listen over konsekvenser lang med de fysiske og psykiske skader hun var påført som følge av overgrepene. Hun levde i troen på at hun ville dø etter å ha fortalt andre om overgrepene. Skyld, skam og dårlig selvbilde førte til sosial mistilpasning. Hun hadde ingen venner, ble utstøtt av nærmiljøet og måtte flytte til annet sted i landet. Barnet ble påført stigma når overgrepshistorien ble kjent i det lille miljøet. I dette tilfellet var det også slik at skolen manglet ekstra

⁵¹ LISA-Longitudinal investigation of sexual abuse, Universitet i Bergen, Professor Palle Ståelsen

ressurser til å håndtere jentas krevende livssituasjon. I tillegg hadde familien blitt splittet over flere generasjoner etter avdekkingen av overgrepene.

8.13 Oppsummering

I det første steget i rettsprosessen er grundig etterforskningsarbeid, helst utført etter idealmodellen og rask saksbehandling er helt avgjørende for å sikre bevis som gjør at saken kan domstolsbehandles. Et viktig skritt i riktig retning som er av stor betydning for barns rettssikkerhet er at erfarne spesialletterforskere har ansvaret for gjennomføringen av dommeravhør. Når avhøret blir gjennomført av en spesialletterforsker øker sannsynligheten for at barnet forteller en lengre og mer sammenhengende historie, som i sin tur blir sett på som mer troverdig når saken bringes videre og vurderes av politiadvokat eller statsadvokat for om det er grunnlag for å ta ut tiltale, noe som betyr at kompetanse om konsekvenser av seksuelle overgrep er av stor betydning for barnets rettssikkerhet.

9 Del IV Dilemmaer knyttet til rettslig behandling

På tross av de siste 20 årenes økte samfunnsinteresse, bred forskningsbasert kunnskap og iverksettelse av en rekke tiltak har det gjennom informantenes deltagelse i prosjektet fremkommet dagsaktuelle eksempler på hva som i likhet med tidligere er med å svekke overgrepsutsatte barns rettssikkerhet. Men, på den andre siden ser vi også eksempler som viser at barns rettssikkerhet på mange måter også er styrket.

9.1 Rettssystemet rom for ivaretagelse av barns rettssikkerhet

I denne oppgaven har det blitt pekt på flere svakheter i rettssystemet som skal sørge for at barns rettssikkerhet blir ivaretatt. Bakgrunnen for dette prosjektet var å belyse forholdene rundt overgrepsutsatte barns rettssikkerhet med utgangspunkt i den formelle lovgivningen som ligger til grunn. Dette grunnlaget har sammen med praksiserfaring fra profesjonelle aktører som jobber med disse sakene i det daglige på flere stadier i rettsprosessen blitt analysert og tolket med tanke på hvordan det formelle grunnlaget for rettssikkerhet kommer til uttrykk reelt sett.

Jeg ønsket også å se i hvilken grad de senere årenes tiltak har vært styrkede for barns rettssikkerhet. Lovgivningen til tross, det vil si de formelle rettighetene barnet har krav på, erfaringene informantene har i fra ulike posisjoner i rettssystemet viser at barns rettslige stilling står nokså svakt når deres sak skal behandles i rettsapparatet, i praksis er det barnet som taper i forhold til motpartens krav på rettigheter.

Avvik mellom profesjonelle blikk og observatørblikk

Hvis vi ser tilbake på rettsaken hvor en far sto tiltalt for grove seksuelle overgrep mot 6-årig datter, ble rettssikkerhet i stor grad ivaretatt sett fra barnets perspektiv. I denne ene rettsaken brukte barnet forskjellige navn på hvem som utførte overgrepene. Her

kunne en eventuell tvil kommet tiltalte til gode. Barnets bevis gjennom dommeravhøret ble styrket ved at den stemte overens med alle andre vitneforklaringer og underbygget barnets påstand om at faren var ansvarlig for overgrepene. Retten la ingen tvil til grunn i sine avgjørelser. I den rettslige behandlingen ligger det bevismessige grunnlaget i barnets evner til å forklare seg om detaljer.

I denne enkeltsaken så vi også at det offentlige hjelpeapparatet og den videre rettslige behandlingen av saken i høy grad ivaretok barnets rettigheter. Både barnehage og Barnevern var raskt ute med sitt ansvar i å avdekke og forhindre nye overgrep. Barnehagen sendte deretter bekymringsmelding til Barnevernet få dager etter avdekking. Barnevernet aksjonerte med tiltak ved å gå direkte og uanmeldt til barnets hjem og observere forholdene i familien. Saken ble anmeldt til Politiet av Barnevernet og barnet ble avhørt av en spesialletterforsker på et tilhørende barnehus.

Informantene i dette prosjektet representerer tre faglige felt; 1) det politifaglige feltet 2) det juridiske feltet og 3) det barnefaglige feltet. Alle har i embets medfør ansvar for å sikre at barns rettigheter ivaretas. De hevder at det biologiske prinsipp står sterkt i norsk rett og at oftest er det slik at hensynet til barnet må vike til fordel for foreldrenes rettigheter. Listen over overgrepsutsatte barn som enkeltskjebner ble såpass lang at dette ga inntrykk av å være normen. Normen de profesjonelle aktørene oppfatter som alminnelig praksis for hvordan rettssystemet ivaretar barns rettssikkerhet i dag, var ifølge informantene ikke tilstrekkelig god, men bedre enn før.

Hvis vi måler dette mot rettssaken jeg var observatør i står det i stor kontrast til hverandre. Jeg opplevde aktørene utviste stor interesse for at barnets rettigheter skulle ivaretas og hensyntas i den rettslige behandlingen. Kanskje var dette et av de få ideelle tilfellene av godt eksempel på hvordan rettslig behandling av denne typen skal fungere?

Informantenes oppfattelse av at voksnes rettigheter hensyntas i større grad enn barns avviker fra hva jeg så i rettssaken. Årsaken kan ligge i at jeg har funnet et idealeksempel hvor ting fungerte slik lovgiver hadde intensjoner. Informantene har svært lang erfaring i rettslig arbeid konkret i saker som handler om seksuelle overgrep og tillegges derfor mest vekt. Deres erfaringer understøttes av det bildet som den registrerte kriminaliteten gir. At mange flere forhold anmeldes nå, men fortsatt er det få som kommer så langt som til domstolsbehandling.

9.1.1 Komplekst arbeidsfelt

Kompleksiteten ved rettslig behandling av seksuelle overgrep mot barn kommer til uttrykk på flere måter og særlig under domstolenes behandling av sakene. Skjønnsfrihet og begrensninger som abstrakte verktøy for lovanvenderne kan belyses sosiologisk, med tanke på at aktørens kapital og symbolsk makt (Bourdieu 1996) kan være av betydning.

Det har blant prosjektets deltagere blitt reist kritikk overfor domstolens indre kjerne i forhold til liten kunnskap om overgrepsutsatte barns særlig utsatte posisjon. Og når dommerne anvender "skjønn" utifra en juridisk tilnærming til problemet vil kunnskapsmangel på det barnefaglige område kunne utgjøre en trussel for barnets reelle rettssikkerhet.

Domstolene er et sosialt felt (Bourdieu 1997) hvor det utøves dominans og styring. Domstolene er bygget på den juridiske kompetansen har makt til å bestemme sakens utfall. Denne symbolske makten har avgjørende betydning for barnets rettssikkerhet. Manglende grad av kompetanse når det gjelder vurdering i forhold rundt overgrepsutsatte barns spesielt sårbare situasjon kan slå uheldig ut sett fra barnets perspektiv.

9.1.2 Hva kan styrke barns rettssikkerhet?

På spørsmål om forslag til konkrete tiltak som vil kunne styrke barns rettssikkerhet svarer flere, nettopp at både politijurister og dommere burde ha spesialkunnskap om overgrep utsatte barns spesielle situasjon. Krav om spesialisering og kompetansehevende tiltak i alle rettsprosessens ledd, ikke bare hos politi- og påtalemyndighet er helt avgjørende for barns rettssikkerhet i praksis.

9.1.3 Symbolske kamper i sosiale felt

I sosiale felt pågår det kontinuerlige symbolske kamper (Bourdieu 1997). I lys av dette kan vi se de faglige interessene som skal enes i rettslige avgjørelser som gjelder barn. Her pågår det symbolske kamper som over tid har ført til at mye har forandret seg til det bedre.

Holdningsendringer på samfunnsplan har gitt barn en egen rettslig status og utviklet seg nokså sterkt. Barnets møte med rettsapparatet er betydelig styrket med barnehus, spesialletterforskere og bistandsadvokat som har ansvar for å ivareta barnets rettssikkerhet. Årsaken til endringen ligger først å fremst i kunnskapsformidling av forskningsresultater fra det barnefaglige feltet - et helt annet felt enn det juridiske og politifaglige. Dette tverrfaglige samarbeidet har utviklet seg over tid og dannet rammen rundt hva som ansees til barnets beste med hensyn til å ivareta deres rettssikkerhet.

Sosiale rom er både et kontekstuel og relasjonelt begrep (Bourdieu 1997). *Relasjonelt* fordi det brukes på makroplan til å forklare ulikheter mellom grupper i større strukturerende forhold. Kontekstuel fordi begrepet også kan brukes til å forklare forhold på mikroplan. Han forener handlings- og strukturteori fordi han fokuserer på individenes muligheter til å forandre de grunnleggende sosiale strukturene (Østerberg 1997).

På det *kontekstuelle* plan, utveksles nye erfaringer rundt hva som styrker barns rettslige stilling. På det *relasjonelle* planet vil denne gjensidige utvekslingen mellom de sosiale

feltene tilføre ny kunnskap som ytterligere vil styrke barns rettssikkerhet. Kunnskapsprosessen pågår kontinuerlig og slik vil samfunn og individ påvirke hverandre gjensidig.

Slik kan man også tenke seg rettens virkning på samfunnet og samfunnets virkning på retten (Mathiesen 2011). Det er sikkert at kunnskap om hvordan man kommuniserer med barn er av stor betydning for de rettslige avgjørelser som tas på vegne av barn. Dersom også rettens indre kjerne også innehar en viss grad av grunnkompetanse vil rettslige beslutninger kunne bedre ivareta barns rettssikkerhet, som den utsatte og svært sårbare gruppen samfunnet har et sterkt ønske om å beskytte.

9.1.4 Profesjonalisering og tverrfaglighet

Profesjonalisering av det barnefaglige bør inn i alle stadiene i den rettslige prosessen og er et skritt i riktig retning, sier en politietterforsker, men tilføyer at veien er lang i et stort rettssystem som den rettslige prosessen er. Bistandsadvokatene og statsadvokatene ble spurt om de bruker rådgivere i sitt arbeid i saker hvor barn er involvert og begge gruppene oppga at de synes barnehusene har dyktige fagpersoner de kunne rådføre seg med ved behov.

Et interessant funn var at de to yngste aktørene var mest opptatt av å besitte spesialkunnskap når de fikk saker hvor barn var utsatt for seksuelle overgrep. Henholdsvis en statsadvokat og en bistandsadvokat oppga at de ønsket mer kunnskap på det barnefaglige området og deltok på kurs om emnet, om de fikk tilbud. På spørsmål om de selv synes det var nødvendig med barnefaglig kompetanse i alle ledd, svarte den yngste at det var rart at den juridiske utdannelsen ikke rommet noe omkring det barnefaglige, som helt klart ville være en styrke for barna i rettsprosessen. På den andre siden mente en statsadvokat at det ikke var nødvendig med spesialkompetanse på hvert enkelt straffesaksområde og henviste til at de hadde mange forskjellige saker fra ulike kriminalitetskategorier.

Barnehusevalueringen (2012) ble presentert på en pressekonferanse høsten 2012⁵². En etterforskningsleder ved vold og sedelighetsavsnittet i Oslo ble sitert på følgende:

” (...) , fordi at temaet seksuelle overgrep i utgangspunktet var så vanskelig å snakke om.. har politietterforskere unnlatt å stille oppfølgings spørsmål til barn som har fortalt om grove overgrep. Årsaken lå i at man ikke visste hvordan man skulle stille gode oppfølgings spørsmål.”

Barne-/likestilling- og inkluderingsminister Inga Marte Thorkildsen.

Her ble viktigheten av politiets innsikt i overgrepsutsatte barns spesielle problemområder poengtert. Kunnskap om barn utsatt for seksuelle overgrep har ført frem tiltak som har bidratt til å styrke barns rettssikkerhet. Tilpasset avhørsmetodikk og kommunikasjonsteknikk rettet mot barn i ulike aldre og utviklingsnivå har klart styrket barnets stilling i den rettslige prosessen. At barn og pårørende blir møtt av et tverrfaglig team på et av Statens barnehus er også et tiltak som i betydelig grad har styrket barns rettssikkerhet.

Det har også vært lagt ned betydelig arbeid i å ansvarliggjøre alle andre i barnets nærhet som kan være med å avverge vold og overgrep mot barn. Pårørende kan bli holdt strafferettslig ansvarlig dersom begge er tilstede ved overgrep og ikke griper inn, men er passiv tilskuer til handlingene. Tillitsbrudd og brudd på omsorgsplikt skal gi strengere straff⁵³. En viktig oppgave for foreldre er å lære barna sine klare grenser for intimsone, da vil barna lettere kunne beskytte seg mot eventuelle overgripere og være i stand til å forklare hva som har skjedd også om de er nettbekjente eller nære slektninger (Totland 2012). Og flere barnehus må til for å oppnå en rettferdig tilstand for alle barn i Norge, mener erfaren spesialetterforsker med mer enn 15 års erfaring på feltet avhør av barn.

⁵² Justisdepartementets pressekonferanse 16. Oktober 2012 i forbindelse med lansering av Barnehusevalueringen 2012 referert fra Barne- likestillings- og inkluderingsministeren.

⁵³ ”Riksadvokaten fokuserer på barns rettsvern.” Lennsmannsbladet – Politilederen 1/2010.

9.2 *Er det samsvar mellom formell og reell rettssikkerhet?*

På den ene siden deler informantene oppfatningen om at norske barn i utgangspunktet er godt ivaretatt gjennom konvensjoner, lover og regler. Dette kan tyde på at det foreligger et godt grunnlag for formell rettssikkerhet. På den andre siden fremkommer eksempler på at overgrepsutsatte barns reelle rettssikkerhet i praksis kan oppleves som nokså svak i forhold til motpartens, og dette skyldes flere forhold som forklart her i denne oppgaven.

Ressursmangelen i politiet er en forklaring som har med sektorens prioriteringer å gjøre og dermed også tilrettelegging av forhold som skal styrke barns rettssikkerhet. Dersom barns rettssikkerhet skal ivaretas på en bedre måte må det først og fremst avsettes midler som gjør at det er tilstrekkelige antall rettshjelpere som kan yte bistand akkurat når barnet trenger det, gjennom rettsprosessens alle ledd. I dag er det åpningstid mellom kl 8 – 16. Barneombudet ønsker heldøgnstilbud for barn som opplever vold og overgrep utover åpningstiden og foreslår at det opprettes et 24-timers tilbud som prøveprosjekt⁵⁴. Barnevernet, politiet og domstolene bør fortsatt styrke sin kompetanse om de spesielle forhold man blir stillet overfor når det gjelder seksuelt misbruk av barn. Bevisstgjøring, holdningsskapende arbeid og økt kompetanse hos aktører som på en eller annen måte involveres i overgrepsutsatte barns situasjon er nødvendig for ivaretagelse av rettssikkerhet. Det gjelder for eksempel opplysningsvirksomhet rundt forebygging og håndtering rundt avdekking av mistanker om seksuelle overgrep.

⁵⁴ Brev fra Barneombudet: "Innspill til Stortingsmelding, Om vold i nære relasjoner." Saksnr. 12/00575-6. 8.10.2012.

10 Konklusjon

Med utgangspunkt i erfarne aktører som til daglig jobber med å forvalte norsk rettspraksis, kan man si at barns formelle rettssikkerhet i tilfredstillende grad dekkes gjennom lovgivningen på feltet. Dilemmaene som kommer til uttrykk i informantenes praktiske rettsarbeid, viser at rettssikkerheten rundt overgrepsutsatte barn kan synes svak. Enkelte saker viser at noen barn rammes hardt. Årsakene til dette er forskjellige. Generelt mener informantene at barns rettssikkerhet kan sies å være bedre enn før.

Spesialletterforskerne som er intervjuet i dette prosjektet har mellom 15 og 22 års daglig erfaring i å avhøre barn i saker hvor det er mistanke om seksuelle overgrep. De har belyst problemstillingene i dette prosjektet med flere eksempler som kan si noe om at det fortsatt finnes flere svake ledd i rettsprosessen med tanke på barns rettssikkerhet. De har også bekreftet at barns rettssikkerhet er betydelig bedre enn for tyve år siden. Samfunnets søkelys og bred forskning på overgrepsutsatte barns spesielt sårbare situasjon, har ført til økt kunnskapsnivå i politet spesielt og i rettsvesenet generelt.

De mener at det først og fremst er viktig å sikre at alle barn får tilgang til like rettigheter gjennom å få sin sak behandlet på et barnehus. Dette gjelder uansett hvor i landet barnet måtte bo. Lang reisevei skal ikke være et hinder for ivaretagelse av rettssikkerhet for en så utsatt og sårbar gruppe. At barneavhøret blir tatt så snart som mulig etter den straffbare handlingen er oppdaget og anmeldt, er av stor betydning for den videre rettslige behandlingen. For det andre foreslår etterforskerne et krav om spesialkompetanse hos alle aktørene i rettslige prosessen også i rettens indre kjerne. Det er på grunn av at overgrepssaker mot barn er så spesielle i forhold til annen type kriminalitet, derfor trengs spisskompetanse for å bedre barns rettssikkerhet. For det tredje bør det utdannes flere barneavhørere / spesialletterforskere. De bør kun jobbe med overgrepssaker og være organisert i egne politienheter som kun håndterer vold- og

overgrepssaker mot barn. For det fjerde ser etterforskerne nødvendigheten av at politi og rettsvesen får tilstrekkelig tilskudd rent økonomisk for at tiltakene som er iverksatt kan gjennomføres i henhold til intensjonene. Samtidig må politi og rettsvesen sentralt prioritere ytterligere ressurser på feltet seksuelle overgrep mot barn.

Juristene har pekt på at det er uheldig for barnet med sammenblanding av saker, som for eksempel samværskonflikt og mistanke om seksuelle overgrep. Det samme gjelder i saker hvor det gjelder seksuelle overgrep og voldsoffererstatning.

10.1 Konklusjon

Jeg har kommet frem til flere delkonklusjoner i løpet av arbeidet med dette prosjektet og trekker først frem;

- at barns rettssikkerhet er i forhold til tidligere betydelig styrket når det gjelder den formelle rettssikkerheten. Det vil si lovverket, de uformelle rettsprinsippene og rettens muligheter for anvendelse og tolkning
- at den forskningsbaserte kunnskapen knyttet til forholden rundt barns vitneforklaring er av stor betydning for hvordan saker der det er mistanke om seksuelle overgrep behandles i rettssystemet idag.
- at tiltak i politiet med utdanning av spesialutdannede etterforskere som har ansvar for avhør av barn og bruk av egne barnehus barnets rettssikkerhet kan sies å ivaretas.

Dette betyr at lovgivers intensjon om å styrke barns rettssikkerhet i stor grad kan sies å virke etter sin hensikt. Det formelle lovgrunnlaget er der, men dilemmaene oppstår i det lovanvendelsen utfordres gjennom bruk av grunnleggende rettsprinsipper for begge parter, noe som er forutsetninger for en rettsstat.

For ser vi igjen på det store frafallet i registrerte kriminalitet hva gjelder overgrep mot barn tyder dette på at barns rettssikkerhet i møte med en voksen vil komme svakere ut i forhold til den mistenkte, siktede eller tiltalte.

11 Avslutning

Jeg ønsket å belyse spørsmålet: "Styrker de siste 20 årenes tiltak barns rettssikkerhet?" Teori og empiri har hjulpet til å belyse forhold som er av betydning for ivaretagelse av barns rettssikkerhet. Målet har vært å få belyst flere sider, for å se hva som styrker og svekker barns rettssikkerhet gjennom rettsapparatet behandling av overgrepssaker. Jeg har søkt informasjon fra ulike aktørers erfaringer og tilnærming og med barnet som premissleverandør i en rettslig prosess. Jeg har funnet sider ved rettssystemet som systematisk både styrker og svekker barns rettssikkerhet.

Hovedsakelig kan man si at barns rettssikkerhet i stor grad er styrket i forhold til for 20 år siden. Lovgivningen som ligger til grunn for å ivareta idealet om å beskytte barn har et ønske om å favne bredt. Det er imidlertid svakheter ved systemet som virker svekkende for ivaretagelse av barns rettssikkerhet. Her tenker jeg på anvendelsen og tolkningen av de ulovfestede rettsprinsippene som ligger til grunn i alle rettslige avgjørelser. Her ligger de største svakheter og også nye utfordringer, sett i lys av barnets perspektiv. Dette er mine egne betraktninger rundt hva jeg har omtalt som den formelle rettssikkerheten. Når det gjelder ivaretagelse av den reelle rettssikkerheten for overgrepsutsatte barn ser vi at de profesjonelle aktørene i mye større grad enn før er tilbøyelige til å tro på barn som forteller om overgrep. Barna blir i større grad tatt på alvor ved at forholdene rundt legges til rette gjennom dommeravhør utført av spesialutdannede etterforskere på et barnehus. Spesialutdannede etterforskere har ansvar for å tilpasse avhøret til barnets alder og modenhet, stille spørsmål og lytte uten å avbryte. Arbeidet som nedlegges i dommeravhøret har stor rettssikkerhetsmessig verdi for barnet og sakens utfall.

Vi har også sett at tillitt og troverdighet til barns vitneforklaringer i større grad også har nådd lengre innover i rettssystemet.

Men, i likhet til tidligere er forholdet mellom anmeldte seksuelle overgrep mot barn i dyp kontrast til antall domfellelser i disse sakene. I denne undersøkelsen har vi fått bekreftet at barns vitneforklaringer alene ikke står særlig sterkt når rettslige avgjørelser tas. Overvasjoner fra en retts sak viste at den reelle rettssikkerheten for et overgrepsutsatt barn ble ivaretatt nærmest ideelt, alle forhold i den rettslige behandlingen fungerte etter sin hensikt. Det gjorde også hjelpeapparatet både ved å avdekke og å hjelpe med tiltak i etterkant. Politi- og påtalemyndighetens eksempler viste mange motsatte eksempler. En observasjon i en sak er ikke representativt for overgrepsutsatte barn som gruppe, og kan således ikke stilles opp mot det divergerende synet jeg har fått fra ni informanter med lang erfaring og førstehånds kjennskap til feltet når det gjelder rettssystemet ivaretagelse av rettssikkerhet for barn i saker der det er mistanker om seksuelle overgrep.

Aktørene som er satt til å forvalte barnas rettssikkerhet ser ut til å ha gode verktøy til å ivareta barnas rettssikkerhet. Imidlertid ser vi at forhold som tidsforsinkelser og liten troverdighet i forhold til barn som avgivere av bevisrettslig informasjon kan svekke barnets sak. Her ser vi forskjeller mellom stadiene i rettsprosessen. I starten av den rettslige behandlingen er satt mye ressurser inn på det å ha kompetanse om spesielle forhold rundt barn som vitner og barn utsatt for seksuelle overgrep. Barnehus og spesialutdanning av etterforskere gir barnet i mye større grad anledning til å opplyse egen side av saken. Man ser også at manglende kompetanse på dette feltet vil kunne påvirke barns rettssikkerhet i negativ retning.

Ressursulikheter mellom barn og voksne vil alltid være utgangspunktet for dilemmaene som kan oppstå i den rettslige behandlingen av saker hvor det er mistanke om seksuelle overgrep. Først og fremst gjelder dette forskjeller i barns evne til å uttrykke seg, men også forskjeller i hvilken grad lovverket er tilpasset barn. Deltagerne i dette prosjektet har bidratt med førstehånds kjennskap om hvordan lovgivningen forvaltes og hvordan de daglig jobber med nevnte problemstillinger. Deres jobb er å bistå barnets rett til

sikkerhet på flere stadier i det norske rettsapparatet. Tross tiltakene iverksatt de siste 20 årene, har alle svart at det ikke står så bra til med barns rettssikkerhet i Norge i dag, men at den i vesentlig grad er bedret i forhold til tidligere.

11.1.1 Forslag til tiltak

Deltagerne har lang erfaring og kjenner feltet godt. Tiltakene de har foreslått for bedring av barns rettssikkerhet går ut på blant annet:

1. at myndighetene må bevilge tilstrekkelig med midler, slik at handlingsplaner og lovgivning er mulig å gjennomføre slik det er ment å fungere.
2. at politiet over hele landet bør organisere spesialiserte enheter i hvert politidistrikt som utelukkende jobber med seksualforbrytelser mot barn og unge.
3. at juristene som er involvert i disse sakene bør ha spesialkunnskap om barn og unge som har vært utsatt for seksuelle overgrep.
4. og fortsatt forskning og økt samfunnsinteresse for å sette søkelyset på tiltak for beskyttelse av barn og unge utsatt for vold og overgrep

Disse forslagene vil i følge informantene være med å styrke overgrepsutsatte barns rettssikkerhet i større grad.

Alternative løsninger utenfor alminnelig straffesaksbehandling ble så vidt diskutert underveis, og hvor Hennem (2000) uttrykker skepsis til alternativ konfliktløsning siden seksualforbrytelser mot barn ikke dreier seg om en konflikt, men et skjevt maktforhold. Det skjeve maktforholdet mellom seksuelt misbrukt barn og voksen overgriper gjør det i utgangspunktet umulig å diskutere seg frem til en løsning (Hennem 2000), noe jeg også har forsøkt å belyse gjennom barnet som rettslig subjekt med lite kapital i bagasjen på reisen gjennom et stort og komplekst sosialt felt (Bourdieu 1999) som rettsprosessen kan betraktes som.

Mange tiltak har vært nevnt her med hensyn til å styrke forhold som kan ivareta barnets rettssikkerhet. Barnehusene som første instans skal ivareta barnets rettssikkerhet. Blant annet sørger de for gjennomføring av dommeravhør i barnevennlig omgivelser. Meningen er at barnet skal belastes minst mulig og ikke mer enn nødvendig og derfor barneavhør helst bare tatt en gang og lagret digitalt for å brukes som barnets vitneforklaring. Det er minst belastende for barnet at dommeravhør spilles av i retten, slik at barnet selv slipper å møte. Imidlertid ser man at det kan ta opp til 100 dager før et slikt avhør blitt gjennomført⁵⁵. Lang reisevei for de mange involverte og treghet i saksbehandling hos politiet og i rettsvesenet er årsaker til denne lange ventetiden. Her det klare forskjeller mellom by og land, der geografi og systemtreghet er bestemmende. En fellesnevner som gjelder for hele landet er at i alle saker må man vente måneder på utskrift av dommeravhør. Dette er en post som forsinker rettsprosessen og kan svekke barnets rettssikkerhet. Det er fordi barnets evne til å formidle detaljer svekkes over tid.

11.1.2 Barnehusevalueringen 2012

Helt til slutt i oppgaven vil jeg trekke frem flere nye prosjekter for styrking av vold- og overgrep utsatte barns rettssikkerhet. For det første er Barnehusevalueringen Delrapport 1⁵⁶ (Bakketeig, Berg, Myklebust & Stefansen 2012) et nytt og viktig bidrag som har undersøkt barnehusenes funksjon og hvilke utslag dommeravhør av barn får for verdien på dommeravhør. De fant at det var liten forskjell om dommeravhør var gjennomført ved politistasjon eller ved et barnehus, så lenge avhør var tatt av en spesialletterforsker med kompetanse i barneavhør. Barnehusets funksjoner utover tilrettelegging av dommeravhør er av stor betydning for hvordan barnet ivaretas utover

⁵⁵ Tallene er hentet fra Statens barnehus Oslo. Årsrapport 2011

⁵⁶ Barnehusevalueringen 2012 Delrapport 1. Barnehusmodellens implikasjoner for politiets arbeid med fokus på dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse (Bakketeig, Berg, Myklebust & Stefansen, PHS forskning 2012: 6.) og

Barnehusevalueringen 2012 Delrapport 2. En undersøkelse blant barn og pårørende, jurister og politifolk, samt ledere og ansatte (Stefansen, Gundersen & Bakketeig og NOVA Rapport 9/12 2012).

selve avhørssituasjonen. Dataene fra Barnehusvalueringen Delrapport 1 viser at barna og deres pårørende føler seg godt ivaretatt ⁵⁷.

11.1.3 Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker

En arbeidsgruppe nedsatt av Justisdepartementet 1. november 2010 utkom 16. oktober 2012 med rapporten "Avhør av særlig sårbare grupper i straffesaker" (Justisdepartementet 2012). Arbeidsgruppens mandat har vært å gjennomgå regelverk for dommeravhør og observasjon av barn (Forskrift om dommeravhør av barn, 1998). De har fremmet forslag som overordnet skal være *til barnets beste*. Blant annet foreslår gruppen å;

1. Innskrenke fristen for gjennomføring av dommeravhør som i dag er to uker (Jfr straffeprosesslovens § 239 fjerde ledd) til en uke
2. Legge alt hovedansvaret for avhøret til politiet uten involvering av domstolene.
3. De påpeker samtidig nødvendigheten av presise regler for å sikre siktedes rett til kontradikasjon.

Arbeidsgruppen foreslår også konkrete lovendringer, særlig på et punkt som vil gi politiet hjemmel til oppnevning av verge i akutttilfeller. Noe av problemet med rask gjennomføring av dommeravhør i dag er nettopp den svært lange tiden det tar å få alle de involverte til å kunne møte i et dommeravhør, samt lang saksbehandlingstid hos politiet (Delrapport 1. Barnehusvalueringen 2012).

Riksadvokaten har i brev til Justisdepartementet (01:2012⁵⁸) pekt på den lange tiden det tar å få gjennomført et avhør og at dette gir siktede mulighet til å fjerne bevis og påvirke det barnet det gjelder. Det å kunne avhøre barnet mer enn en gang, er også et nytt

⁵⁷ Rapport fra arbeidsgruppe. "Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker" (2012) kom fokus på dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse (Bakketeig, Berg, Myklebust & Stefansen, PHS forskning 2012;62012) og Barnehusvalueringen 2012 Delrapport 2. En undersøkelse blant barn og pårørende, jurister og politifolk, samt ledere og ansatte (Stefansen, Gundersen & Bakketeig og NOVA Rapport 9/12 2012).

⁵⁸ Riksadvokaten. Brev til Justisdepartementet. 29. februar 2012

forslag, nettopp fordi barnet ikke alltid klarer å formidle eksakte hendelser som kan brukes som bevis i en retts sak.

Jeg avslutter denne oppgaven med å oppfordre til stadig økt fokus og forskningsmessig oppmerksomhet på temaer som kan bidra til å belyse forhold som svekker og styrker barns rettssikkerhet. På denne måten kan økt kunnskap og spesialkompetanse fortsette med å bedre forholdene rundt denne svært utsatt og sårbar gruppens rettssikkerhet. Når det gjelder forebygging, avdekking og rettførdig rettergang er det mange som har et ansvar. Først og fremst må de som utsetter barn for seksuelle overgrep, forstå hvilke store belastninger og konsekvenser de påfører sine ofre. Det er også fortsatt viktig at involverte aktører i den rettslige prosessen styrker sin kompetanse rundt de vanskelige forholdene i saker som handler om seksuelle overgrep mot barn.

Tross de siste 20 årenes omfattende forskning og utvikling av lovgivning for å beskytte barn mot seksuelle overgrep, vil kontrasten mellom voksen overgriper og overgrepsutsatt barn ikke forsvinne. Her ligger de største utfordringene når det gjelder ivaretagelse av barns rettssikkerhet.

Antall sider : 162

Antall ord : 41625

Litteraturliste

- Aftenposten 08.02.03, Brynjar Meling, intervjuet av Sveinung Berg Bentzrød.
- Aftenposten, Debatt, onsdag 22. August 2012: "Vil vi betale prisen for rettssikkerheten?"
Kronikk av Tor Langbach, direktør for Domstolsadministrasjonen.
- Alver, Bente Gullveig og Øyen, Ørjar (1997): *Forskningsetikk i forskerhverdag. Vurderinger og praksis.* Tano Aschehoug.
- Andenæs, Johs. (1996): *Straffen som problem.* 2. revidert utgave. Gjøvik trykkeri.
- Axelsen, Eva Dalsgaard og Bakke, Sissel (2012): *Den nye tilbakereisen. Om forandring gjennom terapi.* Pax forlag. Falun. Sweden.
- Bakketeig, Elisiv (1999): *"Rettsapparatet som sosialt system i saker om seksuelle overgrep mot barn"*. Doktoravhandling, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Bakketeig, Elisiv (2001): *"Hvorfor er feltet seksuelle overgrep mot barn preget av stereotype oppfatninger?"* Norsk tidsskrift for kriminalvidenskap. Årg. 88, nr. 4 (s 337-349).
- Bakketeig, E., Berg, M., Myklebust, T. & Stefansen K. (2012): *Barnehusevalueringen 2012. Delrapport 1. Barnehusmodellens implikasjoner for politiets arbeid med fokus på dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse.* PHS forskning 2012:6. Politihøgskolen og Norsk institutt for forskning om oppvekst (NOVA). Oslo.
- Bertheussen, L-M. (2011): *Barns rettssikkerhet i nyere rettsutvikling.* Masteroppgave, Universitetet i Tromsø, Det juridiske fakultet. Tromsø
- Bitsch, Anne og Kruse, Anja Emilie (2012): *Bak lukkede dører. En bok om voldtekt.* Cappelen Damm. Oslo.
- Bourdieu, Pierre (1996): *"Om symbolsk makt"*. I: *Symbolsk makt.* Pax forlag. Oslo.
- Bourdieu, Pierre (1997): *"Socialt rum och symbolsk rum."* I: *Af praktiske grunde: Omkring teorien om menneskelige handelen.* København: Hans Reitzels forlag.
- Brantsæter, M. (2001): *"Møter med menn dømt for seksuelle overgrep mot barn."* Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo, Doktorgradsavhandling.
- Ceci, Stephen og Maggie Bruck (1993) *"Suggestibility of the Child Witness: "A Historical Review and Synthesis. I: Psychological Bulletin.* 1993, s. 403-439.
- Ericsson, Kjersti (1990): *Alternativ konfliktløsning.* KS-serien nr. 2-90. Oslo. Institutt for kriminologi og strafferett.

- Ericsson, K., S. Eidheim og G. Larsen (1996): "Barnevernet mellom to sosiale verdener." I: K. Sandberg m. fl. (red.): *Barnevernet og Barneloven*. Ad Notam. Oslo.
- Finstad, Liv og Anne Lise Gjetvik (1980): *Varetektsfanger forteller*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Finstad, Liv (1988): "Sedelighetsforbrytere ut av fengslene: Prinsipper for en realistisk utopi" I: *Materialisten*, 1988. s. 7-29.
- Finstad, Liv (1996): "Kriminologiens kunnskapskilder." I: *Kriminologi*. L. Finstad Liv og C. Høigård. Pax forlag. Oslo.
- Gamst, K.T. og Langballe, Å. (2004): "*Barn som vitner. En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør. Utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming.*" Doktoravhandling, Dr. Polit., Institutt for spesialpedagogikk. Det utdanningsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Oslo. UniPub. Oslo.
- Gamst, K. T. (2005): "*Dommeravhør av barn. Bedømmelse av barns vitneforklaring*". Lov og Rett. Nr. 10. 44. årgang. Norsk Juridisk Tidsskrift.
- Haugli, Trude (2009): "Barns rettssikkerhet. Gjelder rettssikkerheten for samfunnets ressursvake grupper? Foredrag ved utdeling av Rettssikkerhetsprisen 2008.
- Hennum, R. (1999): "*Bevis i saker om seksuelle overgrep mot barn*". Doktorgrad i kriminologi, Universitetet i Oslo.
- Hennum, R. (2000): "*Finnes det alternativer til dagens rettslige behandling av saker om seksuelle overgrep mot barn?*" *Materialisten - Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt*. 1/2-00 utgave 27. Årgang.
- Hennum (2008): "*Retten til beskyttelse mot vold, overgrep og utnyttelse*". I: *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge (Høstmølingen, Kjørholt og Sandberg. Red., Universitetsforlaget 2008)*.
- Høigård, C. & Balvig F. (1988): *Kriminalitet og straff i tall og tekst*. Universitetsforlaget.
- Høigård, C. & Finstad, L. (1993): *Bakgater. Om prostitusjon, penger og kjærlighet*. Oslo: Pax forlag.
- Justis- og beredsskapsdepartementet (2012): *Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker*. Rapport fra arbeidsgruppen for gjennomgang av regelverket om dommeravhør og observasjon av barn og psyksisk utviklingshemmede. Rapport fra arbeidsgruppe.
- Kaldal A., Diesen C., Bejie J., Diesen E. F. (2010): *Barnahusutredningen*. Juridiske Institutionen vid Stockholms universitet. Jure. Stockholm.

- Kirkengen, Anna Luise (2009): *"Hvordan krenkede barn blir syke voksne."* 2. Utgave. Universitetsforlaget.
- Leira, Haldis Karen (2003): *"Det gode nærvær. Kulturens psykologiske betydning."* Bergen: Fagbokforlaget.
- Leira, Haldis Karen (2002): *To skritt frem, og ett tilbake og to frem igjen.*
- Lilleaas, Siw Beate (2008): *"Den røde knappen – Politipatrulje på nett"*. Kriminalpolitikk.no.
- Lid, Stian og Reid Jone Stene (2010): *"Mindre utsatt – men hvem utsettes?"*. Samfunnsspeilet 2010/5-6. Statistisk sentralbyrå. 2010.
- Lundberg, Camilla Stub (2008): *"Leger og sykepleieres arbeid med fysiske overgrep mot små barn ved to sykehus."* Masteravhandling i kriminologi, Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Juridisk Fakultet, Universitetet i Oslo.
- Mathiesen, Thomas (1995): *Kan fengsel forsvares?* Oslo:Pax.
- Mathiesen, Thomas (2011): *Retten i samfunnet. En innføring i retts sosiologi.* Pax forlag. Oslo.
- Magnussen, M. og Melinder, A. (2003): *Barn som vitner - en gjennomgang av nyere forskning.* I: Tidsskrift for Norsk Psykologiforening.
- Myklebust, Trond: *"Analysis of Field Investigative Interviews of Children conducted by specially trained police investigators"*. Doktorgradsavhandling. Psykologisk Institutt. Universitetet i Oslo.
- Nordborg, Gudrun og Sigfridsson, Anna (red.) *"Visjoner og realiteter i rettsapparatets behandling av saker om seksualisert vold - utviklingen 1980-2000"* I: *Voldets offer vårt ansvar.* Umeå: Brottsoffermyndigheten, 200-3.
- Olsen, Malin Cecilie (2007): *"Utvikling i saker om seksuelle overgrep mot barn fra 1980-2003."* Masteroppgave. Institutt for kriminologi og retts sosiologi. Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Politiinstruksen.* Alminnelig tjenesteinstruks for politiet. 22. juni 1990.
- Prieur, A.(2002): *"At sætte sig i en andens sted: En diskussion om nærhed, afstand og feltarbejde."* I: Red: *Hviid Jacobsen, M., Kristiansen, S. & Prieur, A.: Liv, fortælling, tekst. Streiftog i kvalitativ sociologi.* Aalborg universitetsforlag, 2002.
- Ryssdal, Anders (2005): *"Rettsstaten under press"*. I: *Nytt Norsk Tidsskrift*
- Skjørten, Kristin (2004): *Problemer ved bruk av legalstrategi mot vold og overgrep i familien.* Nordisk Tidsskrift for Kriminalvitenskap. 1994, s. 280-294.

- Stefansen, K., Gundersen, T. & Bakketeig, E. (2012): *Barnehusevalueringen 2012. Delrapport 2. En undersøkelse blant barn og pårørende, jurister og politifolk, samt ledere og ansatte.* Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA Rapport nr. 9/12. Oslo.
- Stene, Reid (2001): "Seksualforbrytelser – skjebner i rettssystemet". Samfunnsspeilet, 2001/3. Statistisk sentralbyrå.
- Sætre, M., Holter, H. og Jebsen, E. (1986): *Tvang til seksualitet – en undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn*, Oslo: Cappelen.
- Søftestad, Siri (2008): *Avdekking av seksuelle overgrep, veier ut av fortielsen.* Universitetsforlaget, Oslo.
- Thoresen, Lønnum, Melinder, Strindbeck og Magnussen: *Theory and practice in interviewing young children : A study of Norwegian police interviewees 1985 – 2002.* Psychology, Crime & Law, Dec 2006; 12(6):629-640 og T. Myklebust & G. Thomassen (In Press): "Arbeidsmetoder og metodearbeid i politiet." PHS Forskning.
- Totland, Thea W. (2012): *Barneadvokaten. Regler og rettigheter som er viktige for barn.* Cappelen Damm Akademisk.
- Østerberg, Dag (1997) : *Sosiologiens nøkkelbegreper og deres opprinnelse.* 5. utg. Cappelen Akademisk forlag AS.

Offentlige dokumenter, handlingsplaner og rundskriv

Barne- og familiedepartementet: Strategi mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn (2005-2009)

Barnekonvensjonen : FNs konvensjon om barnets rettigheter. Vedtatt i FNs generalforsamling, 20. november 1989.

Barneombudet (2011): Handlingsplan mot vold i nære relasjoner.

Barneombudet (2011): Om undervisning om seksuelle overgrep. Brev til regjeringen. 07/01146-8 752;0;BO.

Barneombudet (2010): *"Ekspertes på incest. Å bli utsatt for seksuelle overgrep av en du kjenner."* Rapport.

Brev fra Barneombudet: *"Innspill til Stortingsmelding, Om vold i nære relasjoner."* Saksnr. 12/00575-6. 8.10.2012

NOU 1991:20 Rettssikkerhet for mennesker med psykisk utviklingshemming.

Ot.prp. nr. 29, 2002-2003

Politidirektoratet : STRASAK. Kommenterte STRASAK-tall 2010. Seksjon for analyse og forebygging. 10.01.11.

Politihøgskolen. Studieplan for videreutdanning i avhør av barn og ungdom. Februar 2012.

Riksadvokaten. Brev til Justisdepartementet. Nr. 01/2012. Ra 2012-00509 690. 29.februar 2012

Statens barnehus Oslo. Årsrapport 2011. Sosialdepartementet 1-0690 B (1992): *Seksuelle overgrep mot barn*. Veileder.

St.m. nr. 15 (2012-2013) Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner. Det handler om å leve.

Nettkilder

Alamtelefonen for barn og unge. Telefon nr 116 111

Barnekonvensjonen:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/veiledninger_brosjyrer/2000/barnekonvensjonen-kortversjon-norsk.html?id=87582

Barneombudets brev til Kunnskapsdepartementet (2011): Undervisning i skolen om seksuelle overgrep. <http://www.barneombudet.no/sfiles/71/93/2/file/brev-om-undervisning-om-overgrep.pdf>

Barneombudets Handlingsplan mot vold i nære relasjoner:

http://www.barneombudet.no/sfiles/36/16/2/file/inns spill_handlingsplanmotvold.pdf

Barneombudet (2011): Rapport fra ekspertpanel på incest:

http://www.barneombudet.no/sfiles/63/98/1/file/eksperter-pa-incest_for-web.pdf
<http://www.domstol.no/no/Aktuelt/Nyheter/Kraftig-vekst-i-dommeravhor--kan-bli-tatt-ut-av-domstolene/>

Den røde knappen – Politipatrulje på nett:

<http://www.jus.uio.no/ikrs/tjenester/kunnskap/kriminalpolitikk/meninger/2008/denrode-eknappen.html>

Domstolsadministrasjonen (2011): "Rett på sak", nr. 3/2011:

http://www.domstol.no/upload/DA/Internett/da.no/Publikasjoner/Rett%20på%20sak/RettPaaSak_nr3_2011.pdf

FNs konvensjon om barns rettigheter:

http://www.barnsrett.no/Nyttig/fns_konvensjon_om_barnets_rettig.htm

Kriminalitetsforebyggende Råd (KRÅD) Støttesenter for fornærmede i straffesaker:

<http://www.krad.no/nyhetsarkiv/354-stor-effekt-av-senter-som-stotter-voldsofre>

KRIPOS <https://tips.kripos.no/cmssite.asp?c=1&h=41&menu=2>

KRIPOS Strategi 2011-2015: https://www.politi.no/kripos/overgrep_pa_internett/

Rett til bistandsadvokat: <http://www.lovdatab.no/all/tl-19810522-025-013.html#107a>

Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress (NKVTS):

<http://www.nkvts.no/senteret/Sider/Omsenteret.aspx>

Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress (NKVTS): "Konsekvenser av seksuelle overgrep": <http://www.nkvts.no/tema/Sider/KonsekvenseravSeksuelleovergrep.aspx>

Politiets Røde knapp: tips.kripos.no

Politiforum. 03.05.2010: "Barns rettssikkerhet trues": <http://www.politiforum.no/id/3468>

Politiets – Overgrep på internett: https://www.politi.no/kripos/overgrep_pa_internett/

Samfunnsspeilet 2010/5-6 (6. des 2010) : <http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/mindre-utsatt-men-hvem-utsettes-hvor>

Støttesenter mot incest (SMI): <http://www.sentermotincest.no>

UNICEF: <https://www.unicef.no/Dette+gjør+vi/Barnekonvensjonen>

Norges lover

- 1967 Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker av 10. februar 1967 . (Forvaltningsloven)
- 1969 Lov om skadeerstatning av 13. juni 1969 nr. 26 (Skadeerstatningsloven) § 3-5 og § 3-3
- 1981 Lov om barn og foreldre av 8. april 1981. Nr. 7. (Barnelova)
- 1902 Alminnelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902, nr. 10. (Straffeloven)
- 1981 Lov om barneombud av 6. Mars 1981, nr. 5 (Barneombudsloven)
- 1981 Straffeloven. Kapittel 9 a. Bistandsadvokaten
- 1981 Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 21. Mai 1981 nr. 25 (Straffeprosessloven)
- 1992 Lov om barneverntjenester. 17. juli 1992 nr. 100 (Barnevernloven)
- 1999 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. Mai 1999 nr. 30 (Menneskerettsloven)
- 1998 Det Kgl. Justis- og politidepartement, (23. oktober 1998): "Forskrift om dommeravhør og observasjon m.m. Rundskriv G-70/98 Jnr 97/2585 C-J HEF.
- 2001 Lov om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. (Voldsoffererstatningsloven)
- 2010 Lov av 25. juni 20 nr. 46 om endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerpning av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd).

Rettskilder

Ankesak LB-2011-00000
Lovdata 2011-09-00

Borgarting lagmannsrett. September 2011.
<http://websir.lovdato.no/>

Vedlegg

Vedlegg 1. Intervjuguide

Prosjekttittel: **"Blikk på den rettslige prosessen og rettssikkerheten rundt barn."**

Spørsmål til intervjuer med aktører involvert i etterforsknings saker, der barn har vært utsatt for seksuelle overgrep.

1. Kjønn, alder, utdanning, stilling
 2. Hvor mange års praksis på feltet "Barn i avhør"?
 - Distrikt
 - Antall saker med barn involvert
 - Kompetanse og spesialkompetanse
 3. Instruksjer
- Spørsmål 4 – 7 gjelder for politietterforskerne.
4. Intervju- og avhørstekniske innretninger?
 - Tid, sted og rom
 5. Hvilke spørsmål stilles?
 - Vilkårlige ut fra situasjon eller standard?
 - Mal?
 - Trening eller erfaring i møte med barn?
 6. Hvordan stilles spørsmålene til barnet?
 7. Hvordan noteres svar og informasjon fra vitne?
 8. Hvordan formidles informasjonen fra barnet videre inn i rettssystemet?
 - Fra ledd til ledd i prosessen
 9. Hvordan tolker du som involvert i saken - utsagn fra barn?
 10. Oppfatter du utsagn fra barn annerledes enn fra voksne?
 11. Hva tenker du om barn og troverdighet/sannhet?
 12. I hvilken grad har de involverte parter spesialkompetanse som trygger barns rettssikkerhet?
 - Kurs, trening, erfaring eller etterutdanning
 13. Hvordan – etter din mening – står det til med barns rettssikkerhet i Norge i dag?

Til Bistandsadvokat

Dato: 24. februar 2011

**Siw Beate Lilleaas
Kvernveien 1 b
0383 Oslo**

Forespørsel om deltagelse i intervjuundersøkelse i forbindelse med masteroppgave i kriminologi, Universitetet i Oslo

I forbindelse med min masteroppgave med tittelen *Blikk på den rettslige prosessen og barns rettssikkerhet*, ønsker jeg å komme i kontakt med bistandsadvokater, som har erfaring med avhør av barn og unge opptil 16 år, som har vært utsatt for seksuelle overgrep.

I prosjektet ønsker jeg å intervju etterforskere, bistandsadvokater og dommere, som har erfaring med rettslig behandling der barn er involvert. Intensjonen er å få de ulike involverte profesjonenes blikk på rettsprosessen.

Det vil på ingen måte bli stilt spørsmål om enkeltsaker i intervjuene. Informantene skal på ingen måte eller ikke på noe tidspunkt referere til konkrete saker/barn på en slik måte at disse blir identifiserbare.

Det opplyses om at informantenes deltagelse er frivillig, se vedlagte "Samtykkeerklæring" som må fylles ut.

For øvrig følges kravet til informert samtykke, frivillig deltakelse, konfidensialitet og anonymisering (NESH, Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora.)

Informasjon om prosjektet:

Prosjektet er en masteroppgave ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo. Start for prosjektet var høsten 2010 og avslutning er planlagt våren/høst 2011. Veileder for prosjekter er førsteamanuensis Jane Dullum.

Tittelen på prosjektet er "*Blikk på den rettslige prosessen og rettssikkerheten rundt barn*".

Hovedsakelig vil prosjektets mål være å kartlegge hvordan avhør / intervjuer med barn praktiseres, samt se på forhold rundt den rettslige prosessen før og etter etterforskningsfasen. Jeg vil se på de involverte parters kompetanse, instruksjoner, intervju- og avhørstekniske innretninger, tid, sted og rom og hvordan informasjonen fra barnet formidles videre inn i rettssystemet og behandles gjennom de ulike leddene i den rettslige prosessen.

I intervjuene vil jeg ha fokus på hvordan barnets stemme blir hørt, tolket og videreformidlet i de ulike stadiene i rettsprosessen fra anmeldelse, avhør, etterforskning, påtale og domfellelse. Jeg vil se på fortolkninger rundt leddene i den rettslige prosessen, hvor det er barnet som avgir "rettskraftig" informasjon. For å få forskjellige blikk på fasene i rettsprosessen er det helt sentralt for prosjektet å få snakke med både etterforskere, bistandsadvokater og dommere, som alle har viktige roller og funksjoner overfor barnet. Derfor henvender jeg meg til deg med bred erfaring på feltet og håper på tillatelse og samtykke til å gjennomføre intervjuet. Dette vil være til stor nytte for prosjektet.

Med vennlig hilsen

Siw Beate Lilleaas

(masterstudent i kriminologi)

Universitetet i Oslo

Eventuelle spørsmål kan rettes til:

Universitetet i Oslo,
Det juridiske fakultet,
Institutt for kriminologi og retts sosiologi
PB 6706 St. Olavs plass,
0130 Oslo

Telefon eller e-post

Resepsjon

Førsteamanuensis Jane Dullum

Siw Beate Lilleaas

2285-6251

2285-0134

9361-1063

jane.dullum@jus.uio.no

s.b.lilleaas@isp.uio.no

SAMTYKKEERKLÆRING

Intervju: Bistandsadvokat med erfaring fra avhørssituasjoner med barn
Masteroppgave: *Blikk på den rettslige prosessen og rettssikkerheten rundt barn*”.

Navn _____

Avdeling _____

Stilling _____

SAMTYKKE	SETT KRYSS
Jeg samtykker i frivillig deltagelse som informant i prosjektet.	
Jeg ønsker å trekke meg som informant til prosjektet.	

Sted, dato

Signatur

Alle personlige data vil bli anonymisert og ikke mulig å knytte til enkeltpersoner og det er mulig å trekke sitt samtykke helt frem til datamaterialet er anonymisert.

Takk for din deltagelse i prosjektet!

Med vennlig hilsen

Siw Beate Lilleaas
kriminologistudent

Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste AS (NSD) har behandlet og godkjent prosjektbeskrivelsen 7.8.2009. Personvernombudet for forskning (NSD) ønsker å gjøre oppmerksom på at informantene ikke på noe tidspunkt refererer til konkrete saker/barn på en slik måte at disse blir identifiserbare.

Dataene som samles inn vil bli anonymisert i masteroppgaven og vil ikke være mulig å knytte til enkeltpersoner etter at prosjektet er slutført. Senest 30.06.2011 skal datamaterialet anonymiseres ved at alle navn og eventuelle lydopptak slettes og at andre opplysninger i materialet som eventuelt kan knyttes til enkeltpersoner fjernes eller kategoriseres tilstrekkelig.